

T.C.
YEDİTEPE ÜNİVERSİTESİ ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ
ENSTİTÜSÜ

“BASINA GÖRE TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ: 1960-1964”

Mehmet Ali ÖZBAY

Danışman

Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU

Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

İSTANBUL, 2019

ÖZET

Türkler ve Amerikalıların ilk karşılaşmaları, İngiliz himayesindeki Amerikan gemilerinin 1676 yılında İskenderun limanına uğraması ile başlar. Amerika Birleşik Devletleri, bağımsızlığını ilan etmeden önce İngiliz bayrağı ile Akdeniz’de güven içerisinde taşımacılık yaparken, bağımsızlığını ilan edip İngiliz güvencesinden çıktıktan sonra ise eski güven ortamını bulamamıştır. O dönemde Akdeniz’e egemen olan Osmanlı İmparatorluğu ile Amerika’nın ilk teması da Amerika’nın Akdeniz’de yaptığı ticaret sırasında olmuş, Amerika, Akdeniz’de güvenle ticaret yapabilmek için 1786-1797 arasında Fas, Cezayir, Trablus ve Tunus Beylerbeylikleri ile anlaşmalar yapmak zorunda kalmıştır. İki kıta arasındaki mesafenin uzak olması sebebiyle doğrudan siyasi bir ilişki kurulamamakla beraber, Amerika’nın yaptığı bu anlaşmalar, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin zeminini hazırlamıştır.

1800’lü yılların başından itibaren artmaya başlayan Türk – Amerikan ilişkileri, çoğunlukla ekonomik mahiyette olmuşsa da Amerika, Osmanlı pazarına girerek ticaretini geliştirmeye çalışırken aynı zamanda gelecekte atacağı siyasi adımların temellerini de oluşturma yoluna gitmiştir. Osmanlı topraklarında Amerika’ya ve Amerika’nın uyguladığı politikalara sempati duyan bir kesim oluşturma amacıyla olan Amerika, Türkiye’de kurulan okul, hastane ve ibadethaneleri her zaman desteklemiştir.

Kurtuluş savaşının başlamasıyla birlikte durma noktasına gelen Türk Amerikan ilişkileri, 1918-1922 yıllarında beliren Amerikan mandası düşüncesiyle tekrar gündeme gelmiş, Cumhuriyetin ilanından sonra da hızlanmıştır. 1 Ekim 1929’da imzalanan Ticaret ve Seyr-i Sefain (ticaret ve denizcilik) anlaşması, Türkiye’nin ekonomik kalkınmasına yardım edecek Amerikan yabancı sermayesinin Türkiye’ye çekilmesi olarak görülmüştür. Amerika tarafından Türkiye’ye yapılacak yardımlar bu tarihten sonra da sık sık dile getirilmiş, yardımların boyutu, kapsamı ve ABD’nin yardımlardan beklentileri her geçen gün artarak devam etmiştir.

1960-1963 arası Türk - Amerikan ilişkilerinin incelendiği bu çalışmada, Türkiye’nin NATO’ya üyeliğinin sonrasında, Amerika’nın Türkiye’ye olan ekonomik ve askeri yardımlarının iyiden iyiye arttığı, Türkiye’nin kalkınma planını uygulamak amacıyla talep ettiği yardımların Amerika tarafından olumlu karşılandığı ve

Amerika'nın bölge ve Türkiye üzerindeki çıkarlarını korumak amacıyla sürekli olarak Türkiye'yi dost ve müttefik ülke olarak göstermeye çalıştığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türk-Amerikan İlişkileri, Türk Basını, Dış Politika, John F. Kennedy, Johnson Mektubu.

ABSTRACT

Turkish-American relations, whose history dates back to the end of the 1600s, remained within the economic framework for a long time. Before declaring its independence, the USA had been transporting safely under the British flag in the Mediterranean sea. However, they could not find the former environment of confidence after declaring the independence and leaving British assurance. The first contact between the Ottoman Empire, which dominated the Mediterranean Sea at that time, and America occurred while America was trading at the mentioned sea. In order to trade safely in the Mediterranean, America had to make agreements with Morocco, Algeria, Tripoli and Tunisia between the years 1786-1797. Because of the distance between The Ottoman Empire and The USA, a direct political relationship hadn't been able to be established and these treaties established the basis of political relations between the two countries.

Turkish - American relations, which had started to increase since the beginning of the 1800s, were mostly in the economic area. While trying to develop its trade by entering the Ottoman market, America was also trying to create the foundations of future political steps. America always supported schools, hospitals and places of worship established on the lands of Ottoman Empire with the aim of creating communities that sympathised the policies of America.

Turkish-American relations, which came to a standstill with the beginning of the War of Independence, came back to the agenda with the idea of the American mandate that emerged in 1918-1922 and accelerated after the declaration of the Republic. The right of coast trading treaty (Seyr-i Sefain (ticaret ve denizcilik) anlaşması), which was signed 1st October. 1929, was seen as the withdrawal of American foreign capital to help Turkey's economic development. The assistance to Turkey by the United States was also articulated frequently after that date. While the size and extent of American assistance went on increasingly day by day, the expectations of America grew as well.

This study which examines the Turkish-American relations between 1960-1963 shows that after Turkey became a member of NATO, America increased its assistance to Turkey in terms of economy and military. It also shows that America responded to the demands of Turkey positively which was trying to carry out its development plan

and America also tried to show Turkey as a friendly and allied country to protect their self-interest on the area and Turkey.

Key words: Turkish-American Relations, Turkish Press, Foreign Policy, John F. Kennedy, Johnson's Letter.

ÖNSÖZ

Türk Amerikan ilişkilerinin tarihi seyrine bakıldığında, önceleri ekonomik ilişkilerin yoğun bir şekilde devam ettiği, daha sonra ise ekonomik ilişkilerin yerini siyasi ilişkilerin aldığı görülmektedir. Amerika Birleşik Devletleri, kendi ekonomik gücünü kazanana kadar Türkiye ile ilişkilerini ekonomik boyutta yürütmüş, daha sonra ekonomik ve politik çıkarlarını koruyabilmek için Türkiye'nin dış politikasında etkili olmaya başlamıştır.

Türk Amerikan ilişkilerini çeşitli boyutları ile inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları Türk Amerikan ilişkilerine ekonomik ve hukuksal açıdan yaklaşırken, bazıları da belirli bir dönemi ele alarak, o dönem arasındaki ilişkilerin boyutlarını incelemiştir.

Türk Amerikan ilişkilerinin Türk basına yansımalarını inceleyen çalışmalardan biri Tülay Arpa Tarafından 2005 yılında hazırlanan “1960-1975 Yılları Arasında Sol Basında Türk-ABD İlişkileri” isimli yüksek lisans tezi, diğeri ise 2010 yılında Elif Akyasan tarafından hazırlanan “Türk Basınına Göre Türkiye-Amerika Birleşik Devletleri İlişkileri (1970-1980)” isimli yüksek lisans tezidir. 2017 yılında Bahar İzmir'in yaptığı “Türk-Amerikan İlişkilerinin Son Baharı: John F. Kennedy'nin Başkanlığı ve Türk Basını (1960-1963)” makale çalışmasında da Kennedy'nin politikalarının Türk basınına yansımalarının yanında, seçim süreci ile Kennedy'nin diğer Amerikan başkanlarından farklı olarak renkli kişiliği ve söylemlerinin Türk basınına yansımaları üzerinde durulmuştur. Bu çalışma, 1960-1963 yılları arasında cereyan eden Türk Amerikan ilişkilerinin, ayırım yapılmadan, Türk basınına yansıyan bütün haberlerin değerlendirilerek, incelenmesi bakımından önemlidir.

Hayatım boyunca yanımda olan aileme, yüksek lisans dönemim boyunca katkılarını gördüğüm hocalarım Sayın Dr. Öğr. Üyesi Mehmet TAŞDEMİR'e, Sayın Prof. Dr. Tülay Alim BARAN'a, Sayın Prof. Dr. Zekeriya KURŞUN'a ve özellikle danışman hocam Sayın Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU'na teşekkürü bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI	i
İNTİHAL SAYFASI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM	15
1.1. Cumhuriyet Dönemi Türk – Amerikan İlişkileri.....	15
1.2. 1950-1960 Yılları Arasında Türk – Amerikan İlişkileri	25
2. TÜRK BASININA GÖRE 1960-1962 TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ	33
2.1. 1960 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri	34
2.1.1. Ekonomik İlişkiler	34
2.1.2. Askeri İlişkiler	37
2.1.2. Siyasi İlişkiler	45
2.2. 1961 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri	51
2.2.1. Ekonomik İlişkiler	51
2.2.2. Askeri İlişkiler	54
2.2.3. Siyasi İlişkiler	55
2.3. 1962 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri	60
2.3.1. Ekonomik İlişkiler	60
2.3.2. Askeri İlişkiler	64
2.3.3. Siyasi İlişkiler	78

3. TÜRK BASININA GÖRE 1963-1964 TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ	80
3.1. 1963 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri	80
3.1.1. Ekonomik İlişkiler	80
3.1.2. Askeri İlişkiler	83
3.1.3. Siyasi İlişkiler	88
3.2. 1964 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri	89
3.2.1. Ekonomik İlişkiler	89
3.2.2. Askeri İlişkiler	90
3.2.3. Siyasi İlişkiler	97
SONUÇ	98
KAYNAKÇA	102
Ekler	109

KISALTMALAR LİSTESİ

ABCFM	: American Board of Commissioners for Foreign Missions
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Merkezî Antlaşma Örgütü
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
IMF	: Uluslar Arası Para Fonu
NATO	: Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
SEATO	: Güneydoğu Asya Anlaşması Teşkilatı
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TBMM	: Türkiye Büyük millet Meclisi

GİRİŞ

Tarihte Türk-Amerikan İlişkileri

Osmanlı limanları, doğu ile batı arasında ticari bir pazar niteliği taşımaktaydı. Ermenistan, Kafkasya, İran ve Hindistan'dan Osmanlı limanlarına genel ticari mallar, batıdan gelen mallarla takas ediliyordu. Bu ticaret, Türkler ve diğer milletler için önemli düzeyde bir gelir kaynağı teşkil ediyordu.¹ Ayrıca, Cebelitarık, Marsilya, Ceneviz, Livorno, Venedik üzerinden gelen deniz yolları, Mora Yarımadası'ndan ve Girit'ten yönelerek Yunan Adaları, İzmir, İstanbul ve İskenderiye'ye doğru dağılıyorlardı.²

Amerika'nın İngiliz kolonisi olduğu dönemde, ne Osmanlı Devleti, Amerika ve Amerikalılar ile ne de Amerika, Osmanlı Devleti ve Türkler hakkında geniş bir bilgiye sahip değildi.³ Zira Atlantik ötesi bir devlet olan ABD ile ticari, kültürel ve siyasi ilişkilerin olamamasının nedeni mekânsal uzaklık ve "Yeni Dünya" olarak bilinen kıtaya ilgili yeterince bilgi olmamasıdır. ABD'de Osmanlı Devleti ile ilgili kitaplar yayınlanmış olmasına karşın, Osmanlı Devleti'nde ABD ile ilgili XIX. yüzyıla kadar herhangi bir yayın yayınlanmamıştır.⁴ Türkler ve İslam dinine ait bilgileri genellikle Avrupalı gezginlerin kitaplarından öğrenen Amerikan aydını ve kamuoyu bu yazarların yanlı ve eleştirel yaklaşımından dolayı Osmanlı coğrafyasına önyargı içinde yaklaşmışlardır.⁵ Bu ve benzeri yazılar Amerikalıların Osmanlı ve Türkler hakkındaki düşüncelerini şekillendirmiştir.

Siyasi olmaktan çok ticari olarak gelişen ve ilerleyen⁶ Türk Amerikan ilişkilerinin başlangıcı Osmanlı Devleti'nin Akdeniz'in en batısındaki toprakları olan Tunus, Cezayir ve Trablus'un oluşturduğu, Kuzey Afrika Ocakları (Garb Ocakları) ile başlamıştır.⁷ Amerika Birleşik Devletleri'nin bağımsızlığını ilan etmeden önce Akdeniz'deki limanlarla, İngiliz limanları arasında taşımacılık yapan Amerikan gemileri 1676'da İskenderun limanına uğrayıp, buradan kurutulmuş gıda ürünleri

¹ Robert Mantran, "XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz'de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri", *Belleter Dergisi*, 52(203), 1988, s. 685.

² A.g.m., s. 686.

³ Erdal Açıkse, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara, 2003, s. 27.

⁴ A.g.e., s. 28.

⁵ Çağrı Erhan, "Osmanlı Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Ed. İsmail Soysal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s. 26-27.

⁶ Rıfat Uçarol, *Siyasi Tarih*, Der Yayınları, İstanbul, 2010, s. 53.

⁷ Çağrı Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara, 2015, s. 37.

(Kuş üzümü, kuru incir ve kuru üzüm) ithal ettiği bilinmektedir. ABD'nin bağımsızlığını ilanından sonra ise (1783) Amerikan bayraklı bir gemi Çanakkale boğazını geçmiş İstanbul'da dostça karşılanmıştır⁸

Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesinden önceki dönemde Amerikan gemileri, ticari faaliyetlerini İngilizlerin koruması altında ve bir İngiliz şirketi olan "The Levant Company" aracılığıyla yürütmekteydiler. Amerika için İngilizlerin sağlamış olduğu bu güven ortamı, Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesi ile son bulmuştur. 1783 yılında son bulan Bağımsızlık Savaşından sonra, Amerikan ticaret gemileri İngiliz himayesinden çıkınca Amerikan bayrağı taşımaya başlamışlar,⁹ savunmasız kaldıkları için Akdeniz'de rahat bir şekilde ticaret yapmakta zorlanarak Akdeniz'de gemisi bulunan diğer batılı devletlerin maruz kaldığı gibi korsanların hedefi haline gelmişlerdir.¹⁰

Osmanlı İmparatorluğuna tabi olan, fakat müstakil hareket eden Kuzey Afrika'daki Garb Ocakları, Berberi Korsanları (Barbary Corsairs) olarak biliniyordu. Korsanlar Akdeniz'e gelen İngiliz, Fransız, İsveç, İspanyol, Ceneviz, Venedik gemilerini fırsat çıktıkça alıkoyup mallarını yağmalar, mürettebatı fidye almak maksadıyla esir alırlardı. Amerikan ticaret gemilerinin Akdeniz'deki dolaşmaları, Britanya'nın himayesinde olmaları ve İngilizlerin de Berberi korsanlarla anlaşmasının varlığından dolayı sorunsuz bir şekilde gerçekleşirken, Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesi, Berberi korsanlarına yeni bir gelir alanı açmıştır. 1784 yılında "Betsey" adında bir Amerikan gemisi Faslı korsanlar tarafından alıkonurken, 1785 yılında bu defa Cezayirli korsanlar "Maria" ve "Dauphin" isimli iki gemiyi mürettebatı ile birlikte tutsak etmişlerdir¹¹.

Osmanlı Devleti ve Berberi Ocakları, Akdeniz'e hâkim olduklarından dolayı bir anlaşma olmadan diğer ülkelerin bu bölgede güvenle ticaret yapmalarına ve serbest dolaşmalarına izin vermiyor, anlaşma talep eden ülkelere de hediye (vergi) almadan anlaşma yoluna gitmiyordu. Nitekim 1786'da Cezayir'de tutsak edilen Amerikalı esirlerden biri Başkan Jefferson'a yazdığı mektupta Akdeniz'de seyrüsefer

⁸ Bilmez Bülent Can, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi*, İmge Kitabevi, İstanbul, 2016, s. 79.

⁹ E. Açıkse, a.g.e., s. 27.

¹⁰ Allan Nevins - Henry Steele Commeger, *ABD Tarihi*, (Çev. Halil İnalçık), Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016, s. 198.

¹¹ Akdes Nimet Kurat, "Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774 -1916)", *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2-3), 1964, s. 175-178.

yapan milletlerin Berberi Ocaklarına hediye verdiklerini belirtmiştir. Amerika da gemilerinin yakalanıp alıkonulması üzerine faaliyet gösteremez duruma gelince, Berberi korsanları ile anlaşma yoluna gitmeyi istemiştir. Bu durum neticesinde Amerika, ilk önce Fas ile 28 Haziran 1786'da, daha sonra 5 Eylül 1795 tarihinde Cezayir¹² ile Türkçe olarak 22 maddelik bir barış anlaşması imzalanmış¹³ böylece ABD, ilk defa yabancı bir devlet olan Cezayir'e vergi ödemeyi kabul etmiştir. Görünürde "Barış ve Dostluk" antlaşmaları olan, fakat gerçekte Akdeniz'de serbest ticaret yapabilmeyi önünü açan bu antlaşmaları, 4 Kasım 1796'da Trablus'la, 24 Ağustos 1797 de Tunus ile 28 maddeden oluşan Türkçe metne sahip antlaşmalar izlemiştir.¹⁴

ABD, bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren Osmanlı Devleti ile ilişkileri geliştirmeye çalışsa da iki ülke arasındaki mesafenin uzak oluşu, karşılıklı ilişkilerin gelişmesinde bir engel oluşturmuştur. Bu uzaklığa rağmen Amerikalı tacirlerin Osmanlı Devletiyle olan ticari faaliyetleri iki ülke arasında siyasi ilişkilerin başlamasına önayak olmuştur.¹⁵ Bunun yanı sıra Osmanlı Sarayı'nda daha 1776 tarihinde Amerika'nın vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi Avrupa Gazetelerine bakılarak takip edilmekteydi. İlişkilerin teorik altyapısı, Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişimi Osmanlı İmparatorluğunun son yüzyılı ile Cumhuriyet dönemi olmak üzere 200 yıllık bir süreci kapsamaktadır.¹⁶ 19. yüzyılın ilk yıllarında ise, iki ülke arasında doğrudan bir siyasi ilişki kurulmamış olsa da, ticari ilişkiler her geçen gün artmaktaydı. ABD bayrağını taşıyan ilk ticari gemi 1797 yılında İzmir'e gelmiş, dönemin ABD Başkanı Jefferson 1802 yılında Senato'nun onayı ile tüccar William Stewart'ı İzmir'e Konsolos olarak tayin etmiştir. Bu süreçte Osmanlı Devleti, Amerikan iş ve ticaret adamları için büyük önem taşımaktadır.¹⁷

Berberi Ocakları'nın ABD ile münasebetlerinin gelişmesi Amerikan ticaretinin Doğu Akdeniz'e uzamasına ve ABD'nin Türkiye ile ilişkilerinin gelişmesine zemin hazırlamıştır. Antlaşmalardan sonra Akdeniz'in Amerikalılar için artık güvenli hale gelmesi ile birlikte 9 Kasım 1800 tarihinde William Bainbridge komutasındaki

¹² Mine Erol, "Amerika'nın Cezayir ile Olan İlişkileri (1785-1816)", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 32, 1979, s. 691.

¹³ A. N. Kurat, a.g.m., s. 191.

¹⁴ A. N. Kurat, a.g.m., s. 195.

¹⁵ Ç. Erhan, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Osmanlı Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)*, s. 25.

¹⁶ Akdes Nimet Kurat, *Türk Amerikan İlişkilerine Kısa Bir Bakış*, Doğu Matbaası, Ankara, 1959, s.7.

¹⁷ A. N. Kurat, a.g.e., s.10.

“George Washington” isimli Amerikan savaş gemisi ilk kez İstanbul’u ziyaret etmiştir.¹⁸ Buna karşılık Osmanlı tarafından Amerika’ya yapılan ilk ziyaret 1808 yılında Osmanlı vatandaşı Kayserili Mehmed Dayı ve Giritli Mustafa Dayının yaptıkları ziyaret olmuştur¹⁹

1800’lü yılların başından itibaren artan ticari ilişkilerde Amerika, Osmanlı Devleti’nden pamuk, yün, sünger, Türk halısı gibi mallar alıyor, kendileri de Osmanlı’ya pamuklu ürünler, baharat ve kahve gibi mallar getiriyorlardı.²⁰ 1785 yılında başlayan ticari ilişkilerin gelişmesi ile birlikte ABD, Akdeniz’de ticari faaliyetlerini arttırmak amacıyla İzmir’de bir konsolosluk açma talebinde bulunmuş, bu istek iki ülke arasında resmi ticaret anlaşmasının olmaması bahane gösterilerek Osmanlı Devleti tarafından geri çevrilmiştir. Bunun üzerine Amerika, Türk topraklarına konsolosluk açmak yerine temsilciler göndermiş, bu kapsamda 4 Mayıs 1802’de ABD’li tüccar Mr. William Stewart İzmir’e ticari temsilci olarak atandı. Stewart burada konsolosluk titizliği ile çalışarak “Amerika Ticaret evi” adıyla ABD ticaretini geliştirmek amacıyla resmi olmayan bir örgüt kurdu. Osmanlı bu temsilciliği 1830 yılında yapılan ticaret anlaşmasına kadar tanımadı.²¹ Washington yönetimi ile ticari ve diplomatik bir antlaşma yapılması ve ‘karşılıklılık’ ilkesi gereği Osmanlı Devleti ve vatandaşlarına uygulanacak olsa da yararlanacak kimse olmaması nedeniyle, bu tarz bir anlaşmanın yarar sağlamayacağını düşünen Osmanlı Devlet adamları konuya soğuk bakmıştır.²² Amerika’nın bu tür çabaları 1820’lere kadar devam etmiştir. 1820 yılında Amerika Osmanlı Devletine karşılıklı bir anlaşma yapılması talebiyle New Yorklu bir avukat olan Luther Bradish’i göndermiş, fakat bu girişim de Osmanlı tarafından yine kabul görmemiştir.²³ Osmanlı İmparatorluğunun gücünün zayıflamaya başladığı bu dönemde artan Osmanlı - ABD ilişkilerinde

¹⁸ R. Uçarol, a.g.e., s. 65.

¹⁹ Akdes Nimet Kurat, “Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(8-9), 1967, s. 308.

²⁰ Orhan Köprülü, “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”, *Belleten Dergisi*, 52(200), 1987, s. 928.

²¹ Hasan Tahsin Fendoğlu, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2002, s.201.

²² Ç. Erhan, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Osmanlı Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)*, s.29.

²³ Ali İhsan Gencer, Ali Fuat Örenç, Metin Ünver, *Türk Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2008, s.29.

Osmanlının nispeten daha ihtiyatlı davranmasına karşın Amerika, Osmanlı pazarına ulaşabilmek için daha atak ve istekli davranmıştır.²⁴

ABD'nin bu konudaki ısrarının üç önemli sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi ve görünen nedeni ticaretini geliştirmedir. Amerika bu yolla Osmanlı limanlarına ticaret için rahatça gelebilecek, Amerikalı tacirler Avrupalı tacirler ile aynı haklara sahip olabileceklerdir. İkinci sebep ise 19. yüzyılın başlarından itibaren yoğunlaşan misyonerlik faaliyetleridir. Ticari ilişkilerin yanı sıra ABD diplomasisinin misyonerlik faaliyetlerine de çok önem vermekteydi, Amerikan diplomatları kurulan okul, hastane ve ibadethaneleri her zaman desteklemişlerdir. Bu kurumlar ABD'nin Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki siyasal amaçları için etnik ve mezhepsel amaçlarla desteklenmiştir. 19. yüzyılın başında Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerinde Amerikalılara ve politikalarına sempati duyan bir aydın kesim yetişmiştir. Osmanlı İmparatorluğu'nda ilk Amerikan Okulu 1824'de Beyrut'da Syrian Protestan College açılmış, 1824'den 1866'ya kadar Osmanlı imparatorluğundaki Amerikan eğitim kurumları sayısı 400'e yaklaşmış, birçoğu ruhsat bile almadan faaliyetlerini sürdürmüşlerdir.²⁵ Bu okullar hastanesiyle, eczanesiyle, misyoner ikametiyle ve mabetleriyle adeta bir yerleşke halindeydi. 1859'da Harput Koleji, 1863'de Robert Kolej açılmıştır. 13 Mart 1901 tarihli bir raporda Harput Konsolosluğunda 300 Amerikan vatandaşı 16 Ermeni çalışmaktaydı. Bu duruma bakıldığında konsoloslukların okul ve misyonerlere kültür ihracı için adeta lojistik destek merkezi olduklarını söylemek mümkündür.²⁶ Birinci Dünya Savaşı'na gelindiği zaman Osmanlı İmparatorluğu'nda 426 Amerikan Okulu ve bu okullarda 25000 öğrenci okumaktaydı. Bu okullar toplulukları siyasi açıdan etki altına alabilecek en iyi araçlardı. Amerikalı misyonerlerin Ermenileri Protestanlığa kazandırma amacı ile gerçekleştirdikleri en önemli faaliyet okul açmaktı. ABD bu nedenlerden dolayı Osmanlı Hükümeti'nin Birinci Dünya Savaşı başlayınca kapitülasyonları kaldırılmasına karşı çıkmıştır.²⁷ Misyonerler ekonomik ve siyasi güçlerini kullanarak Ermenileri desteklemiş, Ermeni milliyetçiliğinin tohumları atılmış, onlara Osmanlı

²⁴ Ç. Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, s. 97-98.

²⁵ İlber Ortaylı, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Amerikan Okulları Üzerine bazı Gözlemler", *Amme İdaresi Dergisi*, 14(3), 1981, s. 88.

²⁶ İlknur Polat, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme", *Bellekten Dergisi*, 52(203), 1988, s. 640.

²⁷ Ayten Sezer Arıç, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923 – 1938)*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2014, s. 80.

devletine karşı ayaklanmaları için uygun ortam hazırlamış, ayaklandıkları sırada da maddi ve manevi yardımlarını esirgememişlerdir.²⁸

Osmanlı'da bulunan misyonerlerin sayısı arttıkça farklı sorunlar da ortaya çıkmıştır. Osmanlı nüfusu içinde yer alan değişik mezheplere mensup Hıristiyanları Protestan mezhebine çekmek amacıyla Amerikan misyonerleri sistemli çalışmalar yapmışlar, bu çalışmaları yakından izleyen Osmanlı, çalışmalara doğrudan müdahil olmamış, Hıristiyan cemaatlerin şikâyetleri ölçüsünde misyonerlere müdahale etmiştir.²⁹ İngiltere'nin himayesinde Osmanlı topraklarında çalışma yürüten Protestan misyonerlerine, 19. yüzyılın ilk başlarında Amerikan Protestan misyoneri de katılmaya başlamış ve Osmanlı topraklarında faaliyet gösteren en etkili misyoner örgütü olmuşlardır. Bu örgütlerin en sistematik çalışan gurubu 1810 yılında Boston'da Presbyterian ve Congregational kiliselerine mensup üyeler tarafından kurulan ABCFM ya da Amerikan Board olarak bilinen ve American Board of Commissioners for Foreign Missions'tur.³⁰ Amerikalı misyonerler ABCFM desteğiyle Çin, Hindistan, Güney Amerika, Orta Doğu gibi bölgelere gönderilerek Protestanlığı yayıp Amerikan siyasal nüfuza ve kültür ihracına zemin hazırlamıştır. Bu örgüt Türk topraklarındaki faaliyetlerine 1820'li yıllarda başlamıştır.³¹ ABCFM başta Ermeniler, Araplar ve Rumlar arasında etnik ve mezhepsel kültür ihracıyla bu toplulukları Osmanlı Devleti'ne karşı ayaklandırma çabaları görmüştür. 19. Yüzyılın başında başlayan faaliyetler, Ermeni ve Rumları 1921 yılında sonu hüsrarla bitecek bir maceraya atmıştır.³² İlk misyoner merkezi 1820'de İzmir'de kuruldu ve sırasıyla 1831'de İstanbul, 1835'de Trabzon, 1839'da Erzurum, 1847'de Antep, 1851'de Sivas, 1852'de Adana ve Merzifon, 1853'de Diyarbakır, 1854'de Urfa, Maraş ve Kayseri, 1855'de Harput, 1859'da Tarsus, 1872'de Van merkezleri ve geri kalan branşların açılması görüldü.³³ 1830 antlaşması ile resmîyet kazanan ilişkiler sonucu Amerikan diplomatik misyon görevlileri adeta Osmanlı Devlet kurumu gibi çalışmaya başlamış konsolosluklar aracılığı ile çalışma alanlarına ayrılan bölgelerde sosyal, kültürel,

²⁸ B. B. Can, a.g.e., s. 85.

²⁹ Ç. Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, s. 96.

³⁰ Gülbadi Alan, "Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi", *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), 2001, s. 183-184.

³¹ Mithat Aydın, "Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19(19), 2006, s. 81.

³² Seçil Akgün, "Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(5), 1988, s. 5.

³³ Mehmet Alparslan Küçük, *Türkiye Protestan Ermenileri*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009, s 78.

siyasi ve ekonomik konularla alakadar olmaya başlamışlardır. Müslüman halk üzerinde başarılı olamayan misyon görevlileri bu defa gözlerini Ermenilere çevirip, Katolik ve Gregoryan olan cemaatleri Protestanlaştırmak sureti ile amaçlarına hizmet eden bir millet oluşturmayı amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda Ermenilerin eğitim, din ve diğer sosyal sorunlarıyla ilgilenmişler ve hatta vatandaşlık verecek kadar da ileriye giderek Ermenileri korumaları altına almışlardır. 1848'e gelindiğinde de Osmanlı Devleti Protestanları ayrı bir Cemaat olarak tanımak durumunda kalmıştır.³⁴

Amerika, misyonerlik faaliyetleri Osmanlı topraklarında açmış olduğu okullarda da yürütmekteydi. Halide Edip gibi ünlü isimlerin yetiştiği bir okul olan Amerikan Kız Koleji, ilk olarak 1871 senesinde American Board tarafından Robert College bünyesinde, Ermeni nüfusun kalabalık halde yaşadığı İstanbul Gedikpaşa'da bir evde kurulmuştur.³⁵ Maarif Nezareti, 1856 ve 1869 yılında yayınladığı Nizamnameler ile okullar üzerinde denetim kurmayı amaçlanmıştır. Babıali uygulamaya koyduğu yeni düzenlemelerle ruhsatsız çalışan okulları ruhsat altına almak, devlet politikalarına aykırı eğitim vermemek, okullarda misyonerlik faaliyetlerine son vermeyi denediyse de, imparatorluğun siyasi zaaflarından dolayı yeterli düzeyde çalışmalarını yürütememiştir. Oluşturulan yasalara rağmen okul kitaplarının denetimi istenen seviyeye ulaşamamıştır. Örneğin Üsküdar Kız Koleji'nde hala "Türkler tembel ve cahildirler" türünden ifadeleri içeren ders kitapları okutulmaya devam ediyordu. Ermenilerin, Osmanlı İmparatorluğu sürdürdükleri rutin yaşamdan sıyrılmaları, yüzyıllardır sürdürülen geleneksel yaşam biçimi ve kültürden kopmaları, Amerikan tarzı yaşam biçimi ile tanışmaları, batı eğitimine kavuşmaları, Osmanlı İmparatorluğunda Türk-Ermeni toplumu arasında oluşan dengeyi bozdu. Osmanlı İmparatorluğu'nun büyük sarsıntılar çektiği XIX. yüzyıl bitimindeyse, artık türlü etkilerle bütünüyle değişik kavramlara sahip olmuş Ermenilerin, devlete karşı ayaklanmaları başladı.³⁶ Osmanlı İmparatorluğu'na başkaldıran ayaklanma olaylarına karışan Ermenilerin Amerikan okullarında yetiştikleri ve bu okullarını örgüt merkezi şeklinde kullandıkları bilinmektedir. Bunun en bilinen örneği 1892-1893 Merzifon

³⁴ İ. Polat, a.g.m., s. 629.

³⁵ Zekeriya Kurşun, Ahmet Emre Bilgili, Kemal Kahraman, Celil Güngör, (Ed.) Teyfur Erdoğan, "Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin Kısa Tarihi", *Üsküdar Sempozyumu I 23-25 Mayıs 2003 Bildiriler, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi*, 2004, 1(10) s. 303.

³⁶ S. Akgün, a.g.m., s. 11.

ayaklanmasında Hınçak Komitesi'nin karargâhı olarak kullanıldığı görülmüştür.³⁷ Bu şekilde artan Amerika Ermeni yaklaşması sonrasında 1896 tarihinde yaşanan Türk Ermeni olaylarını takip eden dönemde Amerika, ekonomik yatırımlarını bahane ederek iki adet savaş gemisi göndermiş ve tarafını belli etmiştir.³⁸

Amerika'nın Osmanlı'ya yakınlaşmaya çalışmasının bir başka nedeni ise Türk topraklarının Akdeniz, Balkanlar ve Karadeniz Bölgesi'ni kapsayacak şekilde olan stratejik konumudur. Amerika Türk topraklarında kuracağı konsolosluklar aracılığıyla bu bölgelere de ulaşabilecekti.³⁹

Tüm bunların yanında, Osmanlı Devleti de ABD ile diplomatik ilişkiler kurmak arzusundaydı. Bunun nedenlerinden biri de, Rusya'nın Osmanlı-Amerikan ilişkilerinin gelişmesine sıcak bakmasıydı. İngiltere'nin Karadeniz ticaretini tek başında elinde bulundurmasından hoşnut olmayan Rusya, İngiltere'nin tekelinin kırılmasında diğer gücün ABD olduğunu düşünüyordu. Bunun içinde ilk önce ABD'nin Osmanlı ile bir ticaret anlaşması gerekiyordu. Osmanlı'nın Amerika ile ilişkileri arttırmak istemesinin diğer nedeni de, zaman içinde Babıâli'de Amerikalı tacirlerin faaliyetlerinden kar sağlanabileceği düşüncesinin taraftar bulmasıydı. Osmanlı tacirlerinin ABD'ye gidip gelememesi Osmanlı yöneticilerinde, bir ticaret antlaşması yapılması konusunda isteksizlik yaratmıştı. Fakat Osmanlı pazarına giren Amerikalıların İngiliz, Fransız ve Hollandalı tüccarlarla rekabet etmeleri, Türk ürünlerinin fiyatlarının artması sonucunu doğurmaktaydı. Daha çok gelir elde etmek anlamına gelen bu gelişme Babıâli'de memnuniyetle karşılandı. Diplomatik ilişkiler kurulması istenilmesinin başka bir nedeni ise, 1827 yılının sonundan itibaren Babıâli'nin savaş gemisi yapımı konusunda ABD'ye gereksinim duymasıydı⁴⁰

Yunan ayaklanması sırasında Avrupa Devletleri'nin tümü Osmanlı karşısında yer almışlardır. Mora'yı özerk bir devlet haline getirme arzusunda olan İngiltere, Fransa ve Rusya'nın oluşturduğu Avrupa Devletleri aralarında bir anlaşma yaparak Osmanlı-Mısır birleşik donanmasını savaşmadan hileyle bertaraf etmeye çalışmışlar ve "Nevarin Baskını" ile donanma, Kasım 1827'de ağır bir yara almıştır. Yaşanan bu gelişmeler Babıâli'de yeni müttefik bulma düşüncesinin oluşmasına sebep olmuştur.

³⁷ Fahir Armaoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928, (Bir Laiklik – Milliyetçilik Olayı)", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13(37), 1997, s. 4.

³⁸ S. Akgün, a.g.m., s. 11.

³⁹ Ç. Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, s. 102.

⁴⁰ Ç. Erhan, a.g.e., s. 111-113.

Amaç, Avrupa dışında ilişkiler geliştirerek tahrip edilip yakılan donanmanın dış yardımla yeniden inşasının sağlanabilmesidir.⁴¹ Bu amaç doğrultusunda Berberi Devletleri ile geliştirdiği ilişkiler döneminden beri kendisi ile bağlantı kurmak isteyen ABD'ye, Osmanlı Devleti olumlu cevap vermiş ve 7 Mayıs 1830 tarihinde “Seyr-i Sefain Ticaret Anlaşması” imzalanmıştır. Dokuz maddeden oluşan ve Amerika'nın, Osmanlı Devleti için savaş gemisi inşasını içeren gizli ek maddesi bulunan⁴² anlaşmanın sonucunda Avrupalı devletlere karşı aranan siyasi destek sağlanamamış, atılan adım ABD'ye tek taraflı kapitülasyon sağlamaktan ileri gidememiştir. Amerikan Senatosu, Monroe Doktrini'nin etkisiyle 1830 antlaşmasındaki gizli maddeyi onaylamamıştır. Ancak ABD Başkanı'nın oluruyla Foster Rhodes⁴³ ve Hanry Eckford isimli iki mühendis İstanbul'a gemi inşası için gelmiş ve donanmanın ihtiyacı olan gemiler inşa etmişlerdir. Bu gelişme, Türk gemi mühendislerinin alanlarında daha iyi yetişmelerini sağlamıştır. Bilgilenen Türk mühendisler, hem dayanıklı hem de savaş gücü yüksek gemiler üretmişler ve Osmanlı donanması daha güçlü hale gelmiştir.⁴⁴ 1830 anlaşmasının ardından 21 Mart 1831 de David Porter İstanbul'a ABD maslahatgüzarı olarak atanmıştır. Bu atamayla diplomatik ilişkiler hız kazanmıştır.⁴⁵

Osmanlı ile Amerika arasında iki ülkenin birbirini daha iyi tanımaları amacıyla çeşitli ziyaretler yapılmış, daimi temsilciliklerin oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır. 1832 yılından sonra denizcilik, tarım, sağlık ve madencilik alanlarında çalışmalar yapmak üzere birçok Amerikalı Türkiye'ye gelerek kendi alanları ile ilgili çalışmalar yapmışlardır. Hatta Amerikalı subaylar ve doktorlar Kırım savaşı sırasında Türk ordusu ile birlikte savaşa katılmışlardır.⁴⁶ İki ülke arasındaki ilişkiler kapsamında sadece Amerika'dan Türkiye'ye gelinmemiş, Türkiye'den Amerika'ya gidenler de olmuştur. Bu dönemde Amerikan askeri nizamını yerinde görerek, Amerika'nın denizcilik alanındaki çalışmalarını izlemek amacıyla Türkiye'den Amerika'ya gidenler olmuştur.⁴⁷ Amerika'dan alınan denizcilik bilgisi

⁴¹ Kemal H. Karpat, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017, s. 38.

⁴² Fahir Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991, s. 1.

⁴³ Ç. Erhan, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç, Osmanlı Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)*, s. 32.

⁴⁴ Nurdan Şafak, *Osmanlı Amerikan İlişkileri*, Enes Matbaacılık, İstanbul, 2003, s. 149.

⁴⁵ Ç. Erhan, *Türk-Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, s. 146.

⁴⁶ Akdes Nimet Kurat, *Türk Amerikan İlişkilerine Kısa Bir Bakış*, s. 25-26.

⁴⁷ Hamdi Atamer, “İlk Türk Amerikan Münasebetleri”, *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (2), 1967, s.20-24.

ile 1858 yılında Osmanlı donanmasının inşası yapılmak istenerek Amerika'ya heyet gönderilmiştir. Amerika'yı ziyaret eden ilk askeri heyet muhtelif yerlerdeki tersaneleri, tesisleri, fabrikaları gezerek birçok bilgi elde etti ve bunun yanında iki devlet arasındaki ilişkilerin kuvvetlenmesine vesile oldu.⁴⁸

1830 yılında imzalanan ve 25 yıllık bir süreyi kapsayan antlaşmanın ardından, 1862 yılında iki devlet arasındaki ilişkileri düzenleyici yeni bir antlaşma imzalanmıştır. Türkiye ile ABD arasında imzalanan bu anlaşma ile ABD vatandaşlarının Osmanlı toprakları içerisinde serbestçe ticaret yapabilmelerinin önü açılmıştır. “En ziyade müsaadeye mahzar millet” olarak adlandırılan bu imtiyazlar tek taraflı olmamış, Osmanlı vatandaşlarının Amerika topraklarında yapacakları ticaret için de aynı düzeyde bir serbesti getirilmiştir. Bu şekilde anlaşma tek taraflılıktan kurtarılmış, karşılıklılık ilkesine göre düzenleme yapılmıştır.⁴⁹

1861 – 1865 Amerikan İç Savaşı'nın sona ermesiyle, Amerikan ordusunun elinde savaş artığı modası geçmiş silahlar ve silah şirketlerinin büyük stokları kalmıştı. Savaş artığı silahlara talip olan ülkeler arasında Osmanlı İmparatorluğu vardı. Savaş artığı kalan 114.000 adet Enfield tüfeği tanesi dört dolardan, 125.000 adet Springfield tüfeği yedi dolardan satın aldığını ve parasını peşin ödemiştir.⁵⁰ Amerika'dan yapılan silah alımının yanında Amerika'ya hayvancılık alanında ihracat da yapılmıştır. Amerika 1855 yılında Amerika-Meksika savaşında çölde yapılacak olan nakliyenin yapılması için Osmanlı Devleti'nden deve satın almış, hatta Padişah Abdülmecit de Amerikalılara bir çift erkek bir çift dişi deve hediye ederek jest yapmıştır.⁵¹

Osmanlı Devleti ile ABD arasında 11 Ağustos 1874'te yapılan “Suçluların İadesine Dair Antlaşma” ve “Tabiiyet Antlaşması” ile önceki antlaşmalardan kaynaklanan sorunlar giderilmeye çalışıldıysa da yorumdan kaynaklanan sorunlar nedeniyle iki devlet arasında problemler yaşanmıştır. Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra ABD Hükümeti, antlaşmanın ikinci maddesine itiraz ederek, bu maddenin ABD'nin uygulamasına ters düştüğünü belirtip değiştirilmesini

⁴⁸ A. N. Kurat, a.g.e., s. 29.

⁴⁹ Çağrı Erhan, “1830 Osmanlı-Amerikan Gizli Antlaşması'nın Gizli Maddesi ve Sonuçları”, *Belleten Dergisi*, 62(234), 1999, s.458.

⁵⁰ Oral Sander, Kurthan Fişek, *Türk- ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, *İmge Kitapevi*, Ankara, 2007, s. 26.

⁵¹ Fuat Ezgü, “Türklerin Amerika'ya Askeri Yardımı”, *Tarih Dünyası Dergisi*, (1), 1950, s.35.

istemmiştir. Osmanlı Devleti bu isteği kabul etmiş, Antlaşmanın ikinci ve üçüncü maddelerinde gereken değişiklikleri yapmıştır.⁵²

İlişkiler ticari anlamda gelişirken, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilan edilmiş, İttihat ve Terakki'nin yönetimi ele almıştır. Bu iç olay ABD tarafından olumlu karşılanmıştır. Meşrutiyet Hükümeti'nin ilk açıklamaları ve icraatları da Amerikalıları tatmin edici düzeyde olmuştur. İstanbul'daki ABD Büyükelçisi John George Alexander Leishman Washington'a gönderdiği raporlarında, Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle birlikte, Sultan'ın mutlak hâkimiyetine dayanan Osmanlı yönetim tarzının tarihe karıştığı yorumunu yapmıştır. ABD, Osmanlı Meclisi'nin 17 Aralık 1908'de çalışmalarına başlamasından dolayı sevinç duyduğunu, Senato ve Temsilciler Meclisi'ne başarı dileklerini iletmesiyle göstermiştir.⁵³

Amerika Monroe Doktrini gereği Avrupa'da yaşanan mevcut sorunların dışında kalmayı benimsemesine rağmen, vatandaşları ve çıkarlarını öne çıkartarak "Doğu Sorunu" karşısında tarafı davranmıştır. Washington, 1893'ten sonra ortaya çıkan Ermeni ayaklanmaları sırasında Merzifon, Harput, Maraş gibi yerlerde, Amerikan vatandaşlarını korumak ve kayıpları tazmin etmek amacıyla Amerikan gemilerinin Osmanlı karasularına gönderilmesi talimatı vermiştir. Benzer olay 1904'te tekrarlanmıştır. Osmanlı'nın Amerikan vatandaşlığını seçen bazı Ermenileri tutuklaması ve Ermenilerin devam ettiği Amerikan okullarını kapatması üzerine bir Amerikan filosu İzmir limanına gelmiş ve İzmir'i bombardımana tutacağı tehdidinde bulunmuş, bunun üzerine okullarda tekrar eğitime izin verilmiş ve tutuklanmış olan Amerikan vatandaşı Ermeniler serbest bırakılmıştır.⁵⁴ Bu çalışmalardan sonra Türkiye'deki Hıristiyanların ABD'ye göçü çok önemli rakamlara ulaşmış, 19. yüzyılın son dönemlerinde başlayan göç dalgası 1914'e kadar gelindiğinde Osmanlı halkından Amerika'ya gidenlerin sayısı 300,000'e ulaşmıştır. ABD'ye yerleşen bu nüfus Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye Cumhuriyeti dönemi Amerikan kamuoyunda aleyhte tavır sergileyip karşı tutumda bulunmuşlardır.⁵⁵

ABD, Osmanlı Devleti'ne karşı geleneksel politikasını 19. yüzyıl sonlarına doğru değiştirerek, Orta Doğu'nun sahip olduğu yeraltı kaynaklarına ihtiyacı nedeniyle, İngiltere ve Almanya ile çıkar çatışmalarına girmiş, Osmanlı'da tren yolu

⁵² B. B. Can, a.g.e., s. 81.

⁵³ Ç. Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, s. 380-381.

⁵⁴ M. Aydın, a.g.m. s. 116.

⁵⁵ B. B. Can, a.g.e., s. 89.

inşaatı ve doğal kaynaklarla ilgilenen Amerikalıları desteklemiştir. 1900'lü yılların başından beri Türk topraklarındaki ihtiyaçları takip eden Amiral Colby M. Chester, 1909 yılında Amerikan hükümetini de arkasına alarak "Ottoman-American Development Company" (Osmanlı-Amerikan Gelişim Şirketi)'yi kurmuştur. Chester Demiryolu Projesi olarak bilinen Musul-Kerkük bölgesine yapılması düşünülen demiryolu hattının yapımı için Osmanlı Devleti yetkililerinden izin talebinde bulunan Chester, olumsuz cevap almıştır. Chester, demiryolunu 99 yıllığına işletme hakkı ile birlikte demiryolunun her iki tarafında 20 kilometrekarelik bölümdeki madenleri işletmeyi ve Musul'daki petroleri de ele geçirmeyi planlamıştır.⁵⁶ Fakat gelişmeler Chester'in planladığı gibi olmamış, 1911 yılında yaşanan Trablusgarp Savaşı'nı bahane eden Chester geri çekilmiştir.⁵⁷ Chester, aynı amaçla 1914 yılında tekrar harekete geçmiş, bu defa da Birinci Dünya Savaşı başlamış ve Türk Amerikan ilişkileri diplomatik seviyede kesintiye uğramış ve Chester yine amacına ulaşamamıştır.⁵⁸

1914 yazında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması, Osmanlı-ABD ilişkilerini sona yaklaştırmıştır. Osmanlı Devleti'nin 2 Ağustos 1914'te genel seferberlik ilan etmesinden rahatsızlık duyan ABD Dışişlerine, Babiâli 1914'te bir nota vererek Osmanlı Devleti'nin kimseye savaş ilan etmediğini, Yunanistan ve Bulgaristan'a saldırmayacağını bildirmiştir. Babiâli, 8 Eylül 1914 tarihinde tüm kapitülasyonların kaldırıldığını açıklayınca, Türklerin yabancıları katletmeye başladığı haberleri Batı kamuoyunda dalgalanmaya başlamıştır. Washington Büyükelçisi Ahmet Rüstem Bey, asıl suçlanması gerekenlerin kapitülasyonları kaldıranlar değil, onu savunanlar olduğunu belirtmesi ABD'nin tepkisini çekmiştir.⁵⁹ 12 Eylül 1914'de ise ABD Dışişleri Bakanlığı'na bir nota veren Ahmet Rüstem Bey, yıllardan beri Türklerin dinini, milliyetini ve geleneklerini olumsuz eleştiren Amerikan basınının, bu yolla Amerikan kamuoyunu zehirlediğini, ABD'nin Yunanistan'a savaş gemisi satmasının ve Türk karasularına savaş gemileri göndermesinin hatalı bir davranış olduğunu ifade etmiştir.⁶⁰ 8 Eylül 1914 tarihine gelindiğinde ise kapitülasyonlar kaldırılarak yabancıların devletlerarası hukuka tabi olmaları prensibi kabul edilip, "Memalik-i

⁵⁶ F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s. 29.

⁵⁷ Bilge Sükan Yavuz, "Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkulâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (6)24, 1999, s.530.

⁵⁸ Ç. Erhan, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, s.387.

⁵⁹ Mine Erol, *I. Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Bilgi Basımevi, Ankara, 1976, s.52-53.

⁶⁰ A.g.e., s. 36.

Osmaniyye’de bulunan ecanibin hukuk ve vezaifi kanunu’nun” 27. Maddesinde belirtilen “fermanlı ve ruhsatlı” bütün yabancı okulların bazı hükümlere bağlanmasına karar verilmiştir.⁶¹

ABD Osmanlı Devletine karşı tarafsız kalma politikası uygularken Osmanlı’nın tek taraflı olarak imtiyazları kaldırma düşüncesini de kabul etmemiştir. İngiltere’nin Mısır’a hâkim olmasını da istemeyen Amerika, I. Dünya Savaşı döneminde Osmanlı’ya yakınlaşmıştır. Osmanlı’nın I. Dünya savaşına girmesinin uygun olmadığını düşünen Amerika, İstanbul Büyükelçisi vasıtasıyla tarafsızlık konusunda Osmanlı’ya uyarılarda bulunmuştur. İstanbul Büyükelçisi Morgenthau Osmanlı topraklarında bulunan ABD vatandaşlarının savaş sebebiyle tehlikede olduklarını belirten raporları Amerika’ya göndermesi Osmanlı’yı tarafsız kalma konusunda bir tavsiyeden ziyade Amerika’yı savaşa çekme düşüncesine daha yakındır. Morgenthau’nun tehdit altında olduğunu belirttiği ABD vatandaşları Ermenilerdir, Amerika bu vatandaşların güvenliği için girişimlerde bulunarak, vatandaşlarına yardım adı altında faaliyetlerde bulunmuştur. Amerika Monroe Doktrinini çerçevesinde tarafsız davranıyor gibi görünse de 1912 senesinde ABD başkanı seçilen Woodrow Wilson taraflı bir siyasi tutum takip etmiştir.⁶² Başkan seçildikten sonra ilk demecinde emperyalizme karşı duracağını söyleyen Wilson, emperyalist bir savaş olan Birinci Dünya Savaşı’na geç de olsa girmekle tarafsızlık sözünün de arkasında durmamış oluyordu.⁶³

Türk - Amerikan ilişkileri 1917 Nisan ayında durma noktasına gelmiştir. Bunun nedeni Osmanlı’nın Almanya ile ittifakıdır. ABD, Almanya’ya savaş ilan etmiş ama Osmanlı’ya savaş ilan etmemiştir. Böyle olmasına rağmen Osmanlı, Almanya’nın baskıları karşısında ABD’ye savaş ilan etmemiş fakat 20 Nisan 1917’de tüm diplomatik ilişkilerini kesmiştir. Diğer taraftan Osmanlı Hariciye Nazırı Ahmet Nesimi Bey bu konuda özür dilemiş ve ABD’nin Osmanlı topraklarındaki okullarına ve misyonerlik kurumlarına dokunulmamıştır.⁶⁴

Başkan Wilson'un 8 Ocak 1918'de Kongrede açıkladığı ünlü Ondört Nokta'sında, “gizli antlaşmalar yerine açık diplomasi ve antlaşmalar düsturu (md.1),

⁶¹ T. Erdoğan, a.g.m., s. 307.

⁶² Kadir Kasalak, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (55), 2014, s. 114.

⁶³ K. Kasalak, a.g.m., s. 111.

⁶⁴ F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s. 19.

denizlerde mutlak dolaşım serbestliği (md.2), ordu mevcutlarının azaltılması (md.4), sömürge halkların siyasal-ulusal özgürlük ve eşitlik hakları (md.5), gibi esaslar yer alıyordu. Büyük-küçük bütün devletlerin siyasal bağımsızlıklarının ve ülke bütünlüklerinin korunması için de uluslararası bir örgütün kurulması önerilmişti (md. 14).” Başkan Wilson’un Türklerle ilgili 12. Noktası şöyleydi: "Bugünkü Osmanlı İmparatorluğu'nun Türk olan kesimine güvenilir bir egemenlik, bugün Türk yönetimi altında bulunan öbür milliyetlere ise her türlü kuşkudan uzak bir yaşama güvenliği ile kendilerini özerkçe ve engelsiz bir şekilde geliştirebilmeleri olanağı sağlanmalı; Boğazlar serbest geçişler için bütün ulusların gemilerine ve ticaretlerine sürekli olarak açık tutulmalı, bu husus da uluslararası güvence altına alınmalıdır." Türkler için "umut verici" bir görüntü sunsa da uygulamada İtilâf Bloku üyeleri ile arasında pek fark olmayacaktır.⁶⁵

Babıali cephesinde ABD’ye karşı “ehven-i şer” bir düşüncenin olması Osmanlı Devlet yetkililerinin gösterdiği çekincelerin ne kadar haklı olduğunu I. Dünya Savaşı döneminde görülmüştür. Bir grup aydınının 1918-1922 yıllarında ABD mandası istemeye kadar ileri gittikleri de bilinmektedir.⁶⁶ Kurtuluş Savaşı dönemi, Amerikan mandasını isteyenler arasında Wilson Prensipleri Cemiyeti yer aldığı bilinmektedir.⁶⁷ 4 Aralık 1918 tarihinde İstanbul'da faaliyete başlamış olan Wilson Prensipleri Cemiyeti kurucuları ve idarecileri arasında Halide Edip Hanım, Celalettin Muhtar Bey, Ali Kemal Bey,⁶⁸ Hüseyin Hulusi Bey, Refik Halid Bey, Ragıp Nurettin Bey, Celâl Nuri Bey, Necmettin Sadık Bey, Cevat Bey, Mahmut Sadık Bey, Ahmet Emin Bey ve Yunus Nadi Bey vardır. Cemiyeti kurma fikri, İstanbul Üsküdar’daki Amerikan Kız Koleji’nden mezun olan Halide Edip Hanımdan çıkmıştır. Ayrıca Milli Mücadele’ye muhalif olan 150’likler arasında bulunan Refik Hâlid Karay da, cemiyetin kurucu üyelerindendir. Çoğunluğunu gazetecilerin oluşturduğu Wilson Prensipleri Cemiyeti 5 Aralık 1918’de Amerikan Başkanı Wilson’a 9 maddelik bir muhtıra ile manda taleplerini iletmişlerdir. Milli Mücadele’nin “Ya İstiklâl, Ya Ölüm” parolasına ters düşen, kurtuluşu Amerikan Manda ve Himayesinde bulan Wilson Prensipleri Cemiyeti Erzurum Kongresi ve Sivas Kongresi’nde boş tartışmalara neden

⁶⁵ Bülent Tanör, *Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul, 2009, s. 54-55.

⁶⁶ İ. Ortaylı, a.g.m., s. 87.

⁶⁷ T. Erdoğan, a.g.m., s. 322.

⁶⁸ Mehmet Şahingöz, Vaahdet Keleşyılmaz, Milli Mücadele Dönemi Türk Basımında Wilson Prensipleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(35), 1996, s. 360.

olmuş,⁶⁹ Mustafa Kemal'in olaylara hâkimiyetinin artmasıyla manda fikri tarihte iyi anılmayacak şekilde son bulmuştur.⁷⁰

1. BÖLÜM

1.1. Cumhuriyet Dönemi Türk – Amerikan İlişkileri

ABD, 2 Nisan 1917'de Almanya'ya savaş ilanı sonucu, I. Dünya Savaşına katılmış ama Almanya'nın müttefiki olan Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmemiştir. Osmanlı Devleti de Amerika ile ilişkilerini sürdürmüş ancak Almanya'nın baskısı sonucu Mayıs 1830'da başlayan diplomatik ilişkiler 20 Nisan 1917'de sonlandırılmıştır. İlişkiler kesilirken Anadolu ve diğer Osmanlı topraklarında bulunan Amerikan okullarına bir müdahalenin olmayacağı sözü verilmiştir.⁷¹

Birinci Dünya Savaşı 11 Kasım 1918'de sonuçlanınca İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi imzalanmış, antlaşmanın 24. maddesinde İtilaf Devletleri'nin istedikleri takdirde Anadolu topraklarının bir kısmını işgal edebileceğini belirtilmiştir. Osmanlı Devleti'nin paylaşılması resmi bir barış antlaşmasıyla garanti altına alınması için 18 Ocak 1919'da Paris'te, Paris Barış Konferansı başlamıştır. Konferansa savaşın taraftarı İttifak ve İtilaf Devletleri'nin temsilcilerinin yanı sıra Büyük Ermenistan hayali olan Ermeni temsilcileri de katılmışlardır. Ermeni temsilcileri Birinci Dünya Savaşı içerisinde İtilaf Devletleri safında yer alıp savaştıkları gerekçesiyle Amerikan Başkanı Woodrow Wilson, İngiltere Başbakanı Lloyd George ve Fransa Başbakanı Georges Clemenceau gibi devlet adamlarının peşinden ayrılmayarak kendilerine borçlu olduklarını ifade edip Büyük Ermenistan için girişimlerde bulunmuşlardır.⁷² Lloyd George tarafından önerilen Amerikan mandası fikri Fransa tarafından da destek görmüş ancak İngiliz çıkarlarının ön planda olduğu bir politikaya dönüşmüştür.⁷³

⁶⁹ Metin Ayıışığı, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004, s. 17-18.

⁷⁰ Semih Bulut, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010, s. 22.

⁷¹ F. Armaoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1827-1828, (Bir Laiklik – Milliyetçilik Olayı)", s. 1.

⁷² Süleyman Beyoğlu, "Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu", *Gazi Akademik Bakış*, 2(3), 2008, s. 126.

⁷³ Esat Arslan, "Amerikan İstihbarat Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşı'nın Bunalım Dönemindeki Türk Dış Politikası ve "Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'le Yapılan Görüşmeler", *Belleten Dergisi*, 62(234), 1998, s. 510.

Lloyd George, 12 Şubat - 19 Nisan 1920'de Londra Konferansı'nda kararlaştırıldığı üzere Amerikan Başkanı Wilson'a bir mektup yazarak Emeni mandasını kabul etmese bile Ermenistan - Türkiye sınırını çizmesini istemiş, bu talep üzerine Wilson, Erzurum, Trabzon ve Erzincan'ı içine alacak şekilde Anadolu topraklarını Ermenistan'a bırakmıştır. 18-26 Nisan tarihinde toplanan San-Remo Konferansı ile de tasdik edilmiştir. 30 Mayıs 1918'de Erivan ve Çevresinde bağımsızlık ilan eden Ermenistan'ı, 19 Ocak 1920'de İngiltere, İtalya ve Fransa, 23 Nisan 1920'de Amerika tanımıştır.⁷⁴

Amerikan Hükümeti "Ermeni Sorunu" ile ilgili bir incelemede bulunması ve Ermenilerin manda talepleri üzere görevlendirilen General James Guthrie Harbord başkanlığında kalabalık bir heyet Anadolu'ya gelmiştir.⁷⁵ General Harbord heyeti Anadolu'da incelemelerde bulunup ve bir rapor hazırlamıştır.⁷⁶ General Harbord, incelemeleri sonucu düzenlediği raporunda, sadece Türklerin Ermenilere saldırmadığını, birçok yerde Ermenilerin de Türklere saldırdığını belirtmiştir.⁷⁷

San-Remo Konferansı'nda antlaşma metni şekillendikten sonra 10 Ağustos 1920'de Sevr Barış anlaşması imzalanmış ve Ermenilerin Anadolu'daki işgali Batılı devletlerce resmîyet altına alınmıştır.⁷⁸ Türkiye Büyük Millet Meclisi, 7 Haziran 1920'de çıkardığı bir kanunla, İstanbul'un işgal edilmesinden sonra (16 Mart 1920) İstanbul Hükümetince alınan kararları tanımayacağını belirmesi üzerine Sevr ile belirlenen Büyük Ermenistan çabaları sonuçsuz kaldı. Ermenilerin 28 Eylül 1920 tarihinde saldırıya geçmeleri üzerine, Kazım Karabekir'in komutasındaki Türk kuvvetleri 29 Eylül 1920'de Sarıkamış'ı, 30 Ekim'de Kars'ı, işgalden kurtarmış, 7 Kasım'da Gümrü'ye girmiş, Erivan'ın tehlikeye düşmesi üzerine Türk hükümetinin talepleri kabul edilmiş ve 3 Aralık'ta Gümrü Barış Antlaşması imzalanmıştır. Sonuç olarak Anadolu'daki Ermeni işgali son bulmuş ve Sevr'de alınan kararlar geçersiz sayılmıştır.⁷⁹

Amerikan Senatosu'nun, 28 Haziran 1919 tarihli Versay Antlaşması'nı ve ona bağlı olan Milletler Cemiyeti Paktı'nı Senato'nun reddetmesi sonucu Ermeniler için

⁷⁴ S. Beyoğlu, a.g.m., s. 128.

⁷⁵ Fahir Armaoğlu, "Amerika Serves Antlaşması ve "Ermenistan" Sınırları", *Belleten Dergisi*, 61(230), 1997, s. 133.

⁷⁶ S. Beyoğlu, a.g.m., s. 128.

⁷⁷ Oğuz AYTEPE, Milli Mücadele'de Manda Sorunu Ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 24, 1999, s.486

⁷⁸ S. Beyoğlu, a.g.m., s. 128.

⁷⁹ A.g.m., s. 130.

Amerikan mandası hevesi endişelere neden olmuştur. Wilson, Senato'dan 24 Mayıs 1920 tarihinde Ermenistan üzerinde kurulacak manda idaresi için yetki istedi. Tartışmalar sonucu Ermenistan manda talebi 1 Haziran'da Senato'da 23'e karşı 52 oyla reddedildi. Wilson, manda iradesinin reddedilmesinin başarısızlığının izlerini, San Remo Konferansı'nın Ermeni-Türk sınırını belirleme yetkisini kendisine vermesi ile silmeyi denemiş ancak tarihin seyri Wilson'un istediği gibi gerçekleşmemiştir.⁸⁰

Başkan Wilson'un, Ermenilere bütün yardım çabalarına rağmen İstanbul'daki Amerikan Yüksek Komiseri Amiral Mark Bristol 1 Aralık 1920'de Washington'a ulaşan telgrafında: Ermeni konusunun artık son bulduğunu, Ermeni kuvvetlerinin üstün olmalarına rağmen hezimetle uğradığını ve kaçtığını bildirmiştir. Amerika'nın Tiflis Konsolosu Moser, 4 Aralık günü Washington'a ulaşan telgrafında şunları rapor etmiştir: "Erivan'da resmen açıklandığına göre, Ermenistan bir Sovyet Cumhuriyeti olarak ilan edilmiştir. Sovyet Rusya Büyükelçisi'nin söylediğine göre, Sovyetler bu yeni Sovyet Cumhuriyeti'ni resmen tanımışlardır. Bir hafta önce kurulan Ermeni Hükümeti'nin devrilmesinin arkasında, Bakü'den gelen Rus kuvvetleri, Ermenistan'ın sınır bölgelerini işgale başlamıştır. Rusya bu harekâtı, Bakü'deki Ermeni Bolşevik Komitesi'nin isteği üzerine yapmıştır. Türkiye ile Ermenistan arasındaki barış müzakereleri sırasında, Gümrü'deki mahalli hükümet de Bolşeviklere katılmıştır."

Yaşanılan gelişmeler üzerine Türkiye ve Ermenistan arasında 2 Aralık 1920 tarihinde bir barış anlaşması imzalandı⁸¹, Wilson'un çizdiği Ermenistan sınırlarının boşa çıkması bir kenara, bağımsız Ermenistan'ın sınırlarının çizildiğinin açıklanması, Amerika ve müttefiklerin itibarına ağır bir darbe indirecek ve skandal olarak anılacaktı. Bu durum karşısında müttefikler ve Amerika haritanın açıklanması iptal ederek dünya kamuoyunda rezil olmaktan kurtulmuşlardır.⁸²

Milli Mücadele yıllarında ise, Ankara Hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Antlaşmasından sonra, Amerikan Komiseri Bristol, Ankara Hükümeti'nin ülkenin denetimini elinde tuttuğunu, halkın çoğunluğunca desteklendiğini ve itilaf devletlerince tanındığını Washington Hükümeti'ne bildirerek, yüksek komiserliğe bağlı ticaret ateşesi Julian Gillespie'yi temsilcisi olarak Ankara'ya gönderdi. Ankara'da, Mustafa Kemal Paşa

⁸⁰ İsmail Köse, *Türk – Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2016, s. 150-154.

⁸¹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 19-23.

⁸² F. Armaoğlu, "Amerika Servis Antlaşması ve "Ermenistan" Sınırları", s. 143-144.

ve diğ er Anadolu önderleriyle görüşüp yaptığı temas ve incelemeler sonunda 1922 yılı Şubat ayı içerisinde İstanbul'a dönen Gillespie, Türklerin kendileriyle ticari ve ekonomik ilişkiler kurmayı ifade ettiklerini beyan etti. Gillespie'nin, Ankara ile gayri resmi olarak yaptığı temas diplomatik ilişkilere zemin hazırlamıştır.⁸³

24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Antlaşması imzalanmış⁸⁴, ama ABD ve Osmanlı Devleti birbirlerine, savaş ilan etmediği için, bir barış konferansı olan Lozan Konferansı'na ABD taraf olarak katılmamıştır. Amerikan Dışişleri Bakanı Charles Evans Hughes'un deyimi ile bu toplantıda ABD, siyasi ve mülki düzenlemelerin sorumluluğunu üzerine almak istememiştir. Ayrıca ABD, Lozan Konferansı ile ilgi ve bağlantısını da kesmek istemediğ inden, görüşlerini, İngiltere, Fransa ve İtalya vasıtasıyla Konferansa ilettiği gibi, Konferansta gözlemci bulundurmamak istediğini de belirtmiştir.⁸⁵ Lozan Antlaşması sonrası Amerika ile Mayıs 1923 de görüşme ve müzakerelere başlanmış, 6 Ağustos 1923 de "Genel Anlaşma" ismiyle 32 maddelik Türkiye – Amerika, Lozan antlaşması ve 12 Maddelik suçluların iadesi antlaşması imzalanmıştır. Ancak Senato Ermeni meselesi ve Kapitülasyonların kaldırılması üzerine antlaşmayı onaylamamıştır.⁸⁶ İki devlet arasında Lozan'da imzalanan bu anlaşma aleyhinde, ABD'de Türkiye karşıtı bir tartışma başlamıştır. Tartışılan konular arasında kapitülasyonların kaldırılması, Türkiye'deki Amerikan din ve eğitim kurumlarına serbestlik verilmemesi, Anadolu'da bir Ermeni devleti kurulmaması gibi konular önemli paya sahiptir. ABD kamuoyundaki bu tartışma sebebiyle Senato, bu antlaşmanın onayını geciktirmiş ve 18 Ocak 1927'de de antlaşmayı reddetmiştir.⁸⁷ Senatonun olumsuz kararı üzerine iki devlet arasında 17 Şubat 1927 de bir "modus vivendi" (Nota teatisi yoluyla yapılan antlaşmalar) imzalanarak diplomatik ilişkiler yeniden tesis edilmiştir.⁸⁸

Geçici olarak kapatılan Amerikan Okulları 1927'de başlayan resmi ilişkiler çerçevesinde yeniden ele alınmış, ABD Osmanlı İmparatorluğu döneminde olduğu gibi bu okulların faaliyetlerine devam etmelerini istese de Türk hükümeti okulların eğitim dışı faaliyetleri delil gösterilerek okulların açılmasına izin vermemiştir. 1925-

⁸³ M. Ayışığı, a.g.e., s. 70-71.

⁸⁴ Salâhi R. Sonyel, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2013, s. 333.

⁸⁵ F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s.20.

⁸⁶ F. Armaoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928, (Bir Laiklik – Milliyetçilik Olayı)", s. 2-3.

⁸⁷ R. Uçarol, a.g.e., s.813.

⁸⁸ İsmail Soysal, Türk-Amerikan Siyasal İlişkileri, *Belleten Dergisi*, 41(162), 1977, s. 265.

1928 arası diplomatik krize neden olan Amerikan okulları ABD'nin şantaj ve tehditlerine rağmen ancak açılacağı bölgede ihtiyaç duyulması, müfredat ve okul yönetimindeki şartlar sağlandıktan sonra değerlendirileceğini açıklayarak kapitülasyon tarzı bir imtiyaza müsaade etmemiştir.⁸⁹

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında ABD ile olan ilişkilerde tekrar bir canlanma görülmektedir. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin gelişimi için yabancı kaynaklı sermayeye ihtiyaç vardı. Bu bağlamda yıllar önce de gündeme gelmiş olan ABD kaynaklı Chester Projesi 9 Nisan 1923⁹⁰ tarihinde TBMM'de uzun tartışmalardan sonra kabul edilmiş fakat şirketin projeyi ekonomik sebeplerden dolayı zamanında başlatamamış olmasından dolayı Türk Hükümeti, Aralık 1923'te şirketle olan antlaşmasını feshetmiş ve Chester Antlaşması da tarihi bir belge olarak kalmıştır.⁹¹

ABD ile Türkiye arasında gerçekleşen ticari ilişkiler, 1927'nin Şubat ayından itibaren karşılıklı yapılan "modus vivendilerle" yapılmıyordu. Büyük Millet Meclisi'nin 10 Nisan 1929'da çıkardığı yasal düzenlemelerin "modus vivendileri" geçersiz sayacağı için taraflarca bir ticaret anlaşması düşünülmüştür. ABD bir ticaret anlaşmasına çekimser kalsa da, ABD Büyükelçisi Joseph C. Grew, ABD Dışişleri Bakanlığını ikna edince 8 Eylül 1929 günü başlayan resmi görüşmeler, 1 Ekim 1929'da, Türkiye adına Zekai ve Menemenli Numan Beyler, ABD adına da Joseph C. Grew tarafından imzalanan Ticaret ve Seyr-i Sefain (ticaret ve denizcilik) anlaşması ile sonuçlanmıştır. Anlaşmanın en önemli maddesi, taraflar birbirine "en ziyade müsaadeye mazhar millet" (En çok gözetilen ulus) ilkesini benimsemeleridir.⁹²

Mustafa Kemal Atatürk döneminde Türk-Amerikan ilişkileri Atatürk'ün temel aldığı barışçı, aktif, gerçekçi ve çok yönlü dış politika ilkeleri kapsamında gelişmeler göstermiştir. 1933 tarihinde ABD Başkanı seçilen Franklin Roosevelt ile Atatürk, samimi ilişkiler kurmuş ve karşılıklı gönderilen mesajlarla bu dostluklarını geliştirmişlerdir. Roosevelt, Atatürk'e ve O'nun Türkiye'de yaptığı yeniliklere duyduğu hayranlığı her fırsatta dile getirmiş ve en kısa zamanda bizzat Türkiye'ye gelerek Atatürk'ü yakından görmek ve O'nu tanımak istediğini bildirmiştir. Ancak bu

⁸⁹ F. Armaoğlu, "Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928, (Bir Laiklik – Milliyetçilik Olayı)", s. 2-3.

⁹⁰ Selahi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014, s. 153.

⁹¹ B. B. Can, a.g.e., s. 327.

⁹² Semih Bulut, a.g.e., s. 129-132.

buluşmayı gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. ABD Başkanı Roosevelt'le Atatürk'ün diplomasi alanında da olsa birbirlerine karşı duydukları bu derin saygı ve samimi duygular, iki ülkenin ilişkilerini daha da geliştirmiştir. Mustafa Kemal Atatürk'ün ölümünün ardından, 1939 ekonomik buhranı, ABD ve Türkiye'nin iç politik sorunları Türk-Amerikan ilişkilerinin gelişmesini engellemiş⁹³ olmasının yanında Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında ticari ilişkiler az da olsa devam etmiştir.⁹⁴ 05.05.1939 tarih, 37598 kayıt numarası ile Dışişleri Bakanı Şükrü Saraçoğlu imzalı arşiv belgesinde Türkiye ile Amerika arasında ticari anlaşma yapıldığı görülmektedir.⁹⁵

İkinci Dünya Savaşı'nın başladığı 1939 yılında Türkiye ve ABD arasındaki diplomatik ilişkilerin yoğunlaşması, ABD'nin savaşa olan ilgisinin artmasıyla başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Türkiye'yi İngiltere'nin sorumluluk alanı olarak gören ABD'nin politikası, 1940 yılından itibaren Türkiye'nin politikası ile çakışacak ve ABD diplomasisinde Türkiye'nin önemi artacaktır. İkinci Dünya Savaşı içinde, ABD'nin İngiltere'ye destroyer vermesi ile müttefikler ve ABD arasında başlayan askeri işbirliği giderek 1941 yılı Martında "Kiralama ve Ödünç Verme" (Lendand Lease) Kanunu'nun çıkmasına varmış ve Türkiye dolaylı bir biçimde de olsa sınırlı ölçüde bu yardımdan yararlanmıştır.⁹⁶

Türkiye, savaş dönemi boyunca, tarafsızlık politikası izleme kararı almış, ancak müttefiklerin Türkiye'yi savaşa sokma çabaları savaş sonuna doğru Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Winston Churchill ve Roosevelt, savaşın durumunu tartışmak amacıyla, 12-14 Ocak 1943 tarihinde Casablanca'da yapılan görüşmelerde, Türkiye'nin savaşa katılması isteyip bu durumu Türk idarecilere iletilmesi kararı verdiler. 30 Ocak - 1 Şubat 1943 yılında İnönü ve Churchill arasında gerçekleşen Adana Konferans'ında karşılıklı talepler dile getirilmiş ancak bundan eylemli bir sonuç çıkmamıştır.⁹⁷ 19 Ekim 1943'te Rus-ABD-İngiliz Dışişleri Bakanları arasında Moskova'da başlayan 2 Kasım 1943 tarihinde sona eren konferansta Türk hava sahasının hemen kullanılması ve o yılın sonuna değin Türkiye'nin kesinlikle savaşa

⁹³ Oral Sander, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947- 1964*, İmge Kitapevi, Ankara, 2016, s. 26.

⁹⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Kanun Layihası*, Sayı: 2/10890, 28.04.1939

⁹⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Türkiye-Amerika Ticaret Anlaşması Hakkında*, Sayı: 030/10/268/804/14, 05.05.1939.

⁹⁶ Oral Sander, a.g.e. s. 26.

⁹⁷ Barış Ertem, Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947), *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 2010, s. 258.

katılması kararlaştırılmıştır. Konferans bitince Numan Menemencioğlu ile Kahire’de bir görüşme ayarlayan İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden bu kararı 5 Kasım 1943’te bildirmiştir. Ancak Menemencioğlu üsleri açmayı reddetmiş, savaşa girme meselesini hükümete sormayı iletmiştir. Kahire Buluşması sonucunda Türkiye’nin hemen savaşa girmesi sağlanamamıştır.⁹⁸ 14 Ocak 1944’te ABD’nin Ankara Büyükelçisi, Türkiye’nin savaşa katılması gerektiğini kesin bir biçimde bildirmiştir. Ancak Müttefikler yine sonuç alamamışlardır. Bu gelişmeler sonucunda, 3 Şubat 1944’te Türkiye’ye yapılan İngiliz ve Amerikan yardımı durdurulmuştur. ABD’nin Türkiye’den tek bir isteği, Türkiye’nin Almanya ile siyasi ve ticari bağlarını tamamen kesmesiydi. Türkiye’de ABD’nin bu isteği karşısında Almanya ile ilişkisini 2 Ağustos 1944 yılında tamamen kesmiştir.⁹⁹ 1945 yılında Almanya’nın savaşı kaybetmesinden sonra galip gelen ülkelere tebrik telgrafi yazılarak Almanya’ya karşı tutum ortaya konulmuştur.¹⁰⁰

1945 yılının başlarında da Japonya ile ilişkiler kesilmiştir. ABD bu durumu memnuniyetle karşılamış; bu durum savaş sonrası dönemde Türk-Amerikan ilişkilerinin yakınlaşmasındaki ilk adım olmuştur.¹⁰¹

İkinci Dünya Savaşı’nda Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, ortak düşmanları olan Nazi Almanya’sına karşı müttefik olarak birlikte hareket etmelerine rağmen, Yalta ve Potsdam Konferanslarında çıkarlarının uyuşmadığı açıkça ortaya çıkmıştı. Özellikle Almanya ve Polonya’nın yeniden dizayn edilmesi hususunda önemli fikir ayrılıkları vardı. Aslında, Büyük Britanya Başbakanı Winston Churchill’in 1946 Mart’ında yaptığı ünlü konuşmasında söylediği ‘Doğu Avrupa üstüne bir demir perde çekilmektedir’ sözü soğuk savaşın habercisiydi. Artık Avrupa, ABD önderliğindeki Batı ve SSCB önderliğindeki doğu olarak iki bloğa ayrılırken; SSCB ve ABD arasındaki rekabet gittikçe derinleşecekti. Bu iki devletin büyük bir güç unsuru olarak ortaya çıkması ile dünyada iki kutuplu bir dönem başlayacaktı. Bu süreçte bu iki devlet, birbirleri ve dünya üzerinde etki kurarak başat aktör olmak için yarışırken, diğer devletler de bu iki süper güç etrafında kümelenecekti. Bu iki kutuplu ortamda, II. Dünya Savaşı’na fiili olarak katılmayan

⁹⁸ Kâmuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2010, s. 255-257.

⁹⁹ Çetin Yetkin, *Karşı Devrim 1945- 1950*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdaafa-i Hukuk Yayınları, Antalya, 2006, s.66-68.

¹⁰⁰ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Telgraf*, Sayı: 030/10/235/590/21, 15.08.1945.

¹⁰¹ Ç. Yetkin, *a.g.e.*, s.66-68.

Türkiye de dış politikasına yeni bir yön vererek bir tercih yapmak zorunda kalacaktır.¹⁰²

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra oluşan bu konjonktür içerisinde Türkiye, iç ve dış koşullarını göz önünde bulundurarak ABD tarafında yer almayı tercih etti. Bundan sonra, Türk dış politikasının temel hedefi, ABD ile dost ve müttefik olmak ve Batı Bloku ile bütünleşmeyi sağlayan adımlar atmak oldu. Türkiye'yi ABD'nin yanında yer almaya sevk eden zorlayıcı dış unsurlar, SSCB'nin Türkiye'ye yönelik talepleri ve tehditleri ile güvenlik endişesi ve komünizm yayılcılığıydı. İç nedenler ise ideolojik ve ekonomik sebeplere dayanıyordu. Türkiye bu süreçte, tek partili politik yapıdan çok partili sisteme, devletçi ekonomik anlayıştan özel mülkiyete dayalı ve nispeten daha liberal bir sisteme geçmenin eşiğindeydi.¹⁰³ Aslında, dünyanın ideolojik olarak ikiye bölüdüğü soğuk savaş ortamında Türkiye, kendisini korumak için yeterli ekonomik, askeri ve teknik donanımına sahip değildi. Bu ideolojik kutuplaşma ortamında bir savaş çıkma riskini ve ülkenin koşullarını göz önünde bulunduran Türkiye, Sovyet baskısının da etkisiyle batı blokuna yaklaştı. Bunun yanı sıra, Batının bağımsızlığını ilan eden küçük devletlere destek olmasına karşın SSCB'nin karşı bir tavır içerisinde bulunması Türkiye'nin batının yanında yer almasında etkili olan bir diğer unsur olarak ortaya çıkmaktaydı. Türkiye, 1939 yılında İngiltere ve Fransa ile imzaladığı Üçlü İttifak (Yardım Anlaşması) ile bu ülkelerin yanında yer alacağını işaretini vermişti, fakat savaş boyunca batıdan ve Sovyetlerden gelen baskılara rağmen savaşın fiili olarak dışında kalmayı başarmıştı. Ancak Türkiye, savaş sonrası San Francisco'da yapılacak Birleşmiş Milletler Konferansı'na davet edilebilmek için, 23 Şubat 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan etti. Böylelikle Türkiye, savaş sonrası kurulacak olan Yeni Dünya düzeninde yer alabilmek için hukuki bir koşulu yerine getirmiş oluyordu. II. Dünya Savaşı boyunca tarafsızlığını koruma yönünde bir politika izleyen Türkiye'nin bu tutumu SSCB'nin tepkisini çekmiş ve Türkiye'nin savaş yılları boyunca korktuğu durum başına gelmişti. SSCB Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov, 19 Mart 1945'te Türkiye'nin Moskova Büyükelçisi Selim Sarper'le yaptığı görüşmede 20 yıldır Türk-Sovyet ilişkilerinin altyapısını oluşturan 17 Aralık 1925 tarihli Dostluk ve Tarafsızlık (Saldırmazlık) Antlaşması'nın süresinin

¹⁰² Oral Sander, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitapevi, Ankara, 2017, s.201-202.

¹⁰³ Duygu Bazoğlu Sezer, "Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Ed. İsmail Soysal), 15-17 Ekim 1997, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s. 443-444.

uzatılmayacağını bildirmiştir. Ancak antlaşmanın yenilenmesi, doğu sınırında değişiklik yapılması (Kars ve Ardahan'ın SSCB'ye bırakılması) ve boğazlarda SSCB'ye üs verilmesi şartına bağlanmıştı.¹⁰⁴

II. Dünya Savaşı sonrasında SSCB, Doğu ve Güney Avrupa ülkelerinde komünizmi yayarak bu ülkeleri uydusu haline getirmeye başlamıştı.¹⁰⁵ ABD ise komünizm karşıtı bir dış politika benimseyerek bunu her platformda dile getiriyordu. Dolayısıyla, Sovyet yayılmacılığında çekinen Türk yöneticiler, batılılaşmayı temel hedef olarak belirleyerek savaş sonrası ABD'nin başını çektiği Batı Blokunun yanında yer aldı. Bu nedenle Türkiye, doğusunda bulunan ve rejimi ile Doğu Avrupa'da nüfuz alanı kuran SSCB'ye karşı ABD'yi yardımına başvurabileceği bir güç odağı olarak görüyordu. ABD'ye yönelik bu algının oluşmasında, savaş sonrasında Türkiye'nin gözünde söz konusu devletin itibarının ciddi oranda artması önemli bir etkendi. II. Dünya Savaşı'ndan sonraki süreçte ABD, başat bir aktör olarak ortaya çıkarken, Türk-Amerikan ilişkileri henüz fazla gelişmemişti. Savaş sonrasında yapılan Potsdam Konferansı'nda Türkiye'ye ve Boğazlara yönelik taleplerini açıkça dile getiren SSCB ile ilişkiler durma noktasına gelmişti.¹⁰⁶

Dünya Savaşı müttefik kuvvetlerin galip gelmesi ile sonuçlanmış olsa da İngiltere savaştan çok büyük yara almış ve Ortadoğu ve Akdeniz'de daha önce elde ettiği imtiyazları koruyamayacak duruma gelmiştir. Savaş dönemi başlayan ABD ve Sovyet yakınlaşması, savaş sonrası iki devletin ekonomik ve siyasi çıkarları birbirine zıt gelişince soğuk savaş döneminin ilk günleri ile karşı karşıya kalındığını görmekteyiz. Çekoslovakya'da Komünistlerin iktidarı darbe ile devirmeleri (1948) ve Berlin krizi (1948-1949) Sovyetlerin yayılma politikasının yönünü belirlerken, ABD cephesinde Truman Doktrini, Marshall Planı ve Avrupa Devletleri ile yapılan ekonomik yardım ve savunma anlaşmaları ile ilişkilerin daha da gerginleştiği görülmektedir. ABD'nin dünya barışını korumak için izlediği politikaların zamanla daha çok kendi çıkarlarını korumak için geliştirdiği söylenebilir. Bu durum başkan Truman'ın Nisan 1946'da yaptığı bir konuşmada anlaşılmaktadır. Truman konuşmasında yakın ve Orta Doğunun kritik bir bölge olduğunu, bu bölgede zengin doğal kaynaklar bulunduğunu, en hareketli kara, deniz ve hava yolları bu bölgeden

¹⁰⁴ Baskın Oran (Ed.), *Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 472-475.

¹⁰⁵ Hüseyin Bağcı, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık ve İletişim, Ankara, 2014, s. 4.

¹⁰⁶ Nasuh Uslu, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara, 2000, s. 90-91.

geçtiğini, bu sebeplerden dolayı da bu bölgenin ekonomik ve stratejik öneme sahip olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ İkinci Dünya savaşı sonrasında çöküntüye uğrayan ekonomisi nedeniyle İngiltere, Türkiye'ye yaptığı yardımları kesmeye karar vermiştir. İngiltere, Amerikan hükümetine verdiği bir nota ile Türkiye ve Yunanistan'a yaptığı ekonomik ve askeri yardımları sonlandırma kararını iletmiştir. Yakın ve Orta Doğu'da İngiltere'nin çekilmesi ile doğacak boşluğu doldurmayı ABD'ye teklif etti. Bu amaçla Sovyetlerin yayılmacılığının önlenmesi hedeflendi.¹⁰⁸

Avrupa Kıtası'nın güvenliği Amerikan siyasi ve ekonomik anlayışının ihracı için başkan Truman İkinci Dünya Savaşı sonrası Sovyetler Birliğinin Türkiye'den toprak ve boğazlarda üs taleplerinde bulunması sonucu, Türkiye ile ABD arasında bir yakınlaşma dönemi başlamıştır. Türkiye'nin Washington Büyükelçisi Münir Ertegün'ün vefat etmesi üzerine cenazesi Haziran 1946'da ABD savaş gemisi Missouri ile Türkiye'ye gönderilmiş, Amerika'nın bu tutumu SSCB'de, ABD'nin Türkiye'yi desteklediği görüşünü uyandırmıştır. Türkiye'nin batılı devletlerle, özellikle ABD ile yakınlaşmaya yönelten en önemli sebep, şüphesiz Sovyetlerin toprak talepleri ve üs talepleri oluşturur.¹⁰⁹ Sovyet yönetiminin 7 Ağustos 1946'da Türkiye'ye Montrö Sözleşmesi durumu ile yeni bir düzenleme talebine ABD de hükümeti de kayıtsız kalmamış, 19 Ağustos günü Amerika'dan verilen cevapta Sovyet isteklerine karşı çıkmıştır.¹¹⁰ Başkan Harry Truman 12 Mart 1947 tarihinde Senatoda yaptığı konuşmasında Doğu Avrupa'nın akıbetine Türkiye, Yunanistan ve İran'ın uğramaması ve Sovyet yayılmacılığının önlenmesi için Kongreden 400 milyon dolar istemiş, Yunanistan'a 300 milyon dolar, Türkiye'ye 100 milyon dolar verilmesi kararlaştırılmıştır. Yunanistan ve Türkiye'ye yapılan yardım tarihte Truman doktrini olarak anılmıştır.¹¹¹

İkinci Dünya Savaşı Avrupa Devletlerini ekonomik ve sosyal açıdan çöküntüye uğratması nedeni ile Avrupa'nın ekonomik kalkınmasının yeniden sağlanması için ABD, 1948 yılında, dört yıl sürecek bir "İktisadi İşbirliği Kanunu" (Economic Cooperation Act) çıkarmıştır. Dışişleri Bakanı General Marshall, 7

¹⁰⁷ H. Bağcı, a.g.e., s. 3.

¹⁰⁸ Yavuz Güler, II. Dünya Harbi Sonrası Türk – Amerikan İlişkileri (1945-1950), *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 2004, s. 215.

¹⁰⁹ H. Bağcı, a.g.e., s. 3

¹¹⁰ Nasuh Uslu, *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*, Nobel Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 69.

¹¹¹ Y. Güler, a.g.m., s. 215.

Haziran 1947 tarihinde, Harvard Üniversitesinde Avrupa Devletlerinin yediden kalkınmaları için bir plan hazırlamaları durumunda ABD'nin destek ve yardımda bulunacağını belirten konuşması, ekonomik planın Marshall Planı olarak anılmasını sağlamıştır.¹¹² Türkiye savaşa fiili olarak katılmadığı ve savaştan doğrudan zarar görmediği gerekçesi ile Marshall Planı'na yaptığı başvurusu ilk etapta kabul edilmedi. Türk yetkililerin Amerikalıları ikna etmesi üzerine iki devlet arasında 4 Temmuz 1948 yılında anlaşma imzalanmıştır.¹¹³

İkinci Dünya savaşı demokrasi cephesinin galibiyeti ile sonuçlanması Türkiye'de de çoğulcu demokrasi isteklerini artırdı. Sovyetlerin öteden beri Türkiye'den bazı istekleri karşısında Batı'nın ABD desteğine olan ihtiyacı Batı tarzı politikayı benimsemesine neden olmuştur. Dış politika ile ilgili gelişmeler Osmanlı döneminde olduğu gibi Cumhuriyet döneminde de iç politikada bir belirleyici unsur olmuştur. Yaşanılan gelişmeler sonucu 1945 ve 1946'dan itibaren çoğulcu demokrasiye geçişte ciddi adımlar atılmıştır. Ayrıca 1945 sonrası oluşan çift kutuplu dünya düzeni nedeniyle Türkiye Batı'ya karşı bağımlı olacak kadar bir yakınlık içine girmiştir.¹¹⁴ 1950'lerin ikinci yarısında iktidar-muhalefet ilişkilerinin gerginleşmeğe başlamasından sonra dış politika konusunda görüş ayrılıkları da ortaya çıkmıştır. 5 Mart 1959'da Türkiye ile ABD arasında yapılan ikili anlaşmanın giriş bölümünde "dolaylı saldırı" ifadesine yer verilmiş olması, muhalefet tarafından eleştirilmiştir. Eleştiriye yol açan konu, anlaşmaya göre "dolaylı saldırı" kavramının demokratik yoldan bir iktidar değişikliğini önlemek için bile kullanılabilirdiydi. Bu endişe Türkiye'nin o yıllarda içinde bulunduğu gergin ortamdan kaynaklanıyordu. TBMM, 09 Mayıs 1960'da muhalefetin katılmadığı oylamada, oylamaya katılan 308 milletvekilinin tümünün oylarıyla onaylamıştır.¹¹⁵

1.2. 1950-1960 Yılları Arasında Türk – Amerikan İlişkileri

II. Dünya Savaşının bitmesinin ardından ABD ve SSCB arasında üstünlük kurma çalışmaları başlamış, bu durum üzerine ABD, Avrupa'yı da içine alacak bir savunma paktı çalışmalarına başladı. Güvenlik Konseyinin Sovyet vetosu yüzünden

¹¹² Mehmet Gönlübol, vd., *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara, 2014, s. 219-221.

¹¹³ N. Uslu, *a.g.e.*, s. 75-76

¹¹⁴ Ömer Kürkçüoğlu, "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 1980, s. 322.

¹¹⁵ A.g.m., s. 323.

işlemez duruma gelmesi, ABD'nin kendi etki alanları olarak gördüğü bölgeler ve Avrupa'da, SSCB'nin yayılma isteğini düşünmeleri ve en önemlisi Birleşik Amerika tekelinde olan atom bombasının, günün birinde Sovyetlerin de yapacağı düşüncesi üzerine ABD'nin de içerisinde olduğu bir savunma sisteminin oluşturulmasını gündeme getirmiştir.¹¹⁶ ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Hollanda, Luxemburg, Kanada, İtalya, Danimarka, Norveç, Portekiz ve İzlanda Washington'da bir araya gelerek NATO'yu kuran Kuzey Atlantik Antlaşması'nı (North Atlantic Treaty) 4 Nisan 1949'da imzaladılar. Anlaşma 24 Ağustos 1949'da yürürlüğe girdi.¹¹⁷ Antlaşmanın en önemli maddesi 5. Maddede sıralanmıştır. Bu maddeye göre, "Taraflardan birine yöneltilmiş saldırı hepsine yöneltilmiş sayılacak, bu durumda BM Yasasının 51. Maddesinde öngörülen bireysel ya da ortak savunma hakkı kullanılarak, Taraflar güvenliğini yeniden kurmak amacıyla, silahlı güç kullanmayı da kapsamak üzere, gerekli görecekları harekete, tek başına ya da öbür Taraflarla birlikte geçeceklerdir."¹¹⁸

II. Dünya Savaşından sonraki dönemde Türkiye, Sovyetleri kendisine tehdit unsuru olduğunu düşünmüş ve ülke güvenliğini sağlayabilmek için arayışlara girmiştir. Türkiye, NATO kurulduktan sonra güvenlik sorununu daha yoğun hissederek, Batılı devletlerin dahil olduğu güvenlik ortamından uzak kaldığını düşünmüştür.¹¹⁹ Bu düşünce ile NATO'ya üye olmanın mücadelesini veren Türkiye, 1950 yılının Mayıs ayında NATO'ya girmek için ilk, aynı yılın Ağustos ayında da ikinci müracaatını yapmış, yapılan başvurulardan olumlu bir sonuç elde edememiştir. Bu arada NATO'nun kurulmasından 14-15 ay sonra çıkan ve tüm hızıyla devam eden Kore Savaşı'nı Türkiye yakından takip etmiş, savaşın çıktığı ilk günden itibaren Birleşmiş Milletler ile temas halinde olunmuş ve Türkiye'nin Kore Savaşı'na 4.500 kişilik asker ile katılma kararı 25 Temmuz 1950'de resmi olarak onaylanmıştır.¹²⁰ Amerikan ve Güney Kore askerlerinden sonra üçüncü büyük birlik olan Türk birliğinin, Kore'de çok iyi performans göstermesi o tarihten itibaren Türkler ve Amerikalılar tarafından sıklıkla dile getirilip iki devlet arası samimi ilişkilerin

¹¹⁶ Haluk Ülman, Nato ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 1967, 22(04), s. 146-147.

¹¹⁷ R. Uçarol, a.g.e., s.932

¹¹⁸ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2000, s. 392.

¹¹⁹ H. Ülman, a.g.m., s. 149.

¹²⁰ F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s. 181.

kurucusu ve destekleyicisi olarak gösterilmiştir.¹²¹ Amerika Birleşik Devletleri Türkiye'nin NATO'ya girmesini siyasi ve ekonomik çıkarlarına uygun olduğu için onaylamaktaydı. Türkiye ise Truman Doktrini ile güçlenen Türk Amerikan ilişkilerini resmi bir ittifakla daha da güçlendirmek istemiştir.¹²² Türkiye'nin NATO'ya katılmasıyla NATO'nun güneydoğu kanadı sağlama alınacak Sovyet saldırganlığı ve yayılcılığı bu bölgede sınırlandırılmış olacaktı.¹²³ Kore savaşında gösterdiği başarılarından sonra Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sürecinin seyri değişmiş ve 17 Ekim 1951 tarihinde Yunanistan'la birlikte NATO'ya davet edilmiştir.¹²⁴ Türkiye 18 Şubat 1952'de NATO'ya katılma protokolünü kabul etmiş,¹²⁵ 28 Ağustos 1952'de NATO Kuvvetler Sözleşmesini imzalamış ve 20 Mart 1954'te TBMM tarafından kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.¹²⁶

Türkiye'nin NATO'ya girmesi Türkiye ile Amerika arasındaki ilişkileri resmiyete kavuşturmuş ve iki ülke arasındaki ilişkiler daha da artmıştır. NATO'ya üyelikten sonra Amerika'nın Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardımları yoğunlaşmış, Türkiye'nin de Amerika'ya olan siyasi desteği sürekli artmıştır. Türkiye'nin Amerika'yı ve Amerikan politikalarını destekleyen dış politikası bir anlamda Türk dış politikasının Amerikan ipoteğine girmesine yol açmıştır. Türkiye'nin Amerika'ya destek vermesinin Türkiye açısından ikinci önemli sonucu da Amerika'nın Türk topraklarında üs açması olmuştur. Amerikan üsleri Türkiye'nin bağımsızlığına ve egemenliğine aykırı bir sonuç doğurmuşken, ayrıca Amerikan askeri personelinin yargılanması gibi sorunlar da Amerika'nın Türk adalet sistemine bir müdahalesi anlamına gelmekteydi. Türk dış politikasının hareket serbestisini neredeyse kaybetmiş olması, yön değiştiren Türkiye'de aradığını bulamayan Arap dünyasının Sovyet bloğuna kaymasına sebep olmuştur.¹²⁷ NATO'ya üyelikle birlikte ortaya çıkan başka bir sorun da Türk askeri yapısı ile ilgilidir. Amerika, Türk ordusunun donatımı

¹²¹ N. Uslu, *a.g.e.*, s. 76.

¹²² Türkkaya Ataöv, *Amerika, NATO ve Türkiye*, İleri Yayınları, İstanbul, 2006, s. 190.

¹²³ N. Uslu, *a.g.e.*, s.76.

¹²⁴ F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s.189.

¹²⁵ Türkkaya Ataöv, *Türk Dışpolitikası Üzerine Düşünceler*, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 24(1), 1972, s. 100.

¹²⁶ F. Armaoğlu, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, s.194.

¹²⁷ Fahir Armaoğlu, "Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1997)", *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, (Ed. İsmail Soysal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, s.425.

konusunda neredeyse tek kaynak olmuş, Türk ordusunun Amerikan bağımlılığı aşırı sayılabilecek bir hal almıştır.¹²⁸

Türkiye'nin NATO'ya üyeliği ve Stalin'in Sovyetler Birliği iktidarından inmesi sonrasında Sovyet yetkililer Türkiye'den isteklerini geri çektiklerini belirtmişler,¹²⁹ bu gelişme Türkiye'nin Sovyetler Birliği karşısında daha geniş bir hareket kabiliyeti kazanmasına sebep olmuştur. Sovyet tehdidini eskisi kadar hissetmeyen Türkiye, bu durumu fırsata çeviremeyerek batılı politikalar uygulamaya devam etmiştir. 1952-1960 yılları arasında ki bu tutumu Türkiye'nin Batılı ülkeler açısından Sovyetler karşısında ileri karakol durumuna gelmesine sebep olmuştur.¹³⁰ 1956 yılında Amerika Birleşik Devletlerinden Mr. Randall ile yapılan görüşmelerde Türkiye'nin karşılaştığı ekonomik problemleri nasıl çözüleceği konusunda muhtıra açıklanmıştır. Bu muhtırada Türkiye'nin sulh cephesinin müdafaası için gösterdiği gayretin destekleneceği belirtilmiştir. Bu muhtırada Türkiye'nin ekonomik sıkıntılarını giderebilmesi için 1955-56 yıllarında yapılması planlanan desteklerin serbest bırakılması, yeni yardım programlarının hazırlanması, Türkiye'nin Beynelminel Para Fonu ile istişareye geçmesi gibi tavsiyeler bulunmaktadır.¹³¹

Önceden de önemli olan Türkiye'nin coğrafi konumu, NATO'ya üye olunduktan sonra daha da önem kazanmıştır. NATO üsleri konusunda Türkiye bir merkez haline gelmiş, Ortadoğu bölgesine harekât düzenlenmesinde, asker sevkiyatında ve lojistik destek sağlamada kullanılmıştır. Bunun dışında, Türkiye, sınırları içinde kurulmasına izin verdiği istihbarat toplama, erken uyarı radar ve haberleşme tesisleri ile SSCB'nin faaliyetlerinin, nükleer denemelerinin ve silahların sınırlandırılması anlaşmalarına uyup uymadığının takip edilmesinde önemli bir rol üstlenmiştir.¹³²

Demokrat parti iktidarı Türkiye'yi NATO'ya sokmayı başarmış, ancak ABD'ye verilen tavizler neticesinde topraklarında Amerikan üsleri kurulmasını kabul etmiştir. Amerikan üslerinin kuruluşu ve kullanışı, üslerde görevli asker-sivil personelin statüsü ile ilgili gizli ve açık ikili anlaşmalar da yapmışlardır. Amerika

¹²⁸ N. Uslu, a.g.e., s. 77.

¹²⁹ Erel Tellal, *Uluslararası Ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB - Türkiye İlişkileri 1953-1964*, Mülkiyeliler Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 66.

¹³⁰ H. Ülman, a.g.m., s. 151.

¹³¹ Cumhuriyet Arşivi, *Muhtıra*, Sayı: 030/01/62/380/4, 13.03.1956.

¹³² Bahadır Eser, Özlem Demirkıran, Eda Çiçek, II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasasının Liberalleşmesi Bağlamında Türk-Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı: Batı Bloğuna Geçiş, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2011, 2(14), s. 32.

Türk topraklarını Batı Avrupa'ya karşı bir Sovyet saldırısı olduğu takdirde, bir karşı-saldırı alanı görmüştür.¹³³

Türkiye'de çok partili siyasi yaşam 1945 yılında başlamış, 1950 yılında yapılan genel seçimlerde çoğunluk oylarını alan Demokrat Parti tek başına iktidara gelmiştir. 29 Mayıs'ta hükümet programını sunan Başbakan Adnan Menderes, Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki konuşmasında şu cümleleri ifade edecektir; "Birçok açıdan, Dokuzuncu Büyük Millet Meclisi tarihimizde ayrı bir yere sahip olacaktır. Tarihimizde ilk defa, milli iradenin tam ve serbest tecellisinin bir sonucu olarak, bu güzide Meclis milletin kaderini belirleyebilecek bir duruma gelmiştir. Bu tarihi günü (14 Mayıs 1950) sadece partimizin değil, Türk demokrasisinin de zafer günü olarak hatırlanacaktır."¹³⁴ Bu söylemle yola çıkan Adnan Menderes, 1954 ve 1957 yılında yapılan genel seçimlerden de çoğunluk oylarının desteği alarak güçlü bir lider olarak siyasi hayatına devam etmiştir. Ancak, Üniversite profesörlerinin politika yapmasının yasaklanması, Cumhuriyet Halk Partisi ve diğer muhalefet partilerine karşı oluşturulan önlemler, Basın Kanunu'nun değiştirilip basın ve gazetecilerin baskı altına alınması, parti içi oluşan anlaşmazlıklar, 9 subay olayı, Tahkikat Encümeni çalışmaları ve en önemlisi bozulan ekonomi gibi sorunlar nedeni ile baskıcı bir rejim görüntüsü vermiştir.¹³⁵

Amerikan siyasetine bağımlılığın artmasıyla beraber DP hükümeti, NATO'nun dışında başka ittifaklar da arama yoluna gitmiş, Soğuk savaş sebebiyle Batıya yaklaşan Yugoslavya ve NATO üyesi Yunanistan'ın katılacağı Balkan Paktı, Türkiye için yeni bir işbirliği olmuştur.¹³⁶ İttifakın içerisine Yugoslavya'nın dâhil edilmesinin amacı, Batılılar için Sovyet tehdidinin önüne kurulan set içerisinde tek açık noktanın Yugoslavya olmasıydı. Yugoslavya'nın katılmasıyla Batı ile Sovyetler arasındaki set tamamlanmış oluyordu. Balkan Paktı, Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında 28 Şubat 1953 tarihinde imzalanmış, 9 Ağustos 1954'te askeri ittifaka dönüştürülmüştür. Menderes Hükümetinin, Balkan Paktı'ndan beklentileri çok fazlaydı, fakat dünya siyasetindeki farklı dinamikler ve dengeler, Paktın imzalanması ile değişmiş ve Pakttan beklenenler gerçekleşmemiştir. Balkan Paktı sürecinde rafa

¹³³ Mehmet Gönübol ve Haluk Ülman, Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 21(1), s. 159-160.

¹³⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, (Çev. Ahmet Fethi), Kayhan Matbaacılık, İstanbul, 2015, s.51-52.

¹³⁵ F. Ahmad, a.g.e., s. 65-87.

¹³⁶ H. Bağcı, a.g.e., s. 51.

kaldırılan Türk-Yunan anlaşmazlığı da Balkan Paktının istenen sonucu vermemesinden sonra Kıbrıs meselesi yüzünden yeniden ortaya çıkmış ve Yunanistan ile ilişkiler bozulmuştur. İngilizler, Türkiye ile Yunanistan arasındaki soruna aracı olarak çözmeye çalışmış, fakat iki NATO üyesi ülkenin Kıbrıs meselesi yüzünden bir savaş durumuna gelmesini istememiştir. Böyle bir olasılıkta Kıbrıs sorunu NATO'ya yani dolayısıyla ABD müdahalesine intikal edecek ve Kıbrıs'taki inisiyatif kendi elinden çıkacaktı. Londra Konferansı devam ederken "Selanik'te Atatürk'ün evine bomba kondu" haberiyle başlayan 6-7 Eylül olayları Türkiye'nin imajına çok ciddi zarar vermiştir.¹³⁷

Bir diğer önemli askeri ittifak ise Bağdat Paktı'dır. Sahip olduğu yeraltı kaynakları ve stratejik önemi nedeniyle 1953 yılının ilk günlerinden itibaren Orta Doğu bölgesine ilgisi artan Amerikalılar, Sovyetlerin Orta Doğu'ya yönelik yayılma endişeleri nedeni ile SSCB'nin Orta Doğulu komşularını Batı destekli bir savunma örgütü içinde bir araya getirmeyi planlamışlardır. Bu bağlamda Bağdat Paktı planı çerçevesinde çalışmaları yürüten Amerikan Dışişleri Bakanı John Foster Dulles 9 ile 29 Mayıs tarihleri arasında Mısır, İsrail, Ürdün, Suriye, Lübnan, Irak, Suudi Arabistan, Hindistan, Pakistan, Türkiye, Yunanistan ve Libya'yı kapsayan kapsamlı bir ziyaret çalışması yaptı. Uzun görüşmeler ve diplomasi trafiği sonrası 20-22 Kasım 1955 tarihinde Bağdat'ta bir araya gelen Pakt'ın Orta Doğulu devletlerin başkanları Bağdat Paktının kurulması ile ilgili kararı aldılar.¹³⁸ Irak'ta 14 Temmuz 1958 yılında General Kasım'ın giriştiği darbe ile siyasi rejim değişmiş ve Başbakan Nuri Said Paşa öldürülmüştür. Yaşanan gelişmeler üzerine Irak 24 Mart 1959'da Paktan ayrıldı. Irak Bağdat ayrılınca örgüt merkezi Ankara'ya taşınıp, adı da Merkezi Antlaşma Örgütü (Central Treaty Organization-CENTO) olmuştur.¹³⁹ 04.03.1959 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın imzaladığı 11376 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile Bağdat Paktı Bakanlar Konseyinin Londra toplantısı sonrasında hazırlanan deklarasyon hükmüne göre Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye Arasında yürütülecek çalışmalarda Dışişleri Bakanlığında oluşturulacak bir icra heyeti vasıtasıyla yürütülmesi karara bağlanmıştır.¹⁴⁰ ABD ile Türkiye, İran ve Pakistan, 5 Mart 1959 yılında ayrı ayrı ikili antlaşmalar imzalamış, bir komünist saldırı olması

¹³⁷ E. Mütercimler, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2017, s. 124-127.

¹³⁸ N. Uslu, *Çatlak İttifak*, s. 92-93.

¹³⁹ İ. Soysal, *Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)*, s. 489-495.

¹⁴⁰ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, *Kararname*, Karar Sayısı: 4/11376, 04.03.1959.

durumunda Amerika “Eisenhower Doktrini” kararı ile siyasi ve askeri yardımda bulunacağını belirtmiştir. CENTO varlığını 1979 yılına kadar devam ettirmiştir.¹⁴¹

Sovyetlerin uzun menzilli füzesi Sputnik’i uzaya fırlatmasıyla, füze yarışındaki üstünlüğü Sovyetlere kaptıran Birleşik Amerika, 1950 yılında yapılan NATO Balkanlar Konseyi Toplantısında gündeme gelen Avrupa’ya orta menzilli füzeler ve nükleer başlıklar yerleştirmeye karar verdi. Bu karara olumlu yanıt 3 NATO ülkesi olan İngiltere, İtalya ve Türkiye’den geldi. Türkiye ile Amerika arasında 28 Ekim 1959 yılında yapılan ikili anlaşma ile İzmir, Çiğli’de 15 adet Jupiter füze rampası konuşlandırılması kabul edildi. Bilindiği üzere, bu füze rampaları, 1962 yılında Küba buhranı sırasında Amerika ve Sovyetler arasında yapılan pazarlık sonucu kaldırılmıştır.¹⁴²

Açıkça görülmektedir ki, Amerika 1962 yılında yaşanan Küba Bunalımı ve 1964 yılında ortaya çıkan Kıbrıs bunalımı sırasında Türkiye’nin ulusal çıkarlarını önemsememiştir. Kıbrıs bunalımı esnasında ABD Devlet Başkanı Johnson’un 5 Haziran 1964 tarihinde Türkiye Başbakanı İsmet İnönü’ye yolladığı mektubunda şu ifadeleri kullanmıştır.

“(Amerikan) Dışişleri Bakanı (Dean) Rusk, La Haye’de son NATO Bakanlar Konseyi toplantısında, Türkiye ile Yunanistan arasında bir harbin, kelimenin tam manasıyla düşünülemez olarak telakki edilmesi gerektiğini beyan etmişti.”

“...Türkiye’nin Kıbrıs’a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanmasına Birleşik Devletlerin muvafakat edemeyeceğini, size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim.”

Başkan Johnson, gönderdiği mektubunda, Türkiye’nin ihtilafa düştüğü bir NATO üyesi ile ilgili anlaşmazlığı kendi kararlarıyla değil, ABD’nin uygun gördüğü bir biçimde çözmek zorunda olduğunu, Amerikan askeri yardımlarının verilmiş amaçları dışında kullanılamayacağını belirtmiştir. Türkiye’nin ABD ve NATO çerçevesinde aldığı silah yardımlarına güvendiği ulusal meselelerde dahi karar alamaz duruma düşmekten kurtulamayacaktır.¹⁴³

¹⁴¹ İ. Soysal, *Türkiye’nin Uluslar Arası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)*. s. 489-495.

¹⁴² Ayşegül Sever, *Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye*, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52(1), 1997, s. 648.

¹⁴³ H. Ülman, a.g.m., s. 163.

1950-1960 yılları arasında yaşanan gelişmelerden anlaşılan, DP yönetiminin her geçen gün artan ABD bağımlılığının önüne geçemediğidir. Bu bağımlılığın ana sebepleri, Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar ve Soğuk savaş şartlarının Türkiye üzerinde oluşturduğu tehdittir. DP'den önce uygulanan dış politika da Soğuk Savaş koşullar sebebiyle ABD'ye yakınlaşmayı sağlamıştır. Türkiye'nin kalkınmasını sürdürebilmesi için kaynaklara ihtiyacı bulunmaktaydı, Amerika'da bu yardımları sağlayacak ülkeydi. 1955-1960 yılları arasında ABD'den talep edilen askeri ve ekonomik yardımların ve daha önce verilenlerin etkili bir biçimde kullanılmayarak, Türkiye'nin kendi kendine yetebilen bir ülke konumuna getirilemediğini göstermektedir.¹⁴⁴

Truman Doktrini ile kuvvetlenen Türk Amerikan ilişkileri Demokrat Parti döneminde daha da artmıştır. Amerika, Türkiye'ye verdiği yardımları -Amerikan siyasetinin desteklenmesi şartıyla- sürekli arttırmış, bu da DP iktidarı tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Ekonominin Amerikan yardımları üzerine kurulması, 1954 yılından itibaren olumsuz ekonomik sonuçların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Türk Lirası sürekli olarak değer kaybetmiş, Amerikan yardımlarına olan ihtiyaç her geçen gün daha da artmıştır. Türkiye artık Amerika'dan yardım talep eden bir ülke haline gelmiştir.¹⁴⁵ 1950'li yıllar boyunca imzalanan çok sayıda ikili antlaşma Türkiye'yi tam anlamı ile ABD eksenine sokmuş, bu duruma yapılan itirazlar da Amerikan karşıtlığı olarak yorumlanmıştır. DP yönetimi bağımsız bir dış politika izleyememiş, daha çok gelişmelere göre ve ABD yöneliminde hareket etmiştir.¹⁴⁶

İkili anlaşmalar gereği Türkiye'de kurulan ABD üslerinden kalkan Amerikan U-2 keşif uçağının, 1 Mayıs 1960'da Sovyet ülkesi üzerinde düşürülmesi Türkiye ile Sovyetler arasında ciddi problemler yaşanmasına neden olmuştur.¹⁴⁷ Yaşanan gelişmeler ve milletlerarası alanda görülen yumuşama, siyasal ve ekonomik alanda yeni kazanımlar elde etmek amacıyla, Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin ilişkileri yeniden değerlendirmeye sevk etmiştir. Bu bağlamda 12 Nisan 1960'da, Başbakan Adnan Menderes Sovyetler Birliğini ziyaret edeceğini ifade eden bir bildiri açıkladı. Bildiride: "Son zamanlarda Ankara'da Türkiye ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği arasında Türk-Sovyet münasebetlerinin ıslahını ve iki tarafı karşılıklı olarak

¹⁴⁴ Furkan Arda, *1950-1960 Döneminde Türkiye – ABD İlişkilerinin İncelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne, 2018, s. 88.

¹⁴⁵ B. Oran, a.g.e., s. 552-553.

¹⁴⁶ Furkan Arda, *1950-1960 Döneminde Türkiye – ABD İlişkilerinin İncelenmesi*, s. 6.

¹⁴⁷ M. Gönlübol, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, s.317-318.

ilgilendiren diğer meseleleri görüşmek üzere, Türkiye ile Sovyet Hükümet başkanlarının yüksek seviyede bir toplantı akdetmeleri hususunda fikir teatisinde bulunulmuştur. Taraflar Türkiye Cumhuriyeti Başvekili ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Vekiller Heyeti Başkanı arasında ziyaret teatisinin faydası üzerine mutabık kalmışlardır. Bununla ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Başvekili Adnan Menderes'in 1960 yılının Temmuz ayında Sovyetler Birliği'ni ziyaret etmesi hususunda mutabakata varılmıştır. Sovyet Vekiller Heyeti Başkanı N.S. Krutçef'in Türkiye'ye geliş tarihi bilahare tespit edilecektir." Menderes Hükümeti'nin 27 Mayıs 1960 tarihinde askeri darbe ile devrilmesi bu görüşmenin gerçekleşmesine engel olmuştur.¹⁴⁸

Türk – Amerikan ilişkilerinin geçmişine bakıldığında Türk halkının Amerika'ya bakış açısının çoğunlukla güvensizlik içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Amerikalıların taahhütlerine sadık kalmamaları, uluslararası teamülleri önemsemeden hareket etmeleri, birçok konuda müttefiklere danışmadan karar almaları ve geçmişte yaşanan bir takım problemler güvensizlik algısının başlıca nedenlerini teşkil etmektedir.¹⁴⁹ Bu güvensizlik, iki ülkenin birbirine ihtiyatlı yaklaşmasına sebep olmaktadır. 27 Mayıs 1960 tarihinde ülkemizde yaşanan askeri müdahaleden sonra dönemin ABD Başkanı Eisenhower'ın Türkiye Cumhuriyetinin 24. Hükümetinin başında olan Cemal Gürsel'e hükümetin kurulduğu tarih olan 30 Mayıs'tan 11 gün sonra yazdığı mektup, ABD'nin ülkemizdeki gelişmeleri yakından takip ederek bu gelişmelerin dış politikamıza nasıl bir etkisinin olacağını merak eder niteliktedir. Eisenhower mektubunda Cemal Gürsel'e hitaben, seçimlerin yapılacağı ve yönetimin seçilecek olan hükümete devredileceği şeklindeki tutumlarından dolayı memnuniyetlerini belirtmiş, hazırlanacak olan yeni anayasanın Türkiye Cumhuriyetinde demokrasinin gelişmesine katkı sağlayacağını vurgulamıştır. Eisenhower ayrıca, Gürsel hükümetinin NATO ve CENTO ile olan bağlarını koruma yönündeki düşüncesinin de memnun olduklarını belirtmiştir.¹⁵⁰

2. TÜRK BASININA GÖRE 1960-1962 TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

¹⁴⁸ M. Gönübol, a.g.e., s. 318-321.

¹⁴⁹ Nasuh Uslu, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, Anka Yayınları, İstanbul, 2006, s. 71-72.

¹⁵⁰ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 03.001.7.40.16. 1960.

2.1. 1960 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri

1960 yılı içerisindeki Türk – Amerikan ilişkileri Türk basınına yansıdığı kadarıyla Amerika tarafından diğer ülkelerle birlikte Türkiye'ye verilecek olan hibe ve krediler, Amerika'daki başkanlık seçimi dolayısıyla Türk yetkililer tarafından yapılan açıklamalar, Türkiye'de bulunan Amerikalıların sebep oldukları kazalar, işledikleri suçlar ve yargılanmaları, Rusya tarafından düşürülen Amerikan uçağı ve iki ülke arasındaki siyasi ilişkiler çerçevesindedir.

Amerika tarafından yapılan hibe ve yardımlar, Türk basınında yer aldığı gibi Amerikan basınında da yer almış, Amerikan basınının yaptığı yardım haberleri Türk gazetelerinde haber olmuştur. Amerikan hükümeti yapılan hibe ve yardımları müttefik ülkeye yapılan destek olarak nitelemiş, Türk yetkililer de Türkiye ve Amerika arasındaki güzel ilişkilere vurgular yapmışlardır.

Amerika'daki başkanlık seçimi doğrudan Türk – Amerikan ilişkileri içerisinde yer almasa da seçilecek olan başkanın tutumuna göre ileriki dönemde iki ülke arasındaki ilişkilerde belirleyici rol oynayacağından dolayı Türk basınında takip edilmiştir.

1960 yılı içerisinde Türkiye'de bulunan Amerikalıların karıştığı asayiş olayları ve bu olaylar sonrasında yaşanan menfi neticeler ve yargılanmalar da Türk basınına yansımıştır.

Adana'dan kalkan bir Amerikan uçağı hakkında Türk basınında yapılan haberlerde Amerika ve Rusya'nın konu hakkındaki açıklamalarına yer verilmiş, Amerika ve Rusya tarafından yapılan sert açıklamaların yanında, Türkiye'nin de Rusya tarafından krizin içine çekilme çabaları yine Türk basınında yer bulmuştur.

2.1.1. Ekonomik İlişkiler

1960 yılı içerisinde Amerika'dan Türkiye'ye yapılması planlanan ve daha sonrasında yapılan yardımlar muhteviyatı özellikle silah ve nakdi yardımlarda yoğunlaşmaktadır. Amerika bu yardımları CENTO (Central Treaty Organization) ve SEATO (South East Asia Treaty Organization) üyelerine yaptığını belirtmiş, kendi ülkesine ve dünya kamuoyuna bu yolla müttefik ülkeleri daha kuvvetli hale getirdiğini

lanse etmiştir. Bu kapsamda yapılan yardımların oransal olarak önemli bir kısmı savunma için kullanılacak silahlardır ve Amerika bu yolla müttefiklerinin üzerinden savunma silahı alım yükünü hafifletmeye çalıştığını açıklamıştır. Silah yardımlarının açıklanması sırasında üstü kapalı da olsa müttefik ülkelere tehlike yaratacak ülkenin Rusya olduğu ima edilmiştir.

Amerika'nın Türkiye'ye yapmış olduğu nakdi yardımların hibe olarak verilen bölümleri olsa da aslında yardımların önemli bir kısmı kredi niteliğindedir ve silah yardımları gibi nakdi yardımların bir kısmı da yine savunma yatırımlarına harcanması planlanmıştır. Amerika, yaptığı yardımların hangi alanlarda kullanılacağı konusunda da belirleyici unsur olmuş, yardımların ne kadarının savunma ne kadarının ithalat, ne kadarının inşaatta kullanılacağını da açıklamaktan geri kalmamıştır. Amerikan bütçesinin fazla verdiği yönündeki açıklamalar ve yardım açıklamalarının 4 Temmuz gibi Amerika için önemli olan bir güne rastlatılması ile ülke içerisine de güçlü olunduğu mesajı verilmeye çalışılmıştır.

Türkiye bu dönemde hibe ve yardımlar için "kredi" talebiyle Amerika'ya Bakanlık düzeyinde başvuruda bulunmuş, yapılan görüşmelerle talep edilen kredilerle üretim sanayi için fabrika kurulması amaçlanmış ve iç finansman ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. Talep edilen kredilerin Amerika tarafından onaylanmasından önce farklı isimler altında kurulmuş olan para fonlarının yetkilileri Türkiye'ye gelerek tetkiklerde bulunup raporlar hazırlamışlar, krediler bu raporlar doğrultusunda verilmiştir. Amerikan bütçesinden veya kurulan fonlardan yapılan yardımlar Amerikalı üst düzey yetkililer tarafından açıklanmış, bu açıklamalar Türk basınında olduğu gibi Amerika basınında da yer bulmuştur. Basında yapılan haberlerde Amerika'nın hibelerinin miktarı haber başlıklarına taşınmış, kredi kısmı haber içeriklerinde açıklanmıştır.

1960 yılı içerisinde yapılan yardımın 500 milyonu tahsis edilmiş, Amerika bu yıl Türkiye'ye yapacağı yardımı 100 milyon Dolara çıkartacağını açıklamıştır. Amerika'nın karşılık fonundan aktardığı bu miktar geçen yıla göre 20 milyon dolar daha yüksek bir miktardır.¹⁵¹ Amerika'nın yardım isteği konusunda Türkiye tarafından 24 saat içerisinde olumlu cevap gelmiş ve iki ülke arasında yardım konusunda mutabakat imzalanmıştır. Amerika'nın bu tutumu Türkiye'deki milli

¹⁵¹ *Milliyet Gazetesi*, 05 Temmuz 1960, s. 1.

inkılap hareketine Amerika'nın beslediği sempati olarak yorumlanmıştır. Anlaşmayı Türk hükümeti adına Dışişleri Bakanı Selim Sarper, Amerika Birleşik Devletleri adına da Büyükelçi Fletcher Warren imzalamıştır. Yardımın yapılması için Amerika ile Türkiye arasında anlaşmanın imzalanması sırasında konuşan Türk Dışişleri Bakanı da bu anlaşmanın iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler için önemli bir adım olduğunu vurgulayarak, Amerika'nın Türk ekonomisi konusundaki hassasiyetini takdirle karşıladıklarını belirtmiş, imzaların Amerika'nın istiklal günü olan 4 Temmuzla rastladığı için ayrıca memnun olduklarını söylemiştir. Bu konuşmadan sonra söz alan Amerika Büyükelçisi Warren, Amerika milleti Türk milletine daima yardımcı olduğunu belirtmiştir, Türkiye'nin kendileri için kuvvetli bir müttefik olduğunu, özgür dünya milletlerini destekledikleri için Türkiye'yi kalkındırmak istediklerini belirtmiştir.¹⁵² Warren ayrıca iktisaden geri kalmış memleketlere yardımın yapıldığı fondan Türkiye'ye yardım yapıldığını, Türkiye'nin önümüzdeki yıl da bu fondan yardım alacağını açıklamıştır.¹⁵³ Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında varılan mutabakata göre serbest bırakılacak yardım üç alanda kullanılacaktır. Bu alanlar;

1. Milli savunma hizmetleri için 500 milyon lira
2. İktisadi Devlet Teşekkülleri için 300 milyon lira
3. Farklı teknik yardım ve ordu er eğitimi programlarında kullanılmak üzere 200 milyon Lira

Amerika ile Türkiye arasında daha önce yapılan yardım mutabakatına göre 1960 yılı içerisinde ayrıca 52 milyon lira verilmiş, varılan yeni mutabakat ile milli savunma ve ordudaki er eğitim programları için yapılan yardımların toplamı yaklaşık 580 milyon lirayı bulmuştur.¹⁵⁴

Amerika 1 Temmuzda başlayan 1960 mali yılı savunma destekleme programı gereğince Türkiye'ye yapılacak olan yardımın ilk kısmı olan 34 milyon dolarlık hibeyi serbest bırakmıştır. 34 milyon doların 11 milyonu akaryakıt, 6.9 milyonu makine, 16.1 milyonu çelik mamulleri ithalinde kullanılacaktır. Yardımın yapılacağı 03.08.1960 tarihinde Amerika Büyükelçisi F. Warren tarafından açıklanmıştır.

¹⁵² *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Temmuz 1960, s. 1.

¹⁵³ *Milliyet Gazetesi*, 05 Temmuz 1960, s. 5.

¹⁵⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 05 Temmuz 1960, s. 1.

Türkiye'ye bu tarihe kadar yapılan iktisadi yardımın toplamı 780 milyon doları bulmuştur. Bu miktarın 30 milyonu hibe, 750 milyonu ise kredi niteliğindedir.¹⁵⁵

Kredi talep etmek amacıyla gittiği Amerika'dan dönen Maliye Bakanı Ekrem Alican, Türkiye'de kurulması planlanan ikinci Demir Çelik fabrikası için 170 milyon dolarlık kredinin temin edildiğini açıklamıştır. Alican ayrıca, Dünya Bankası Milletlerarası İkraz Fonu temsilcileri ile Paris'te yapılan görüşmelerin olumlu geçtiğini, fabrika kurulumu için gerekli olan 250 milyon doların dış yardım ile temin edileceğini, 80 milyon dolarlık kısmının da iç finansmanla sağlanacağını söylemiştir. Alican, Amerikan Dışişleri Bakanı Dillon ve Maliye Bakanı Anderson ile görüştüğünü söylemiş ve ülkenin döviz durumu düzeline kadar turistik gezilere izin verilmeyeceğini belirterek, Para Fonu Mütahassıslar(görevliler) grubunun Türkiye'ye gelerek çalışmalar yapacağını açıklamıştır.¹⁵⁶

New York Times gazetesinde yer alan habere göre 1961 yılında Amerika'dan Türkiye'ye 250 milyon dolar tutarında yardım yapılması planlanmaktadır. Gazeteye göre, İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı ve Beynelminel Para Fonu(Uluslararası Para Fonu-IMF) tarafından yapılacak yardımlar dışında yapılacak olan yardımların tutarı da 5 Ocak tarihinde açıklanacaktır. Amerika ve Avrupa'daki kaynaklardan gelecek ikinci bölüm yardımların ise Ereğli'de kurulması planlanan Demir Çelik fabrikasının yapımında kullanılması planlanmaktadır. Ereğli Demir Çelik fabrikası projesinin 128.000.000 doları Birleşik Amerika Geliştirme Kredi Fonundan temin edilecektir. Bu yardımlara ilaveten 1961 yılında Türkiye'ye ayrıca "Savunmayı" destekleme yardımı yapılacaktır. 1960 yılı ekim ve kasım aylarında Türkiye'ye gelen Milletlerarası Para Fonu ve Avrupa İktisadi Teşkilatı yetkililerine tevdi edilen bir program dâhilinde kredi programının tetkiki yapılmış ve bu krediler onaylanmıştır.¹⁵⁷

2.1.2. Askeri İlişkiler

Amerika tarafından Türkiye'ye yapılan ve yapılması planlanan askeri yardımların CENTO ve SEATO üyesi ülkelere verileceği açıklanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Eisenhower, isim vermese de bütçe görüşmeleri sırasında kendileri ile dost ve müttefik oldukları ülkeler açısından Sovyetlerin bir tehdit unsuru

¹⁵⁵ *Milliyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1960, s. 1-5.

¹⁵⁶ *Milliyet Gazetesi*, 07 Ekim 1960, s. 1-5.

¹⁵⁷ *Milliyet Gazetesi*, 31 Kasım 1960, s. 1-7.

olduğunu bu tehdidin şiddetini azaltmak için silahlanmanın gerektiğini, dost ve müttefik ülkeler üzerindeki silahlanma maliyeti yükünün hafifletilmesi düşüncesiyle bu yardımların yapıldığı belirtmiştir.¹⁵⁸ ABD Başkanı Eisenhower bu yöndeki görüşlerini 11 Haziran 1960 tarihinde Cemal Gürsel'e ithafen yazdığı şahsi mesajında da vurgulamıştır.¹⁵⁹

Türkiye'ye yapılan askeri yardımlar nakit açılan kredilere ilaveten silah yardımını da kapsamaktaydı. 1960 yılı içerisinde Türkiye'nin –dolayısıyla NATO'nun- savunma gücünü arttırmak amacıyla Nike füzeleri verilmiş, bu füzelerin kurulumu ve kullanımı için de Türk askeri personelin eğitimi Amerika'da yapılmıştır.

ABD'nin 1961 yılı bütçe tasarısında Türkiye'de dâhil olmak üzere birçok müttefik ülkeye askeri yardım yapılacağı açıklanmıştır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Eisenhower'ın kongreye sunmuş olduğu yeni bütçeye göre; Amerikan bütçesinin yarısı savunma masrafları için ayrılmış, Amerikan bütçesinin içerisinde 4 milyar 200 milyon dolarlık kısım ise CENTO ve SEATO üyeleri olan Filipinler, Tayland, Pakistan, İran, Türkiye ve Amerika'nın diğer müttefikleri için ayrılması planlanan yardım tutarıdır.¹⁶⁰ 1961 yılı bütçesi içerisinde bulunan 4 milyar 200 milyon dolarlık yardım miktarı 1960 yılında aynı konu için ayrılan tutarın 1 milyar dolar fazlasıdır. Amerika'nın dost ve müttefikleri için ayırmayı planladığı 4 milyar 200 milyon dolarlık kısım da dâhil edildiğinde bütçe toplamının %57'sinin savunma için ayrılan tutar olduğu görülmektedir. Amerika Başkanı bütçenin sunumu sırasında verdiği mesajda amaçlarının kendileri ile müttefik konumda olan ülkelerin üzerlerindeki ağır silah yükünü hafifletmek olduğunu vurgulamış, yapacakları savunma yatırımları ile dost ve müttefik ülkeleri koruyarak, olası bir savaş engellemek istediklerini belirtmiştir. Eisenhower açıklamasında Rusya'yı açıkça söylemese de müttefik ülkeler üzerinde tehdit oluşturacak olan rejimler diyerek, müttefik ülkeler için bu yardımın ne kadar gerekli olduğunu belirtmiştir. Eisenhower'ın açıkladığı bütçe tasarısına göre 1961 yılı için 79 milyar 800 milyon dolar gidere karşın yaklaşık 84 milyar dolar gelir hedeflenmektedir. ABD başkanı bu vesileyle kendi ülkesine bir de vaatte bulunarak elde edilecek 4 milyar 200 milyon

¹⁵⁸ *Milliyet Gazetesi*, 19 Ocak 1960, s. 1.

¹⁵⁹ Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, *Eisenhower'in Şahsi Mesajı*, Sayı: 030/01/7/40/16, 16/06/1960.

¹⁶⁰ *Milliyet Gazetesi*, 19 Ocak 1960, s. 1.

dolarlık bütçe fazlası ile bir sonraki yıl vergilerde indirim gitmenin mümkün olacağını belirtmiştir.¹⁶¹

Türkiye'nin savunma gücünü arttırmak amacıyla Türkiye'ye verilecek olan Nike füzeleri hakkında açıklamalar yapan NATO Güney Doğu Avrupa Kara Kuvvetleri kumandanı Harkins, Nike füzelerinin yakında Türkiye emrine verileceğini ve bu füzelerin Türkiye'deki yerleşimi ve kullanımını konusunda bilgilendirmek amacıyla Türk askeri personelin Amerika'da Ford Bliss üssünde talim ve öğretime tabi tutulduğunu belirtmiştir. Nike füzelerinin özellikleri hakkında da bilgi veren Harkins, bu füzelerin kendi tiplerine göre en son teknolojiyle donatılı olduğunu vurgulamıştır.¹⁶² Amerika'da füze rampaları üzerinde eğitim gören 237 kişilik subay ve ast subay 1960 yılının Ağustos ayında yurda dönmüşlerdir. Bunlardan 29'u subay, 208'i astsubaydır. Bu subaylar Türkiye'deki füze rampalarını devralarak "Mike" Taburunu kuracaklardır. Amerika'da askeri eğitim görmekte olan diğer silahlı kuvvetler personeli de yakında yurda dönecektir.¹⁶³

Amerikan hükümeti tarafından Türk silahlı kuvvetlerine verilmesi planlanan Jüpiter tipi füzeler için Amerikan atom enerjisi heyeti Ankara'ya araştırmalar yapmak için gelmiş ve tetkiklerine başlamıştır. Amerika tarafından verilecek olan füzelerin menzili oldukça geniştir. Jüpiter tipi füzeler sekiz kilometre karelik bir alana ulaşarak tahribat yapabilmektedir.¹⁶⁴

1960 yılı içerisinde Amerika Birleşik Devletleri ile Ruslar arasında uçak krizi yaşanmıştır. Ruslar, kendi hava sahalarına giren ve casusluk yaptığını düşündükleri bir Amerikan uçağını düşürmüşlerdir. Uçağın düşürülmesi sonrasında ABD-Rus ilişkileri gerilmiştir. İncirlik hava alanından kalkan U.2 tipinde bir Amerikan uçağı hava değişimlerinin sebeplerini araştırmak amacıyla havalanmış, havalandıktan bir süre sonra pilot oksijen cihazının bozulduğunu bildirmiş, daha sonra uçak ile irtibat kesilmiştir. Uçağın Van gölü civarında düştüğü tahmin edilmektedir.¹⁶⁵ Kaybolan uçağı arama çalışmalarına katılmak amacıyla Trablusgarb'tan üç, Amerika'nın Avrupa'daki üslerinden de dört uçak bölgeye gelmiştir.

¹⁶¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Ocak 1961, s. 1.

¹⁶² *Milliyet Gazetesi*, 25 Ocak 1960, s. 1.

¹⁶³ *Milliyet Gazetesi*, 03 Ağustos 1960, s. 1.

¹⁶⁴ *Son Havadis Gazetesi*, 11 Aralık 1960, s. 1.

¹⁶⁵ *Milliyet Gazetesi*, 03 Mayıs 1960, s. 1.

Amerika'nın Sesi Radyosu Sovyetler lideri Hruşçov'un açıklamasında belirttiği uçağın 1 Mayıs'ta havalandıktan sonra kaybolan Amerikan uçağı olduğunun tahmin edildiği belirtmiştir. Hruşçov açıklamasında düşürülen Amerikan uçağının Sovyetler Birliği hava sahasını ihlal ettiğini vurgulamıştır. Amerika başkanı Eisenhower Rusya tarafından düşürüldüğü belirtilen uçak hakkında derhal tahkikat yapılması emrini vermiştir.¹⁶⁶

Amerika'da büyük infial uyandıran hadisenin emrini bizzat Hruşçov'un verdiğini yazan Milliyet Gazetesine göre, silahsız olarak havalanan Amerikan araştırma uçağının Rusya tarafından düşürülmesinin ayrıntılarını anlatan Rus Mareşal Greçko uçağın fevkalade olarak adlandırılan Rus roketi ile düşürüldüğünü belirtmiştir. Hadisenin, uçağın Rus hava sahasına girmesinden dolayı ve bu durumun bir mütecavizi geri atmak olduğunun Mareşal Greçko tarafından açıklanması üzerine Amerika Rusya'ya nota vermiştir. Amerikan Milli Havacılık ve Feza Dairesi uçağın oksijen tertibatının bozulduğunu, bu sebeple devreye giren otomatik pilotun sayesinde uçağın Rus hava sahasına girmiş olabileceğini belirtmiştir. Kızıl Yıldız gazetesinde düşürülen uçağın enkazının resmi verilmiş, fakat pilotun ismi belirtilmemiştir. Bu gelişmeler üzerine açıklama yapan Amerika Başkanı Eisenhower, iki ülke arasındaki gerginliğin sebebinin Rusya olduğunu belirterek, Sovyetler Birliğinin Amerika'ya karşı olan bu tutumunu devam ettirmesi halinde Rusya'ya yapmayı planladığı geziyi iptal edebileceğini belirtmiştir.¹⁶⁷

Hruşçov, düşürülen uçağın Francis Powell isimli Amerikalı pilotunun uçak düşmeden paraşütle atladığı ve halen Moskova'da sağ olarak bulunduğunu açıklamıştır. Ural Dağları civarında düşürülen uçağın Rus hava sahasında casusluk amacıyla uçtuğunu iddia eden Hruşçov, pilotun üzerinden Rusya'daki havaalanlarının ve diğer askeri üslerin resminin çıktığını açıklamış, pilotun casusluk suçlaması ile mahkemeye çıkacağını belirtmiştir.

Uçağın Pakistan'da üç gün kaldığını belirten Hruşçov, Rusya'daki casusluk uçuşundan sonra uçağın Norveç'e gideceğini belirtmiş, Türkiye'nin de dâhil olduğu bu üç ülkenin Sovyetler Birliğine düşmanca tavır içerisinde olduğunu söylemiştir. Uçağın Rus hava sahasını ihlal etme sebebi konusunda Amerika'nın açıklamalarını

¹⁶⁶ *Milliyet Gazetesi*, 06 Mayıs 1960, s. 5.

¹⁶⁷ *Milliyet Gazetesi*, 07 Mayıs 1960, s. 1-5.

uydurma olarak nitelendiren Hruşçov, Rusya'nın savunma gücünü bundan sonra roketlerle sağlayacaklarını belirtmiştir.

Pilotun üzerinden çıkan resimleri gösteren Hruşçov, uçağın bir Türk üssünden havalandığını belirterek Türkiye'yi itham etmişken¹⁶⁸ düşürülen uçakla ilgili Sovyetler Birliğinden Türkiye'yi yeniden itham eden diğer bir açıklama ise Rusya Dışişleri Bakanı Gromiko'dan gelmiştir. Gromiko'nun açıklamaları üzerine Amerikan Başkanı Eisenhower “yeni bir Pearl Harbour baskını” istemediklerini belirtmiştir. Eisenhower konuşmasında düşürülen uçakla ilgili Sovyetlerin dediği gibi uçağın Sovyet topraklarının içlerine kadar girdiği iddiasının doğru olmadığına dair bazı belirtilerin olduğunu vurgulamıştır. Eisenhower, Amerika veya müttefiklerinin Sovyetlerin belirttiği gibi casus uçaklar vasıtasıyla tahrikçi bir tavır uygulamadıklarını söyleyerek, bu iddiaların tamamıyla saçma ve gülünç olduğunu belirtmiştir. Eisenhower, uçak krizine rağmen Paris'te yapılacak Zirve konferansından iyi neticeler çıkacağını belirtmiştir. Eisenhower konuşmasında ayrıca Rusya tarafından bir tehdit almadıklarını böyle bir tehdidin söz konusu olamayacağını vurgulamış, istihbarat çalışmalarının lüzumlu olduğunu, yapılanların ülkenin güvenliği için yapıldığını söylemiştir.

Eisenhower'ın açıklamalarından sonra Sovyetler Birliği 1 Mayıs'ta düşürülen uçakta bulunduğunu ifade ettiği “casus malzemelerini” teşhir etmiştir. Malzemelerin içerisinde bulunan zehirli bir iğne ile Amerikan pilotunun Rusya devlet başkanını öldürmeyi planladığı belirtilmiştir.¹⁶⁹ Uçak düşürülmesi ile ilgili konuşan Hruşçov'un, uçak olayı gibi yeni bir olay yaşanması durumunda üçüncü dünya savaşının bile söz konusu olabileceğini savunmuştur. Batıyı harp açmakla tehdit eden Hruşçov, Amerikalı pilotun yargılanarak bir casus olarak en ağır cezaya çarptırılacağını vurgulamış, durumu Paris'teki Zirve konferansında da gündeme getireceğini belirtmiş¹⁷⁰, Türkiye Pakistan ve Norveç'e bir nota daha vermiştir. Verilen notanın sebebi açıklanmamakla birlikte düşürülen uçak ile ilgili olduğu düşünülmektedir. Norveç Hükümeti düşürülen Amerikan uçağının Rusya üzerindeki uçuşundan sonra Norveç'e ineceği yolundaki Sovyet iddialarını Amerika Birleşik Devletleri nezdinde protesto etmiştir.

¹⁶⁸ *Milliyet Gazetesi*, 08 Mayıs 1960, s. 1-5.

¹⁶⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Mayıs 1960, s. 1.

¹⁷⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Mayıs 1960, s. 1.

Düşürülen uçakla ilgili Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinden gelen açıklamalarda da isim belirtilmemiş fakat ABD'yi kastederek diğer devletlerin ülke hâkimiyetini göz önünde tutmayan bir politikanın Birleşmiş Milletler Anayasasına uygun olmadığını vurgulanmıştır.

Amerika ve Rusya arasında yaşanan uçak krizi hakkında konuşan İngiltere başvekili Harold Macmillan, yapılacak olan Zirve konferansının başarılı olacağını vurgulamıştır. Karşılıklı şüphe ile başlayacak olan konferansın sonucunun iyi olacağını vurgulamış, önemli konular üzerinde ülke liderlerinin daha itinalı davranacağını söylemiştir.¹⁷¹

Uçak krizinin hemen öncesinde başlayan Paris Konferansına katılmak için Hruşçov, Amerikan Dışişleri Bakanı Herter ve Eisenhower Paris'e gelmişlerdir.¹⁷² Konferans başladıktan sonra Amerika ile Rusya arasındaki uçak krizi sebebiyle yaşanan gerginlikler üzerine Fransa Cumhurbaşkanı General De Gaulle konferansı kurtarmak için girişimlerde bulunsa da Amerika ve Rusya tarafları bu davete karşılık vermemişlerdir. Konferans sırasında Hruşçov, Amerikan uçağının casusluk yapmasından dolayı Amerika'nın kendilerinden özür dilemesi gerektiğini, bu olaya sebep olanların cezalandırılmasını ve Rusya üzerinde yapılan keşif uçuşlarının durdurulmasını şart koşmuştur. Hruşçov'un şartlarına karşılık Eisenhower, uçuşların durdurulacağını belirtmiş, diğer şartlar konusunda açıklama yapmamıştır. Fransa Cumhurbaşkanı General De Gaulle'ün toplantı çağrısına Hruşçov icabet etmeyip toplantıya katılmadığı için bu şartlar altında konferansın devam edemeyeceği açıklaması yapılmıştır.¹⁷³ Konferansın devam edememesi konusu diğer ülkelerde farklı şekillerde yansımıştır. Amerika'da muhalefet partileri bile Eisenhower'ın tutumunu desteklerken Cumhuriyetçi Senatör Styles Bridges yaptığı açıklamasında Sovyetler üzerinde keşif uçuşlarının veya bu uçuşlara muadil bir keşif yönteminin devam etmesi gerektiğini belirtmiştir. Amerikan Dışişleri Bakanı Halter NATO Daimi Konseyinde aldığı sözde Hruşçov'un Paris konferansına gelirken zaten konferansı tamamlamak düşüncesinin olmadığını belirterek Sovyetlerin bu tavrını benimsemediklerini söylemiştir. NATO Daimi Konseyi de aynı oturumda yayınlamış olduğu tebliğde Hruşçov'ın Paris görüşmelerini imkânsız kılmasını teessüfle karşıladıklarını belirterek, milletler arasındaki sorunların tehditle çözülemeyeceğini,

¹⁷¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Mayıs 1960, s. 1-3.

¹⁷² *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Nisan 1960, s. 1.

¹⁷³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Nisan 1960, s. 1.

müzakere yolunun tercih edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Eisenhower da bu konu ile ilgili görüşlerini Lizbon'da yaptığı açıklamalarla belirtmiş, bu konuda kararlı metin davranılması gerektiğini, barış, adalet ve hürriyet için şuan olduğundan daha fazla çalışmaları gerektiğini savunmuştur. Paris'te yaşananlar konusunda Hruşçov ise Doğu Berlin'de bir açıklama yaparak altı ya da sekiz ay sonra yeni bir zirvenin yapılması konusunda istekli olduklarını vurgulamıştır.¹⁷⁴

Rusya ile Amerika Birleşik devletleri arasında yaşanan uçak krizi ile ilgili Cumhuriyet gazetesinde bir yazı kaleme alan Walter Lippmann, Amerikalı yetkililerin Sovyetlerin belirttiği gibi bir uçuş emretmediğini yazmıştır. Rusya'nın iddiasının doğru olması halinde bu uçuşun Amerikan başkanı, Dışişleri Bakanı, Genelkurmay Başkanı, Merkezi İstihbarat şefinin Amerikan güvenliğinde yetkilerinin olmadığı anlamına gelmektedir. Eğer uçak Rusya'nın derinliklerine kadar girebiliyorsa bu yetkinin kimde olduğunu belirlemek gerekmektedir. Amerika'nın Rusya'yı izleyecek keşif çalışmalarının doğal olduğunu belirten Lippmann, buna rağmen casusluğun ahlak dışı olduğunu belirtmiştir. Lippmann'a göre pilottan o uçuşu yapmasını isteyen Rusya'nın uçağı düşürecek silahlara sahip olduğunu da bilmesi gerekmektedir. Bunu bilememek Amerika için bir istihbarat beceriksizliğidir. Lippmann'a göre Rusya tarafından bir Amerikan uçağının düşürülmüş olması hem de casusluk yaptığı için düşürülmesi Amerika Birleşik Devletleri için küçük düşürücü bir durumdur.¹⁷⁵

Zirve Konferansı başlamadan önce Amerikan hükümetinin silahlı kuvvetlerine hazır ol emri verdiği öğrenilmiştir. Hazır ol emri Paris Konferansına katılan Amerikan Savunma Bakanı Thomas Gates tarafından verilmiştir. Kuzey Amerikan Bölgesi Hava Müdafaa Kuvvetleri Kumandanı Russel Trudeau, bu emrin sadece manevra amaçlı olmadığını yaşanabilecek olaylara karşı bir tedbir olduğunu açıklamıştır.

18.05.1960 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde uçak krizinde Türkiye'nin durumu ile ilgili haberde Lippmann'ın, Birleşmiş Milletlerin ve İngiltere'nin kriz konusundaki tavırlarına yer verilerek Türkiye'nin durumunun açıklığa kavuşturulması için Amerikan hükümeti ve Türk yetkililer tarafından açıklama yapılması gerektiği vurgulanmıştır. Uçak krizi ile ilgili Norveç Hariciye Nazırı(Dışişleri Bakanlığı) yaptığı açıklamada, Norveç Devletinin kendi topraklarını casusluk faaliyetleri için

¹⁷⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mayıs 1960, s. 3.

¹⁷⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Mayıs 1960, s. 3.

kullandırmak arzusunda olmadığı, Rusya'nın bu konudaki hassasiyetini anladıkları fakat bu sebebin Rusya'nın Norveç'e nota verme hakkını doğurmadığını belirtmiştir. Rusya tarafından yapılan açıklamada ise Türkiye, Pakistan ve Norveç'e verilen notanın mahiyeti açıklanmıştır. Açıklamada Türkiye, Pakistan ve Norveç hükümetlerinin Sovyet Rusya toprakları üzerinde hukuki olmayan müdahalelerde bulunmak için izin vermeleri ve Rusya'nın bu durumu protesto ettiği belirtilmiştir.¹⁷⁶

Rusya Amerika arasında yaşanan uçak krizi ile ilgili Birleşmiş Milletlerin tutumu ise Rusya tarafından benimsenecek şekilde olmuştur. Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Amerika'nın Sovyetler üzerinde uçuşları durdurması konusunda tavsiyede bulunmuştur. Birleşmiş Milletlerin bu tavrından sonra Rusya Dışişleri Bakanı Gromiko tarafından Birleşmiş Milletlere çekilen telgrafta Amerika Birleşik Devletlerinin yaptığı bu uçuşların mütecaviz bir tavır olduğu ve bu durumun dünya barışını tehdit edecek nitelikte olduğunu belirtmiştir. Gromiko ayrıca bu tavrın gecikmiş bir tavır olduğunu vurgulayarak dünya barışı konusunda Birleşmiş Milletlerin etkili adımlar atacağını düşündüğünü vurgulamıştır. Uçak krizinin Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna aksetmesi konusunda Amerika tarafında da bir memnuniyet hâkimdir. Amerika Birleşik Devletleri'nde hâkim olan görüşe göre Hruşçov'un Paris Konferansındaki tutumu Birleşmiş Milletler tarafından bilinmektedir ve Birleşmiş Milletlerin bu konudaki nihai kararı Amerika lehine olacaktır. Amerika Birleşik Devletleri'nin Güvenlik Konseyindeki delegesi Cabot Lodge uçak krizinin Sovyetler tarafından Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyine taşınmasını değerlendirirken Rusya Dışişleri Bakanı Gromiko'nun telgrafında Amerika'nın mütecaviz tutum içerisinde olduğu konusundaki görüşünün doğruyu yansıtmadığını söyleyerek, Amerika'nın yaptığının, atom silahlarıyla yapılacak bir saldırı karşısında insanlığı koruma düşüncesi olduğunu söylemiştir.¹⁷⁷

Sovyetler Birliğinin talebi üzerine Güvenlik Konseyine taşınmasından sonra uçak krizi 23.05.1960 tarihinde Güvenlik Konseyinde görüşülmeye başlanmıştır. O dönem Konsey Başkanlığı görevini yürüten Laude Corec, konu ile ilgili diğer üye ülkeler ile görüşmüş, görüşmeleri sonrasında yaptığı açıklamada iki ülkeyi uzlaştırıcı nitelikte bir önerge hazırlamadıklarını belirtmiş, yaşanabilecek bir ihtilaf halinde ihtilafı çözme yönünde tavırlarının olacağını vurgulamıştır. Konsey toplantısında

¹⁷⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Mayıs 1960, s. 1-3.

¹⁷⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 20 Mayıs 1960, s. 1-3.

Cabot Lodge söz almış konu hakkında Rusya'nın yaptığı açıklamaların mübalağa olduğunu belirterek, Rusya'nın konuyu Güvenlik konseyine aktararak dünyada gerginliği arttırmaya çalıştığını savunmuştur. Cabot Lodge'nın konuşmasından sonra söz alan Rusya Dışişleri Bakanı Gromiko, Birleşmiş Milletler tarafından Amerika'nın casus uçuşlarının engellenmemesinin sonuçlarının çok ağır olabileceğini vurgulamıştır. Gromiko konuşmasının devamında casusluk amacıyla uçuşlar yapan uçağın Türkiye'deki İncirlik üssünden kalktığını, oradan Pakistan'a geçip ikmal yaptığını, Rusya üzerinde çalışmalar yaptıktan sonra Norveç'e gideceğini bildiklerini söyleyerek, bu üç ülkenin de Amerika'nın başında bulunduğu NATO ve CENTO üyesi olduklarını ve bu sebeple Amerika'nın casusluk faaliyetlerine göz yumduklarını söylemiştir.¹⁷⁸

Ankara Etimesgut havaalanından kalkarak Malatya'ya gitmekte olan bir başka Amerikan uçağı Sivas'ın Kösele köyü civarında bilinmeyen bir sebeple düşmüştür. Kaza yerine gelen jandarma ve köylüler uçaktan fırlamış üç cesetle karşılaşmışlar, uçakta toplam kaç kişi olduğu belirlenememiştir. Uçakta iki de Türk yolcu olduğu söylene de bu bilgi doğrulanamamıştır.¹⁷⁹

Amerika'nın 6. Filosuna mensup gemiler 3-8 Ekim tarihlerinde Karadeniz'e açılarak Ereğli, Samsun ve Trabzon'a gideceklerdir. Amerikan gemilerinin Türk limanlarına yapacakları bu ziyaret 1945 yılındaki Yalta konferansından sonra yapılan üçüncü ziyaret olacak, gemiler limanlarımızda oldukları sırada halk tarafından ziyaret edilebileceklerdir.¹⁸⁰

2.1.2. Siyasi İlişkiler

1960 yılının ilk aylarında Türk Amerikan ilişkilerinde Adnan Menderes Hükümeti ile Amerika arasında imzalanan "Silahsız bilvasıta (dolaylı) tecavüzlere dair" anlaşma ve Amerikalı askeri personelin Türkiye'de işlemiş oldukları suçların yargılanması ve cezalandırılması hakkındaki anlaşma damgasını vurmuştur. Silahsız bilvasıta tecavüzlere dair anlaşma, o dönem Türkiye'nin içinde bulunduğu karışık ortam ve anlaşma içeriğinin belirsiz olması dolayısıyla CHP tarafından yoğun şekilde eleştirilmiştir. 1960 yılı içerisinde yaşanan önemli bir siyasi gelişme de Amerika

¹⁷⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Mayıs 1960, s. 3.

¹⁷⁹ *Milliyet Gazetesi*, 22 Kasım 1960, s. 1.

¹⁸⁰ *Milliyet Gazetesi*, 28 Eylül 1960, s. 1.

Birleşik Devletlerinde yapılan başkanlık seçimleridir. Amerika’da yapılan seçimin sonucunda Eisenhower başkanlığı ılımlı tavrı öne çıkan Kennedy’ye devretmesi Türk basınında geniş yer bulmuştur.

1960 yılında yaşanan 27 Mayıs askeri müdahalesi öncesinde Adnan Menderes Hükümeti tarafından hazırlanan “Silahsız bilvasıta tecavüzlere dair” anlaşma komisyonunda tasdik edilmişti. Bu anlaşma bir işbirliği anlaşmasıdır ve anlaşmada mevcut silahsız müdahale olması durumunda Amerika’dan askeri yardım istenmesi yetkisinin hükümete verilmesi ile ilgilidir.¹⁸¹ 10 Mayıs 1960 tarihli Cumhuriyet gazetesinde tasdik olunan anlaşma kapsamında Türkiye’ye doğrudan veya doğrudan olmayan bir müdahale olması durumunda Amerika Birleşik Devletlerinin silahlı kuvvetlerini kullanması da dâhil olmak üzere kendi anayasasına uygun olarak gerekli her türlü harekete girişebileceği belirtilmiştir. Anlaşmaya göre, Amerika tarafından böylesi bir yardımın yapılabilmesi için Türk hükümetinden talep gelmesi gerekmektedir. Anlaşmanın ikinci maddesine göre ise Amerika Birleşik Devletleri Türkiye’nin milli istiklalinin ve toprak bütünlüğünün sağlanacağı konusunda gerekli ekonomik ve askeri yardımları yapacağını teyit etmektedir.¹⁸² 27 Mayıs askeri müdahalesinden önceki döneme rastlayan bu gelişme muhalefet milletvekilleri tarafından itiraza uğramıştır. Muhalefetin itirazı, ülkede yaşanacak iç huzursuzluk halinde bu anlaşmanın uygulanıp uygulanmayacağı konusundadır. Muhalefetin bu sorusuna Fatin Rüştü Zorlu, anlaşmanın bu gibi halleri kapsamadığını belirterek cevap vermiştir. Anlaşma hakkında ilk sözü alan Bülent Ecevit, “silahsız bilvasıta tecavüz” tabirinin belirsiz olduğunu anlaşmanın tereddüt yaratacağını savunmuştur. Ecevit’ten sonra söz alan CHP’den Hamza Eroğlu anlaşmadaki belirsizliklerin daha açık tabirlere bağlanması gerektiğini söylemiştir. Muhalefetten gelen bu itirazlara Demokrat Partiden Burhanettin Onat cevap vermiş, ülkede karışıklık çıkartmak isteyenlerin böylesi bir anlaşmadan tereddüt duyacaklarını söylemiştir. Bunun üzerinde söz alan Bülent Ecevit CHP’nin ülkede karışıklık çıkmasını engellemeye çalışan bir teşekkül olduğunu belirtmiştir.¹⁸³

1960 yılı içerisinde Amerika’da başkanlık el değiştirmiştir. Eisenhower’ın yerine Amerika başkanı seçilen Kennedy, 1963 yılındaki ölümüne kadar başkanlık görevini sürdürmüştür.

¹⁸¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Nisan 1960, s. 1.

¹⁸² *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Mayıs 1960, s. 1.

¹⁸³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Nisan 1960, s. 1.

5 Nisan'da Washington'da yapılacak olan seçimlere iştirak edecek olan Demokrat Senatörü John Kennedy, Cumhurbaşkanlığı seçimleri için güçlü bir aday konumundaydı.¹⁸⁴ Buna göre Amerika'da Kasım ayında yapılacak olan başkanlık seçimlerinde Cumhuriyetçi Partiden Nixon'un karşısına Demokrat Partinin Katolik adayı Kennedy çıkacaktı.¹⁸⁵ Chicago'da yapılan Cumhuriyetçi Parti kongresinde aday seçilen Nixon'a yoğun sevgi gösterileri yapılmaktaydı. Düzenlediği basın toplantısında başkanlık seçimlerine değinen Nixon, dünyadaki olayların başkanlık seçimlerinde etkili olacağını açıklamış, bu senenin Amerika'nın dünyanın geleceğini tayin edeceği bir dönem olacağını belirtmiştir. Nixon, başkan yardımcılığı için Cabot Lodge'ü seçmiştir. Nixon'un başkan yardımcısı olarak Cabot'u seçmesi Batı başkentlerde olumlu karşılanmış, komünist ülkeler ise bu duruma tepki göstermişlerdir.¹⁸⁶

Amerika Birleşik Devletlerinde Demokrat Partinin adayı olan John Kennedy yapılan seçimleri kazanarak seçimlerde galip gelmiştir. Aradaki oy farkı 500.000 civarındadır.¹⁸⁷ Sandıkların açılmaya başlaması ile birlikte Cumhuriyetçi Partisinin adayı Nixon önde gibi görünse de yaklaşık 60.000.000 seçmenden¹⁸⁸ Nixon'un aldığı 29.553.000 oya karşılık Kennedy 30.000.446 oy alarak Amerika Birleşik Devletlerinin 35. Başkanı Kennedy seçilmiştir.

Yarım milyon oyla başkanlığı kaptıran Nixon yenilgiyi kabul etmiş ve Kennedy'yi tebrik etmiştir. Başkan seçilen Kennedy ise verdiği mesajda bütün enerjisini Amerika'nın menfaatleri için kullanacağını belirtmiştir. Demokrat Parti başkanlığın yanında aynı zamanda Temsilciler Meclisi ve Senatodaki çoğunluğunu bu seçimde de devam ettirmiş, eyaletlerde de genel bir başarı sağlamıştır. Senatodaki 34 sandalyenin 21'ini demokratlar, 13'ünü Cumhuriyetçiler, Temsilciler Meclisinde ise Demokratlar 263, Cumhuriyetçiler ise 174 sandalye kazanmışlardır. Cumhurbaşkanı Eisenhower 20 Ocak tarihinde görevini Kennedy'ye devretmiştir.¹⁸⁹ Başkan Kennedy'nin göreve başlaması Amerika'nın her yerinde törenlerle kutlanacaktır.

¹⁸⁴ *Milliyet Gazetesi*, 25 Ocak 1960, s. 1.

¹⁸⁵ *Milliyet Gazetesi*, 15 Temmuz 1960, s. 1.

¹⁸⁶ *Milliyet Gazetesi*, 29 Temmuz 1960, s. 1.

¹⁸⁷ *Son Havadis Gazetesi*, 9 Kasım 1960, s. 1.

¹⁸⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1960, s. 1

¹⁸⁹ *Milliyet Gazetesi*, 10 Kasım 1960, s. 1-5.

Kennedy'nin seçim zaferi *Son Havadis* gazetesinde Washington'da yirminci yüzyılın en önemli politika olaylarından birinin cereyan edeceği şeklinde haber yapılmıştır.¹⁹⁰

Kennedy'nin seçilmesi birçok ülkede olduğu gibi Türkiye'de de olumlu karşılanmıştır. Kennedy'nin Başkan seçilmesi münasebetiyle Devlet Başkanı Gürsel Amerika'nın 35. Başkanına bir tebrik telgrafı göndermiştir. Tebrik telgrafında Gürsel, Kennedy'nin seçilmesinden duyduğu mutluluğu belirtmiş ve bu sonucun iki ülke arasındaki dostluğu pekiştireceğini belirtmiştir. Kennedy'nin başkan seçilmesi konusunda Türkiye'deki Fransa Başkonsolosu ise bir şey söylemek için çok erken olduğunu, Kennedy'nin politikalarını takip edeceklerini belirtirken, Vatikan ilk defa Katolik bir başkanın Amerika'nın başına geçmesine vurgu yapmış, Almanya ise Kennedy'nin zekâ ve enerjisi ile sulh ve hürriyeti koruyucu çalışmalar yapacağı konusunda kanaatlerini belirtmiştir. Kennedy'nin başkan seçilmesi, daha ılımlı bir yapıda olduğu ve bu yönde bir dış politika takip edeceği için, komünist bloku ülkelerde de memnuniyetle karşılanmıştır. Rus haber ajansı Tass, Kennedy'nin başkan seçilmesini "Amerikan halkının soğuk harpten bıktığına alamet" olarak yorumlamış,¹⁹¹ Amerikan halkının kendilerini idare eden kişinin ve ülkede izlenen siyasetin değişmesi yönünde bir tavır aldığını belirtmiştir.¹⁹²

Dışişleri Bakanı Selim Sarper Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun açılış toplantısına katılmak üzere Atina'ya gitmiş, Sarper'in katılacağı Genel Kurul toplantısına başta Rusya lideri Hruşçov olmak üzere, diğer Demir Perde ülkelerinin yetkilileri de katılacaklardır. Sarper bu toplantı öncesinde Yunanistan'a, Yunanistan'dan sonra da Amerika'ya gidecektir.¹⁹³ Toplantıya yirmiden fazla Devlet ve Hükümet başkanı katılmışlardır. Birleşmiş Milletler genel sekreteri toplantı öncesinde Birleşmiş Milletlerin masraflarının artarak 67 milyon dolara yükseldiğini, bu rakamın %40'ının Amerika, %13,62'sinin Rusya, kalan kısmının da diğer devletler tarafından karşılanacağını, bütçenin bu şekilde revize edilmemesi ve masrafları karşılayacak ülkelerin ödemeleri geciktirmesi durumunda Birleşmiş Milletlerin iflas edebileceğini vurgulamıştır. Genel sekreter Birleşmiş Milletlerin giderleri için olması gereken bu bedelin yanı sıra özel durumlarda kullanılmak üzere 25 milyon dolarlık ek bir kaynağın da olması gerektiğini belirtmiştir.

¹⁹⁰ *Son Havadis Gazetesi*, 10 Kasım 1960, s. 1

¹⁹¹ *Milliyet Gazetesi*, 10 Kasım 1960, s. 1

¹⁹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Kasım 1960, s. 1

¹⁹³ *Milliyet Gazetesi*, 06 Eylül 1960, s. 1.

Birleşmiş Milletlerin 15. Genel Kurul toplantısına katılmak üzere Amerika'ya giden Sarper havaalanında yaptığı açıklamada toplantıda Kongo meselesi hakkında görüşmeler yapılacağını, ayrıca Ürdün ile B.A.C. (Birleşik Arap Cumhuriyeti) arasındaki sorunların da bir an evvel çözülmesini arzu ettiklerini belirtmiştir. New York'ta yapılacak olan toplantıya 20 den fazla devlet ve hükümet başkanı katılacağından dolayı bu toplantıya "zirve toplantısı" adı verilmiştir. Devlet ve hükümet başkanlarına "makul ve soğukkanlı" davranılmasını isteyen Eisenhower bu konuda bir mesaj yayınlamıştır. Küba lideri Fidel Castro'nun kalacağı otelin korunması için de 300 polis görevlendirilmiştir. Toplantıda görüşülecek gündem maddelerinden biri de Kıbrıs'ın Birleşmiş Milletler üyeliğidir.¹⁹⁴

Türk Dışişleri Bakanı Sarper, Hruşçov ile görüşmesi için; "Mr. Hruşçov'la görüşmem mümkün" demiştir. Sarper, Genel Kurul toplantılarında henüz sonuç alınmadığını, ilerleyen oturumlarda manzaranın daha net görüneceğini belirtmiştir. Genel kurul toplantısı için buldukları sırada birçok mevkidaşı ile görüşme fırsatı bulduğunu belirten Sarper, bu toplantıdan çok şeyler beklediklerini belirtmiştir.¹⁹⁵

DP hükümeti ile ABD arasında 1952 yılında imzalanan Amerikalı askeri personelin Türkiye'de işlediği suçlar karşılığında yargılanma ve cezalandırılmalarının şeklini belirleyen anlaşmadaki belirsizlik, 1960 yılı içerisinde yaşanan gelişmeler sonrasında tekrar gündeme gelmiştir.

Türkiye'de bulunan Amerikalıların karıştığı farklı hadiselerde 26 Türk hayatını kaybederken, bu hadiselerle karışan Amerikalılardan 103'ü tazminat ödemeye mahkûm edilirken 58'i ise berat etmiştir. 386 hadisenin 22'si öldürme, 118'sinin ise yaralama ile ilgili olduğunu belirten Milli Müdafaa Vekili, berat edenlerin içerisinde Eskişehir ve Konya'da kullandıkları arabalarla kaza yapan ve bu kazalarda toplam beş çocuğun ölümüne sebep olan Amerikalı subayların da olduğunu vurgulamıştır.

Amerikalı yetkililer de Türkiye'de bulunan Amerikalı personellerin karıştığı 22 kazada 26 Türk vatandaşının öldüğünü açıklamışlardır. Bu konuda açıklama yapan Ethem Menderes'te, Amerikalı sanıkların NATO anlaşması gereği Amerikan Askeri mahkemesinde yargılandıklarını ama mahkûm olan personelin listesinin hala ülkemize bildirilmediğini belirtmiştir.

¹⁹⁴ *Milliyet Gazetesi*, 19 Eylül 1960, s. 1.

¹⁹⁵ *Milliyet Gazetesi*, 28 Eylül 1960, s. 1-5.

Çankaya’da 11 erin yaralanması ve 1 erin ölümüyle sonuçlanan kazaya sebep olan Amerikalı Yarbayın duruşması 8 Mart 1960 tarihinde başlamış, sanık hakkındaki kararı yarbay ve albaylardan oluşan bir jüri vermiştir.¹⁹⁶ Duruşmada Amerikalı savcı, yarbayı ölüme sebebiyet vermekle itham etmiş, tanık olarak çavuş Hüseyin Baş yeminli bir tercüman eşliğinde dinlenmiştir. Hüseyin Baş ifadesinde yarbayın “kaza anında karşıdan araba geliyordu” sözünün tersini söyleyerek araba gelmediğini belirtmiş, vaktin geç olmasına rağmen caddenin aydınlık olduğunu söylemiştir.¹⁹⁷ Duruşmada tanık olarak dinlenen dört kişide yine yarbayın ağır ihmalinin olduğunu söylemişler, bu ifadeler üzerine müdahil avukatlar tanıkları susturmaya çalışmış, bunun üzerine tartışma çıkmıştır.¹⁹⁸ Tanıkların dinlenmesinden sonra jüri kararını vermiş ve yarbay, hafif ihmalden dolayı istemeyerek ölüme sebebiyet vermekten suçlu bulmuştur. Yarbay Morrison’a verilen ceza azami bir yıl haptir ve kararın temyizi de yoktur.¹⁹⁹ Mahkeme Morrison’a ayrıca 1200 dolar para cezası ve bir yıl komutanlık haklarından yararlanamama cezası vermiştir. Morrison hakkındaki karar, Almanya’nın Heidelberg şehrindeki Amerikan Silahlı kuvvetler karargâhı adli tetkik bürosu ve Washington adli tetkik bürosunda tetkik ve tasdik edildikten sonra yürürlüğe girmiştir.²⁰⁰

Devrik Başbakan Adnan Menderes ile Amerika arasında imzalanmış olan ve Türkiye’deki Amerikalıların yargılanmasına ilişkin Amerika’ya imtiyazlar veren anlaşmanın iptali için çalışmalar başlatılmıştır. Böylesi bir anlaşma yaptığı için Menderes hükümetinin soruşturulmasının üzerinde durulduğunu yazan Cumhuriyet Gazetesi, Türkiye’deki yargılanmalarda Türk Ceza kanununun geçerli olması gerektiğini, bu kanunların uygulayıcısının da Türk Adliyesi olduğunu vurgulamıştır. Yapılan anlaşma genel hukuk prensibine uymamaktadır ve suçun işlendiği ülkenin bir önemi olmadan suçu işleyenin memleketinin kanunlarına göre yargılama yapılmaktadır. Bu anlaşmadaki ikinci istisna ise Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilatı (NATO) devletleri arasında imzalanan kuvvetler sözleşmesinin 7. Maddesinde NATO üyesi bir ülkenin askeri görevlisi Türkiye’de vazifesi dâhilinde işlediği suçlardan dolayı kendi ülkesinin kanunlarına göre yargılanıp cezalandırılacağı şeklindeki hükümdür. Bu ayrıcalık Türk askeri personelinin başka ülkede vazifesini yaparken

¹⁹⁶ *Milliyet Gazetesi*, 08 Mart 1960, s. 1-5.

¹⁹⁷ *Milliyet Gazetesi*, 09 Mart 1960, s. 1.

¹⁹⁸ *Milliyet Gazetesi*, 10 Mart 1960, s. 1.

¹⁹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 16 Mart 1960, s. 1.

²⁰⁰ *Milliyet Gazetesi*, 17 Mart 1960, s. 1.

işlediği suçlar konusunda da geçerlidir. Fakat Kuvvetler Sözleşmesinde işlenen suçun vazife gereği olup olmadığının nasıl değerlendirileceği konusunda bir bilgi bulunmamaktadır. Örneğin Amerikalı bir askerın Türkiye’de işlediği suçun vazifesi gereği olduğuna Amerikan Askeri Yardım Kurulu karar vermektedir ve böylece Türkiye’de bulunan Amerikalı askerlerin işlemiş oldukları suçlar konusunda Türk adliyesinin bir yetkisi kalmamıştır. Bu anlaşmanın iptali gündemdedir.²⁰¹

Amerika ile Türkiye arasında yapılan görüşmelerden sonra Türkiye’de suç işlemiş olan Amerikalıların yargılanmasının Türk kanunlarına göre yapılabileceğine karar verilmiştir. Bu güne kadarki yargılanmalar Amerikan kanunlarına göre yapılırken, Amerika ile yapılan görüşmelerde anlaşma sağlanması durumunda artık cezalar Türkiye’de infaz edilebilecektir.²⁰²

2.2. 1961 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri

1961 yılı içerisinde Türk basınına yansıyan haberler içerisinde Amerika tarafından yapılan ve yapılacak olan mali yardımlar ile ilgili haberlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Amerika, Türkiye’nin de dâhil olduğu ülkelere yapacağı yardımları sürekli gündeme getirmiş, yapmayı planladığı yardımları uluslararası toplantıların bile gündemine getirmiştir. Bu yıl içerisinde yaşanan önemli bir gelişme de Küba’da yaşanan iç karışıklıklardır. Karışıklıklara Rusya taraftar olma ve Türkiye’yi siyasi çalkantıların içerisinde çekmek istemiş, Amerika’da Rusya karşıtı açıklamalarda bulunmuştur.

2.2.1. Ekonomik İlişkiler

1961 yılı içerisinde Türk basınına yansıyan haberler içerisinde Amerika tarafından yapılan ve yapılacak olan mali yardımlar ile ilgili haberlerin yoğunlukta olduğu görülmektedir. Amerika, Türkiye’nin de dâhil olduğu ülkelere yapacağı yardımları sürekli gündeme getirmiş, yapmayı planladığı yardımları uluslararası toplantıların bile gündemine getirmiştir.

1961 yılı içerisinde de mali yardımlarını devam ettiren Amerika, ithalat için kullanılmak üzere 43 milyon dolar hibe verdi. Amerika’dan gelen bu yardım ile birlikte 27 Mayıs askeri müdahalesinden sonra Türkiye’ye yapılan yardımların

²⁰¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Ağustos, 1960, s. 1

²⁰² *Son Havadis Gazetesi*, 16 Eylül 1960, s. 1.

toplamı 279 milyon doları bulmuştur. Amerika tarafından yapılan hibe Maliye Bakanlığı tarafından yapılan bir açıklama ile duyuruldu. Yapılan açıklamada yapılan yardımının miktarının tam olarak 43.600.000 dolar olduğu belirtilmiştir. Açıklanan bu miktarın içerisinde daha önceden anlaşması yapılan ve Milletlerarası Para Fonundan alınacak olan 50 milyon dolarlık yardım dâhil değildir. Yardım hakkında konuşan Maliye Bakanı Kemal Kurdeş, Amerika tarafından verilen bu paranın 1961 yılı ithalat programının dengesi için kullanılacağını söylemiştir. Amerika ayrıca Türkiye'ye 22 milyon dolar değerinde buğday yardımı yapacaktır. Yapılacak olan bu yardım Türkiye'nin döviz gideri olmaması için Türk Lirası üzerinden yapılacaktır. Maliye Bakanı Amerika tarafından gelecek buğdayların satışından bir para elde edileceğini, ithalatçılar tarafından yatırılacak paraların da ülkenin askeri ve ekonomik programının geliştirilmesinde kullanılacağını vurgulamıştır.²⁰³

Amerikan Başkanı Kennedy 22 Mart 1961 tarihinde yaptığı konuşmada 10 yıllık yardım programlarının az gelişmiş ülkelerin kalkındırılması için kullanılacağı yönünde çalıştıklarını belirtmiş, 7 milyar 300 milyon değerindeki 10 yıllık yardım programını Amerikan kongresine sunmuştur.²⁰⁴ 10 yıllık planlanan program kredisinin 35.000.000 Dolarlık kısmı için 1963 yılında ikraz anlaşması yapılmıştır.²⁰⁵ Kennedy konuşmasında kalkınmakta olan ülkelerin milli kalkınma programlarını sürdürebilmeleri için yardıma ihtiyaçları olduğunu, bu sebeple kalkınmış ülkelerin bir araya gelerek kalkınmakta olan ülkelere yardım etmeleri gerektiğini belirtmiştir. Başkan ayrıca Dünyadaki duruma bakılarak askeri yardımların indirilebileceğini, bu kaynakların ekonomik kalkınmada kullanılabileceğini de söylemiştir. Kennedy, yeni programın dört ana başlığı üzerinde durmuştur. Buna göre;

1 Temmuzdan itibaren başlayacak olan yeni mali yıl 900 milyon dolar takip eden dört yıl için yıllık 1.6 milyar dolar kredi verilecektir. Verilecek bu kredilerin vadesini en fazla 50 senedir. Geri ödemelerin dolar ile yapılacağı kredilerden ya hiç faiz alınmayacak ya da en fazla %2 faiz alınacaktır.

Kennedy'nin üzerinde durduğu ikinci nokta, Amerikan Savunma Bakanlığı tarafından yürütülen ve halen yıllık iki milyar dolar olan silah yardımının yıllık dış yardım programından çıkartılarak bu meblağın askeri bütçeye ekleneceğidir.

²⁰³ *Milliyet Gazetesi*, 17 Ocak 1961, s. 1-3.

²⁰⁴ *Milliyet Gazetesi*, 23 Mart 1961, s. 1-5.

²⁰⁵ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Kararname*, Sayı: 6/2059, 10.08.1963.

Ülkelere yapılan yardımların etkili alanlara yapılması gerektiğini savunan Kennedy, tesirsiz olan yardımların yerine yardım alan ülkelerin ihtiyaçlarının iyi bir şekilde tespit edilerek yardımların bu ihtiyaçlar doğrultusunda yapılmasının daha uygun olacağını vurgulamıştır.

Kennedy son olarak ülkelere açılan kredilerin geri ödenmesi sırasında ilgili ülkenin para biriminin yerine dolar kullanılmasını sağlayacaklarını duyurmuştur.²⁰⁶

Amerika 1961 yılı Nisan ayı içerisinde 1 milyar dolarlık yeni bir yardımda bulunmuştur. Bu yardımın 500 milyonu savunma harcamalarına kullanılacak, 200 milyonluk kısmı kamu iktisadi teşekküllerine, kalan 300 milyonluk kısım ise tarımın geliştirilmesi konusunda özel teşebbüsün güçlendirilmesi amacıyla kullanılacaktır. Amerika Karşılık Para Fonu tarafından serbest bırakılan 1 milyar dolar için Amerikan Büyük Elçisi Hare ile Türk Maliye Bakanı Kemal Kurdaş protokol imzalamışlardır. Kurdaş, İmzalanan protokolden sonra yaptığı açıklamada, Amerika'nın yardımlarının kesileceği yönündeki haberlerin gerçeği yansıtmadığını vurgulamıştır. Kurdaş konuşmasının devamında iç piyasalarda fiyat istikrarının sağlandığını, ticarete gelişmeler kaydedildiğini söylemiş, 10 yıllık iktisadi çöküntüden kurtuluyoruz demiştir. İmza töreni sırasında söz alan Amerika Büyükelçisi Reymond Hare'de Türkiye'ye yapılan yardımların gayesini anlatmış bu yardımlarla Türkiye'nin ekonomik kalkınmasını, askeri olarak müdafaa gücünü arttırmayı düşündüklerini belirtmiştir.²⁰⁷

Oslo'da yapılan uluslararası bir toplantıda Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik yardım yapılması kararlaştırıldı. Bu konuda yayınlanan tebliğde iki ülkenin müşterek savunma konusundaki önemi dikkate alınarak böyle bir karara varıldığı açıklanmıştır. Tebliğde, iki ülkenin kalkınma programlarının hızlandırılması ve hayat standartlarının yükseltilmesinin amaçlandığı ve bu amaçla Türkiye ve Yunanistan'a ekonomik yardım yapılmasına karar verildiği duyurulmuştur.²⁰⁸ Amerika tarafından bu yardım 27 Şubat 1949 tarihinde imzalanan anlaşmaya dayanmaktadır.²⁰⁹ Yardım konusunda Türkiye Dışişleri Bakanı Selim Sarper önce Amerika Dışişleri Bakanı Dean Rusk ile görüşmüş daha sonra Paris'e geçerek NATO başkomutanı Noradat ile temasa geçmiştir. NATO Konseyi toplantısından dönen Sarper, açıklanan yardım paketi

²⁰⁶ *Milliyet Gazetesi*, 23 Mart 1961, s. 1-5.

²⁰⁷ *Milliyet Gazetesi*, 19 Nisan 1961, s. 1.

²⁰⁸ *Milliyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1961, s. 1.

²⁰⁹ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Kararname*, Sayı: 5/1213, 10.05.1961.

sayesinde artık kendi ayaklarımız üzerinde durabileceğimizi belirtmiş, bu yardımın uzun vadeli olacağını söylemiştir.²¹⁰

2.2.2. Askeri İlişkiler

1961 yılı içerisinde Türkiye'ye yapılan askeri yardımlar NATO tarafından yapılmış, yardımların açıklanması ve verilmesi sırasında Sovyetlerin Türkiye ve diğer ülkeler için bir tehdit unsuru olduğu vurgulanmıştır.

NATO tarafından Türkiye ve Yunanistan'a yapılacak olan yardımın kararlaştırıldığı NATO Konferansından dönen Sarper, NATO üyesi ülkelerin hiçbirinin savaş istemediklerini vurgulamış, NATO üyelerine olabilecek bir dış müdahalenin de üye ülkeler tarafından karşılanacağını söylemiştir.²¹¹

Amerika 1884 paraşütçüden oluşan bir birliği Türkiye'ye sevk etmiştir. 25 Eylül tarihinde yapılması planlanan NATO manevralarına katılmak üzere ülkemize gönderilen askeri birlik, Kentucky'deki 101. Hava İkmal Tümenine mensuptur. NATO Başkomutanı askerinin sevkini konuşmuş ve Türkiye'ye sevk edilen askerlerin sayısının 2000 olacağını belirtmiştir. Yaşanan bu gelişmeden Bulgarlar memnun olmamışlar, Türk – Yunan ordularının Yunanistan sınırında toplanarak Bulgaristan'a karşı tahrik edici hareketler yaptıklarını belirtmiştir.²¹²

NATO'dan Güney – Doğu Avrupa Kuvvetleri Komutanı General Brown tarafından yapılan açıklamada Rusya'dan gelebilecek bir taarruzda ilk hedefin İstanbul olacağı, fakat Rusya'dan gelecek tehlikeye karşılık verecek gücün Türkiye'de olduğu belirtilmiştir. Türkiye ve Yunanistan'da Atom silahlarının bulunduğu, her türlü tehlikeye cevap verecek güçte oldukları belirtilmiştir. Brown konuşmasının devamında Sovyetler Birliğinin Batı blokuna karşı önemli bir tehdit unsuru olduğunu vurgulamış, bu sebepten dolayı NATO gücünde Rus tehditlerini önleyecek tedbirlerin alınmasına devam edileceğini söylemiştir. Muhtemel Rus saldırılarına karşı Türkiye'de atom silahlarının olduğu yönündeki açıklama konusunda incelemeler yapılacaktır. Bu açıklamayı yapan Amerikalı subay açıklama konusunda Türk makamlarından izin almamıştır. İzinsiz bir şekilde yapılan bu açıklama hakkında incelemeler yapılması talebi üzerine Amerika bir açıklama yapmış ve subayın

²¹⁰ *Milliyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1961, s. 1.

²¹¹ *Milliyet Gazetesi*, 12 Mayıs 1961, s. 5.

²¹² *Milliyet Gazetesi*, 08 Eylül 1961, s. 5.

Amerika adına değil NATO adına orada olduğunu, böyle bir açıklama için Türk makamlarından izin alınmasına gerek olmadığı vurgulanmıştır.

Ankara'da Amerikalı generallerle gizli bir toplantı yapan kongre üyesi W. Norblad bazı ülkelere yapılan yardımın kesileceğini belirtmiş, Türkiye'ye verilen askeri teçhizatın ise en kısa sürede yenilenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Türkiye'nin elinde bulunan silahların İkinci Dünya Savaşından kalma olduğunu, bu silahların bir savaş ihtimaline karşılık yenilenmesi gerektiğini belirtmiştir. Türk ordusunun Amerikan ordusunda bulunan silahların aynılarıyla donatılması gerektiğini söyleyen Norblad, konuşmasının devamında Türk ordusunun cesaretinden bahsetmiştir.²¹³

2.2.3. Siyasi İlişkiler

Amerika'nın yeni seçilen başkanı Kennedy 20 Ocak 1961 günü yapılacak olan törenle görevi eski başkan Eisenhower'dan teslim almıştır. Şiddetli bir soğğun hâkim olduğu havada gerçekleşen törende konuşan yeni başkan Kennedy, Amerika'nın müttefiklerine sadık kalacağını duyurmuş, dünya milletlerini daha verimli bir hayat için birleşmeye birlik olmaya davet etmiştir. Cemal Gürsel'de başkanlığı devreden Eisenhower'a insanlığa yapmış olduğu hizmetlerden dolayı teşekkür ettiğini belirten bir mesaj göndermiş, Türk milletinin adil bir barış ve hürriyet içerisinde yaşaması için katkılarını hiçbir zaman unutmayacaklarını belirtmiştir. Amerika'nın göreve yeni başlayan başkanı Kennedy Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmasında başka ülkelere yapılan yardımlar konusunda bazı değişiklikler istediğini bu konudaki tasarısını yakın zamanda Kongreye sunacağını belirtmiştir. Kennedy yardım yapılan ülkelerde bu yardımların daha verimli hale gelebilmesi için bu ülkelerin hükümet ve vergi sistemlerinde düzenlemeler gerektiğini savunmuştur. Konuşmasının devamında uzay çalışmalarına da değinen Kennedy Rusya dâhil bütün ülkeleri yeni bir uzay programı hazırlama konusunda işbirliğine davet etmiştir. Uzay çalışmalarında kendilerinin ileri bir konumda olmalarının yanında Rusya'nın da uzay çalışmaları konusunda iyi durumda olduğunu bu konuda işbirliği yapmanın soğuk savaşın vermiş olduğu acı ve israfı önleyeceğini savunmuştur.²¹⁴

²¹³ *Milliyet Gazetesi*, 23 Kasım 1961, s. 1-5.

²¹⁴ *Milliyet Gazetesi*, 21 Ocak 1961, s. 1-5.

1961 yılında Küba'da kendi iç meselelerinden kaynaklanan sorunlar yaşanmış, Amerika ve Sovyetler bu sorunlara taraf olmuşlar ve Türkiye'de ister istemez kendisini bu sorunların içerisinde bulmuştur.

Küba'da ihtilalciler geçici bir hükümet kurmuş, Castro'nun liderliğinde yapılan harekete Hruşçov yardım edeceklerini duyururken, Amerika Birleşik Devletleri başkanı Kennedy, başkalarının durumu bozacak hareketlerine karşılık en sert cevabı vereceklerini açıklamıştır.²¹⁵ Kennedy, Hruşçov'un Küba ile ilgili tehdidine sert cevap vermiş, Amerika ve Rusya'nın açıklamalarının sonrasında Castro'nun durumu tam olarak belli değilken Küba'da çok sert çarpışmalar olmuştur. Havana'da bir üs bombardıman altındayken Castro 150 Amerikalı ve 1500 Kübalının tevkifini onaylamış, ülkede idamlar olmuştur.

Konu hakkında Amerika'nın görüşlerini açıklayan Kennedy, Rusya'ya seslenerek Küba'daki durumu dünyanın başka bir yerindeki ülkelerin ilişkilerinde alevlendirici unsur olarak kullanmamaları gerektiğini vurgulamıştır. Hangi ülkede halkın seçme hakkı elinden alınırsa o ülkede hürriyetten söz edilemeyeceğini vurgulayan Kennedy, Castro'nun diktatörlüğünden kurtulmak isteyenlerin halkın hürriyeti için çaba sarf ettiğini belirtmiştir. Konuşmasının devamında Küba'ya askeri müdahale düşünmediklerini belirten Kennedy, Hruşçov'un da ülkeler arasındaki havayı yumuşatma gayesi içerisinde olması gerektiğini vurgulamıştır.

Birleşmiş Milletler de Küba'da yaşananları görüşerek Küba'dan yardım talebi gelmesi durumunda Rusya'nın değil Birleşmiş Milletlerin yardımda bulunabileceğini açıklamıştır. Konu hakkında Romanya'dan gelen teklif ise Latin Amerika ülkelerinde meselenin sulh yollu halledilmesi gerektiği şeklindedir. Kuzey Amerika başkentlerinde ise Castro'yu ve Komünist hareketleri destekleyen gösteriler gerçekleştirilmiştir.²¹⁶

Rusya, 1961 yılı Şubat ayının üçünde Türkiye'de kurulan NATO füze rampaları için Türkiye'ye diplomatik notayla karşılık vermiştir. Dışişleri Bakanı Selim Sarper 24 Şubat 1961 günü Rus Büyük Elçisi Rijov'u makamına çağırarak kendisiyle bir süre görüşmüş ve Türkiye'nin cevabi notasını vermiştir. Sarper'in verdiği cevabi notada özellikle altı nokta üzerinde durulmuştur.

²¹⁵ *Milliyet Gazetesi*, 19 Nisan 1961, s. 1.

²¹⁶ *Milliyet Gazetesi*, 20 Nisan 1961, s. 1-5.

Bunlardan birincisi, her ülkenin birinci vazifesinin kendi güvenliğini tehdit edici hareketlere karşı kendini korumak için tedbirler almasıdır, bu her ülkenin vazifesidir.

Sarper'in üzerinde durduğu ikinci konu da Türkiye'nin Birleşmiş Milletler üyesi olduğu, bu sebeple ülkeye müdafaa teşekküllerinin kurulduğunu ve Türkiye'nin müttefikleri ile sıkı işbirliği içerisinde olduğudur.

Cevabi notada değinilen üçüncü nokta ise Türkiye'nin aldığı müdafaa tedbirlerinin Rusya ile bir ilgisinin olmadığıdır. Bunun Hükümet başkanımız tarafından da belirtildiğini genel bir silahsızlanma olmadıkça Türkiye'nin bu tür tedbirler almak zorunda olduğu belirtilmiştir.

Sarper'in verdiği cevabi notada dördüncü olarak Türkiye'nin ittifak halinde olduğu ve olmadığı bütün ülkelerle iyi ilişkiler geliştirmek arzusunda olduğu vurgulanmıştır.

Notada beşinci olarak Sovyetlerin karşılıklı münasebetlerimize ara verecek bir tavır içine girmedikleri şeklindeki açıklamalarından Türkiye olarak memnun olduğumuz vurgulanmıştır.

Cevabi notada son olarak Türkiye'nin milletlerarası ilişkilerde Atatürk ilkelerine bağlı ve barışçı bir tavır içerisinde olduğu vurgulanmıştır.²¹⁷

Türkiye'de bulunan Amerikan askeri personelin yargılanması konusu 1961 yılı içerisinde tekrar gündeme gelmiştir. Türkiye'de suç işleyen Amerikalıların yargılanması ile ilgili konuşan Amerika'nın yeni Büyük Elçisi Hare, 1297 yılında İstanbul'daki Robert Kolej'de okuduğunu ve yıllar sonra Türkiye'ye göreve geldiğini belirten Hare, bu görevden çok memnun olduğunu açıklamış, Türkiye'deki Amerikan personelinin suç işlemesi halinde hangi ülke mahkemelerinin görevli olduğunun belirlenmesini öngören anlaşmanın değiştirilmesine yönelik görüşmelerin devam ettiğini belirtmiştir. Büyük Elçi konuşmasının devamında bu konuda çok dikkat edilmesi gerektiğini, yargılama ile ilgili olayın yaşandığı yer, zaman ve şartların dikkate alınması gerektiğini savunmuştur. Hare ayrıca eski Büyükelçi Warren'in Menderes Hükümetini de desteklediklerini, Gürsel Hükümetini de destekledikleri yönündeki açıklamalarının sorulması üzerine, kendilerinin hükümetler ile müzakereler içerisinde olduklarını, fakat ülkelerin iç işlerine karışmadıklarını vurgulamış, 27

²¹⁷ *Milliyet Gazetesi*, 25 Şubat 1961, s. 1.

Mayıs ihtilali ile ilgili Amerika'nın bir ilgisi ve bilgisinin olup olmadığı konusunda ise konuşmamıştır.²¹⁸

Bu sırada Türkiye'de bulunan Amerikalılar ile Türkler arasında yeni bir olay yaşanmış, bu kavgada bir Türk er şehit olmuş, bir Amerikalı yaralanmıştır. Yaşanan kavgayı tetkik etmek amacıyla Ankara'dan bir heyet Sinop'a gitmiştir. Heyette Genelkurmay Başyargıcı bulunmaktadır. Hadise hakkında görüşünü açıklayan Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay, olay yerine yargıç gönderdiklerini, yargıcın dönmesini bekledikleri, İçişleri Bakanlığının da bu konuda açıklama yapacağını belirtmiştir.²¹⁹

Sinop olayı hakkında Türk Milli Savunma Bakanlığı tarafından yapılan açıklamada, Türk askerini öldüren Amerikalının yakında yargılanmasına başlanacağı, bu konudaki tetkiklerin hala devam ettiği belirtilmiştir. Sinop'taki olayları araştırmak üzere bölgeye giden Yargıç Faruk Aldemir, izlenimlerini içeren raporunu yetkililere verdiğini, ayrıca olayların tetkiki için bölgeye bir yüzbaşı yargıcın gönderildiğini belirtmiştir. Aldemir'in sunduğu rapordan sonra açıklama yapan Milli Savunma Bakanlığı, önce olayı özetlenmiş, olaya Silahlı Kuvvetler Adli Amirliğinin el koyduğunu belirtmiştir. Bakanlığın açıklamalarına göre yaşanan olay iki ülke askerleri arasında lisan bilmemekten kaynaklanmıştır.²²⁰

Türkiye'deki Amerikalılardan birinin karıştığı farklı bir olay da Ankara'da yaşanmıştır. Aşırı miktarda alkol alan 20 yaşındaki Herald Beyler isimli Amerikalı asker on tekerlekli dev bir askeri araçla Gazi Mustafa Kemal Bulvarında iki arabayı ezmiş ve arabada bulunan bir kişinin yaralanmasına sebebiyet vermiştir. Olayda Ankara Numnune hastanesi Başhekimisi Doktor Zeki Ataç ağır şekilde yaralanmıştır. Olaydan sonra bölgeye toplanan halk Amerikalı onbaşiyı hırpalamışlar, onbaşı halkın elinden polislin müdahalesi ile kurtulmuştur. Adli tabiplik tarafından verilen raporda Amerikalı onbaşının sarhoş olduğu, iradesine hâkim olamayacağı ve rezalet çıkarabileceği şeklinde rapor verilmiştir.²²¹

Türkiye'de suç işleyen Amerikalı NATO askerlerinin vazifeli olup olmadıklarına dair karar verme yetkisinin Türk mahkemelerine verilmesi konusundaki teklifi, 27 Mayıs müdahalesinden sonra inkılap hükümeti milli hislere zarar verdiği

²¹⁸ *Milliyet Gazetesi*, 25 Mart 1961, s. 1-5.

²¹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 19 Mayıs 1961, s. 1.

²²⁰ *Milliyet Gazetesi*, 20 Mayıs 1961, s. 5.

²²¹ *Milliyet Gazetesi*, 15 Haziran 1961, s. 1.

gerekçesiyle anlaşmanın bu maddesini iptal etmek istemesi Amerika tarafından geri çevrilmiştir. Demokrat Parti Hükümeti tarafından Amerika ile imzalanan anlaşma gereğinde bu yetki Amerikan mahkemelerine aittir. Amerika'nın teklifi geri çevirmesinden sonra Türk yetkililer bu konuda yeni bir teklif hazırlayacaklarını belirtmişlerdir. Türkiye'de suç işleyen Amerikalıların yargılanması konusunda hangi mahkemelerin yetkili olduğuna dair anlaşmanın gözden geçirilmesi konusunda konuşan Amerika Büyükelçisi, Dış yardım konusunda yeni prensipler ortaya koyduğunu, bu prensiplerin nasıl uygulanacağını henüz tam olarak bilmediklerini, bu konuda çalışmaların devam ettiğini vurgulamıştır.

Türkiye ile Rusya arasındaki ilişkilerin sıkılaştırılması konusunda doğrudan doğruya bir sözünün olmadığını söyleyen Hare, Türkiye'nin coğrafi konumundan dolayı diplomatik alanda sağduyulu olması gerektiğini, takip edecekleri dış politikanın da güvenilir ve sağlam temeller üzerinde olacağını düşündüğünü söylemiştir.²²²

Amerikan Başkanı Kennedy ile Rusya Başkanı Hruşçov Viyana'da bir araya geleceklerdir. İki devlet arasındaki görüşmeler iki gün sürecektir. Kennedy Rusya lideri ile yapacakları görüşmede Laos ve nükleer denemelerin durdurulması konusunda ilerleme olmasını temenni ettiklerini belirtmiştir. Kennedy ayrıca Berlin'in durumu hakkında da konuşmuş ve bu şehrin Rusya tarafından tehditle gasp edilmesine izin vermeyeceklerini belirtmiştir.²²³ İki ülke lideri arasında yapılan görüşmelerde görüşülmesi arzu edilen konularda ayrıca temas kurulması kararlaştırılarak görüşmelere son verilmiş, bu sonuçtan iki ülke lideri de memnun olmuştur.²²⁴

Berlin konusunda Amerika Birleşik Devletleri başkanı Kennedy, hiçbir tavizin verilmeyeceğini belirtmiştir. Kennedy, Batı Berlin halkı için gerekirse savaşarak halkın haklarını savunacaklarını belirtmiştir. Kennedy konuşmasının devamında şu zamana kadar yanlış hesapların dünya ülkelerini savaşa sürüklediğini belirtmiş, Hruşçov'un yanlış bir hesaba girmemesi için gerekli önlemleri alacaklarını

²²² *Milliyet Gazetesi*, 25 Nisan 1961, s. 5.

²²³ *Milliyet Gazetesi*, 03 Haziran 1961, s. 1.

²²⁴ *Milliyet Gazetesi*, 05 Haziran 1961, s. 1.

söylemiştir. Kennedy ayrıca ülkenin savaş gücünü arttırmak amacıyla savunma bütçesine 3 milyar dolar Amerikan Meclisi tarafından kabul edilmiştir.²²⁵

2.3. 1962 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri

1962 yılında Amerika tarafından Türkiye'ye verilen nakdi yardımların yanında bir de buğday yardımı gazete haberlerine yansımıştır. 1961 yılı içerisinde Amerika'dan alımı planlanan 1 milyon tonluk buğday alımına ilaveten yaşanan kuraklık dolayısıyla buğday üretim miktarının düşmesinden dolayı yarım milyon ton buğday alımı gündeme gelmiştir. 1962 senesinde ayrıca Polaris denizaltılarının Türkiye'ye getirileceği ayrıca Türkiye'ye F – 104 uçaklarının verilmesine karar verildiği haberleri yayılmıştır. Türk Amerikan ilişkileri ve dünya gündemi açısından bu yılın en önemli sayılabilecek gelişmesi de Küba krizidir. Türkiye ve İtalya'ya yerleştirilen NATO savunma silahlarını bahane eden Rusya Küba'ya silah yerleştirmiş, bunu bir tehdit olarak algılayan Amerika Küba'ya ambargo uygulamıştır. Rusya ise Türkiye'yi de krizin içerisine çekmek istemiştir. Yaşanan karşılıklı restleşmeler sonrasında Birleşmiş Milletlerin de araya girmesiyle olaylar yatışmıştır. Bu yıl içerisinde ayrıca Amerikan ve Türk polisinin birlikte çalışarak uyuşturucu ticareti konusunda önemli başarılar elde ettikleri de gazetelere yansımıştır.

2.3.1. Ekonomik İlişkiler

1962 yılı ocak ayında Başbakan İsmet İnönü ile Amerikan elçisi Hare yaptıkları görüşmede Amerika tarafından Türkiye'ye yapılacak olan yardımın miktarının arttırılması konusunda çare aranmıştır.²²⁶ Görüşme sonrasında açıklama yapan Hare görüşmenin olumlu geçtiğini vurgulamış, Türkiye'ye yapılacak olan ekonomik ve askeri yardımların geliştirileceğini vurgulamıştır. Amerikan elçisinden sonra söz alan İnönü ise “Çok memnunum. Çok memnunum. Çok iyi şeyler görüştük” şeklinde bir açıklamada bulunmuştur. Hare ve İnönü arasında yapılan görüşme öncesinde Paris'te Amerikalı yetkili Rusk ile Sarper'de aynı konuyu görüşmüşlerdir. Amerika'nın yapmayı planladığı yardım arttırmanın Kennedy'nin Türkiye'de güçlü bir hükümet oluşturulması isteği ile ilgilidir.²²⁷ Amerika'nın 1962 yılında yapacağı bu yardımın uzun vadeli ve az faizli olacağı düşünülmektedir. Başbakan İnönü'yü dün

²²⁵ *Milliyet Gazetesi*, 02 Ağustos 1961, s. 5.

²²⁶ *Milliyet Gazetesi*, 04 Ocak 1962, s. 1.

²²⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ocak 1962, s. 1-3.

sabah ziyaret eden Büyükelçi Raymond Hare, Amerikan yardımının Türkiye için daha yararlı hale getirilmesi konusunu müzakere ettiklerini söylemiştir. Raymond Hare, İnönü'ye Türkiye'ye şimdiye kadar yapılan Amerikan yardımının çok daha önceden belirlenen ihtiyaçlara göre uyarlandığını söyleyerek Türkiye'nin ihtiyacının arttığını, Amerikan yardımı da bu ihtiyaca paralel olarak artacağını belirtmiştir.²²⁸

Amerika, Türkiye'ye yapacağı yardım kapsamında 1 milyar 100 milyon Lirayı serbest bırakmıştır. Amerika'nın serbest bırakacağı bu miktarın, bütçe açığının kapatılmasında, iktisadi teşekküllerle özel sektöre yardımlarda kullanılması planlanmaktadır. Amerika'dan gelecek yardımın 700 milyon lirası bütçe açığının kapatılması için kullanılacakken, 400 milyon Lirasının da iktisadi teşekküllerle özel sektöre yardımlarda değerlendirilmesi düşünülmektedir.²²⁹

Beş yıllık kalkınma planının ilk yıllarındaki buğday ihtiyacımızı karşılamak üzere Amerika'dan buğday talep edilmiştir. 1961 yılında Amerika'dan Türkiye'ye ithal olunan 1 milyon tonluk buğdaya ilaveten yarım milyon tonluk bu talep Amerikan büyükelçiliğine iletilmiş, iki ülke arasında birkaç yıllık bir buğday programının hayata geçirilmesi konusunda anlaşma talep edilmiştir. Amerika'nın bu talebe cevabı ise Türkiye'nin kalkınmasına yardımcı olacak bir anlaşma olduğu için olumlu olmuştur.²³⁰ İncelemelerde bulunmak üzere Doğu bölgesine gitmeden önce açıklama yapan Devlet Bakanı Turhan Feyzioğlu, Doğu bölgesinde kuraklığın yaratmış olduğu olumsuz tesirlerden dolayı yaşanan buğday açığının giderilmesi için hükümet olarak çalıştıklarını ve bu açığın Amerika'dan alınacak olan buğday yardımı ile giderileceğini açıklamıştır. Doğu bölgesindeki buğday ihtiyacının karşılanması amacıyla Amerika'nın 80 bin ton buğday hibe edeceğini açıklayan Feyzioğlu, 1963 ve 1964 yıllarında buğdaya olan ihtiyacın karşılanması için de Amerika'dan ithal edilecek olan buğdayın stoklanacağını vurgulamıştır.²³¹ Türk hükümetinin talebi üzerine Amerika tarafından yapılacak olan buğday yardımı konusundaki protokol Ticaret Bakanı İhsan Gürsan ile Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Hare arasında imzalanmış ve bu protokole göre Amerika tarafından verilecek olan 1 milyon ton buğdaya ilaveten 400 bin ton buğdayın daha Türkiye'ye verilmesi konusunda mutabakata varılmıştır.

²²⁸ *Milliyet Gazetesi*, 04 Ocak 1962, s. 3.

²²⁹ *Milliyet Gazetesi*, 05 Ocak 1962, s. 1.

²³⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ocak 1962, s. 1-3

²³¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Ocak 1962, s. 1-3.

Türkiye'ye yapılacak yardımlar için bir NATO heyeti Türkiye'ye gelmiştir. Hükümet ile NATO heyeti arasında yapılan görüşmelerden sonra heyet başkanı Von Mangolt Türk Hükümetinin gerek siyasal, gerekse ekonomik kalkınmayı sağlayacak tedbirleri süratli bir şekilde aldığını belirtirken, Başbakan İnönü'de görüşmeler ile ilgili yaptığı açıklamalarında NATO heyetinde olumlu intibaların oluştuğunu belirtmiştir.²³² NATO heyeti üyeleri dün Devlet Planlama Teşkilâtında son çalışmalarını yaptıktan sonra İnönü'yü ziyaret etmişlerdir. Bu toplantıda NATO'dan 5 yıllık kalkınma plânımızla yardımın her yıl için ayrı ayrı değil toptan yapılması istenmiştir. Yapılan görüşmelerden sonra açıklama yapan İsmet İnönü, çok iyi bir görüşme olduğunu, ekonomik tedbirlerin müzakere edildiğini, karşılıklı olarak inanç ve güvenle ayrıldıklarını vurgulamıştır. Yapılan görüşmeler sonrasında açıklamalarda bulunan Von Manjtoid ise Türkiye'nin kalkınma adına çalışmalarının farkında olduklarını ve bu konuda kendilerinin de Türk hükümeti ile aynı görüşte olduğunu belirtmiştir.²³³ NATO Bakanlar Konseyi 05.05.1962 tarihinde Türkiye ve Yunanistan'a mali yardım yapılmasını onaylamıştır. Toplantıda 3 kişilik NATO Heyetinin hazırladığı raporu inceleyen Bakanlar, her iki ülkeye de yardımın, kurulacak iki ayrı konsorsiyum vasıtasıyla yapılmasında karar vermişlerdir. Konseyin aldığı kararın metnini 06.05.1962 tarihinde yayınlanacak resmi bildiriye açıklanacaktır. Yardım kararı hakkında konuşan Erkin, yardım konusunda NATO'nun tutumundan memnun kaldığını açıklamış, yardımın yerinde kullanılacağını belirtmiştir.²³⁴ Yardım kararının çıkmasından sonra görüşlerini açıklayan İnönü, NATO'nun yardım kararının Türkiye'nin kalkınma planına NATO tarafından verilen bir destek olarak yorumlamıştır. NATO tarafından yapılan açıklamada da Türkiye'ye yapılacak olan yardım konusunda "Yardım Birliği"nin kurulacağı açıklanmıştır. NATO Bakanlar Kurulu dün sabah çalışmalarını bitirdikten sonra yaptığı basın toplantısında Stikker, Türkiye ve Yunanistan'dan bahsederken "ittifaka şerefle ve sadakatle hizmet eden devletler" olarak söz etmiş, konferansta varılan kararların bütün taraflar için "çok tatminkâr" olduğunu bildirmiştir. NATO Genel Sekreteri konsorsiyumun Türkiye ve Yunanistan'ın bundan sonra yapacakları temaslar neticesinde kurulacağını, yardımın miktarının ayrıca tespit edileceğini, yapılacak yardımın tutarının iki memleketin nüfus ve yüzölçümleri ile orantılı olacağını

²³² *Cumhuriyet Gazetesi*, 14 Mart 1962, s. 1-3

²³³ *Milliyet Gazetesi*, 15 Mart 1962, s. 5.

²³⁴ *Milliyet Gazetesi*, 06 Mayıs 1962, s. 1.

belirtmiştir. Daha sonra görüşlerini açıklayan Erkin, Türkiye'ye 300 milyon Dolar yardım yapılacağını belirtmiştir. Başbakan İnönü, NATO Bakanlar Konseyinin yardımı tasvip etmesinin Türkiye için siyasi ve iktisadi alanda kıymetli bir unsur olduğunun kanıtı olduğunu belirtmiştir.²³⁵

Türkiye'ye yapılacak olan yardımlar konusunda incelemelerde bulunmak üzere, beraberinde Alman İktisat Bakanlığı Türkiye İşleri Şube müdürü olduğu halde Türkiye'ye gelen Türkiye Yardım Konsorsiyumunun başkanı Mr. George Ripken yapmış olduğu açıklamasında Türkiye'nin yardıma muhtaç ve layık olduğunu söylemiştir. Türkiye'ye yapılacak olan yardımlar konusunda görüşmelerin Eylül ayında yapılacağını belirten Ripken, Türkiye'ye gelme sebebinin görüşmeler ile ilgili usul hakkında temaslarda bulunmak olduğunu belirtmiştir. Türkiye'ye yardım konusunda yapılacak olan görüşmelerin olumlu bir gelişme olduğunu vurgulayan Ripken, şahsi fikrinin de Türkiye'nin kalkınma yolunda adımlar attığı yönünde olduğunu söylemiştir.²³⁶ Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı yardımlarla ilgili Cumhuriyet gazetesinde Fred J. Zusy'nin verdiği habere göre Türkiye'ye verilmekte olan yardımın 1964 yılının ortalarında kesilecektir. Zusy, bu yardımların yerine Türkiye'nin istikrarını devam ettirecek, uzun vadeli kalkınma projelerini gerçekleştirmesini sağlayacak, eskisine göre daha fazla, bir yardımın yapılacağını belirtmiştir. Zusy'nin aktardığı bu bilginin Amerika Temsilciler Meclisi Tahsisler Komitesinin sansür konmuş zabıtlarından alındığını belirtmiştir. Zusy'nin aktardığına göre Amerika Temsilciler Meclisi Tahsisler Komitesi Ortadoğu ve Güney Asya memleketlerine toplamda 2.062.950.000 dolarlık bir yardım paketi görüşülürken Türkiye'ye yapılacak olan yardımın miktarı hala belli olmamıştır. 1964 yılı için Amerika tarafından Türkiye'ye yapılacak yardımlar konusunda açıklama yapan Philipis Talbot'da Türkiye'ye verilen yardımlara son verme arzusunda olduklarını belirtmiştir. Talbot'da Türkiye'ye verilecek yardımların iktisadi kalkınma amacıyla verileceğini belirterek Türkiye'nin beş yıllık kalkınma planı çerçevesinde bulmaya çalıştığı dış kaynağın sağlanacağını, bu miktarın sağlanmaması durumunda Türkiye'nin zor durumda kalacağını söylemiştir.²³⁷

27 Mayıs Devriminden sonra konulan ve Amerikan doları üzerinden alınmakta olan 450 kuruşluk İstikrar Fonuna Katılma Priminin kaldırılması planlanmaktadır.

²³⁵ *Milliyet Gazetesi*, 07 Mayıs 1962, s. 1-5.

²³⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Ağustos 1962, s. 1-3

²³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Eylül 1962, s. 1-3.

Dolar üzerinden alınmakta olan prim Milletler arası Para Fonu tarafından uygun görülmemiş ve bu sebeple de Maliye Bakanlığı tarafından bu primin kaldırılması için çalışmalar başlatılmıştır.²³⁸

Amerika Birleşik Devletleri Milletlerarası kalkınma teşkilatının Türkiye Başkanı Van Dyk, Amerika'nın Türkiye'ye yardım yapabilmesinin Türkiye tarafından plan yapılmasına bağlı olduğunu belirtmiş, bu konuda Türk hükümetini sürekli olarak teşvik ettiklerini belirtmiştir. Başbakan yardımcısı Ekrem Alican ve Maliye Bakanı Ferit Melen'in Amerika'da temaslarda bulduklarına değinen Dyk, yardım konusunda plan yapılmasının önemli olduğunu vurgulamıştır. Türkiye'ye ihtiyat için 28 milyon dolar verildiğini belirten Dyk, ileriki aylarda Türkiye'ye verilecek yardımın Türkiye'nin kendi kaynaklarını harekete geçirmesine bağlı olduğunu vurgulamıştır. Dyk, yapılacak olan planın finansmanının enflasyona neden olacak şekilde olmaması gerektiğini de belirtmiştir.²³⁹

2.3.2. Askeri İlişkiler

The Daily Sketch gazetesinde çıkan habere dayanarak Milliyet gazetesinde yapılan haberde Türkiye'deki füze üslerinin kaldırılacağı haberi verilmiştir. Kaldırılacak olan Thor üslerinin yerine 30 veya daha fazla sayıda Polaris denizaltılarının geleceği bildirilmiştir.²⁴⁰ Türkiye'deki Thor füzelerinin kaldırılacağı yönündeki haberleri Dışişleri Bakanı Erkin'de doğrulamış, Thor füzelerinin kaldırılması ile Türkiye'nin bir saldırı ihtimaline karşılık hedef bölge olmaktan çıkacağını belirtmiştir.²⁴¹

Amerika Birleşik Devletleri Başkan yardımcısının Temmuz ayındaki Türkiye ziyaretinde açıkladığı Türkiye'ye F-104 uçaklarının verilmesi konusunda karar alınmış, 1964 yılında Türkiye'ye 36 adet F-104 uçağının verilmesine karar verilmiştir. Almanya'da bulunan Amerikan üssünden yapılan açıklamada uçakların Türkiye'ye gelişi en geç 1964 yılında olacaktır. 900.000 dolara mal olan F-104'ler sesten iki misli hızlıdır. Her türlü hava şartlarında çalışan F-104'ler, tek kişilik olmalarına karşılık menzilleri çok geniştir.²⁴²

²³⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 18 Ağustos 1962, s. 1.

²³⁹ *Milliyet Gazetesi*, 28 Eylül 1962, s. 1-7.

²⁴⁰ *Milliyet Gazetesi*, 29 Temmuz 1962, s. 1.

²⁴¹ *Milliyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1962, s. 1.

²⁴² *Milliyet Gazetesi*, 10 Ekim 1962, s. 1.

Amerika Birleşik Devletlerinin Türkiye'nin de içerisinde olduğu NATO üyesi ülkelere füze yerleştirmesine karşılık Sovyetler Birliği de Küba'ya füze yerleştirmiş, Küba'daki füzelerin varlığından haberdar olan ABD, Küba'yı abluka altına almış Küba'ya silah götüren Sovyetler Birliği gemilerinin batırılması emri de vermiştir. Bu gelişmeler Amerika ve Sovyetler arasındaki Küba krizinin başlamasına sebep olmuştur.²⁴³

Küba'daki Sovyet silahlanması sebebiyle Amerikan hükümetinin 150.000 ihtiyatı silah altına almasından sonrasında Ruslar da ordularını savaşa hazırlama yoluna gitmişlerdir. Rusların bu konudaki açıklamaları, Amerika'nın Küba'ya tecavüzünün savaşın başlangıcı olacağı yönündedir.²⁴⁴ Yaşanan gelişmeler sonrasında Başkan Kennedy bir yürütme komitesi kurmuştur. Milli güvenlik konseyine bağlı olarak çalışacak olan yürütme komitesi sadece Küba'daki gelişmeleri izlemek ile görevlendirilmiştir.²⁴⁵

24 Ekimde Küba krizinin tırmandığı haberleri yapılmıştır. Kennedy, her şeyin yapılacağını söylerken, Küba'da harp hali ilan edilmiş, Sovyet ordusuna hazır ol emri verilmiştir. Kennedy silah taşıyan gemilerin batırılacağını söylerken Hruşçov ise gerekirse aynen karşılık verileceğini belirtmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi tarafından da görüşülmüştür. Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Kennedy, Amerikan Milli Güvenlik Kurulunda Kabine ve Kongre liderlerine yaptığı toplantıdan sonra radyo ve televizyonlara bir açıklama yapmıştır. Kennedy, Sovyet silahlarının Küba'yı, Amerika'yı kalbinden vuracak bir üs haline getirdiğini belirtmiştir. Bu tehlikeden dolayı Amerika'nın, hangi ülkenin olursa olsun, Küba'ya silah taşıyan gemileri durduracağını söylemiştir. Başkanın bu konuşması Amerika'nın Küba'yı abluka altına aldığı anlamına gelmekteydi. Kennedy konuşmasında yaşanan gelişmeler karşısında yedi adet tedbirden söz etmiştir.

Kennedy'ye göre birinci tedbir yaşanabilecek askeri bir taarruzu baştan önlemek için Küba'ya gelecek silah yardımlarını engellemek gerekmektedir. Lüzum olması durumunda Küba'ya gelen bütün gemilerin durdurulacağını fakat Küba halkının yiyecek ihtiyacını karşılayan gemilerin durdurulmasını istemediklerini belirtmiştir.

²⁴³ *Zafer Gazetesi*, 24 Ekim 1962, s. 1.

²⁴⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 12 Eylül 1962, s. 1.

²⁴⁵ *Ulus Gazetesi*, 24 Ekim 1962, s. 1.

Kennedy'nin ikinci tedbir olarak açıkladığı husus, başlayabilecek bir savaşa karşılık silahlı kuvvetlerin hazır bulunması gerektiğidir.

Kennedy'nin üzerinde durduğu üçüncü konu, Küba'dan Amerika'ya gelebilecek bir taarruzun Sovyetler Birliğine karşı geniş ölçüde bir karşılığının olacağıdır.

Dördüncü olarak askeri bir tedbir mahiyetinde Guantanamo'daki Amerikan üssünün takviye edildiğini belirten Kennedy, beşinci olarak kıtanın güvenliği için her türlü lüzumlu hareketi desteklediklerini ve Rio anlaşmasının 6. ve 8. Maddelerini görüşmek amacıyla Amerikan Devletleri Teşkilatı istişari organlarının toplantıya çağırılması gerektiğini belirtmiştir.

Başkan altıncı olarak Sovyetler Birliğinin dünya barışına karşı yönelttiği tehlikeyi görüşmek üzere Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin toplanması gerektiğini belirtmiştir. Kennedy son olarak da dünya barışına gizli sorumsuz ve tehdit edici tavırları konusunda Hruşçov'un uyarılması gerektiğini vurgulamıştır. Kennedy'nin açıklamalarından sonra Amerikan Maliye Bakanı da hafta sonuna kalmadan nükleer bir harbin yaşanabileceğini belirtmiştir.²⁴⁶ Kennedy'nin bu tutumuna karşılık Nixon Kennedy'nin Hruşçov karşısındaki sağlam duruşunu övmüş ve Türkiye'deki füzeler için de bu füzelerin kaldırılmasının NATO savunma zincirini tahrip edeceğini belirtmiştir.²⁴⁷

Küba'ya gitmekte olan Sovyet gemilerinin bazıları ABD'nin abluka kararından sonra rotasını değiştirerek Küba'ya gitmekten vazgeçmiştir.²⁴⁸ Aynı gün gazetede yer alan habere göre dünyanın nükleer harbin eşiğinden döndüğü, tarafların Küba krizini tekrar görüşmeyi kabul etmeleri üzerine sürecin nispeten daha ferahlatıcı bir aşamaya geldiği yazılmıştır.²⁴⁹ Abluka kararının uygulandığı ilk gün ABD Başkanı Kennedy, ilk anların aksine iyimser bir havanın olduğunu, yaşanan krizin barışçı yollarla atlatılacağını vurgulamıştır. 26 Ekim tarihli Ulus Gazetesinde Sovyetlerin ordularına hazır ol emri verdiği yazılmıştır.²⁵⁰

25 Ekim 1962 tarihli Ulus gazetesinde Amerika'nın Küba'ya sokulmasını yasakladığı silahlar sıralanmıştır. Bu silahlar arasında; karadan karaya güdümlü

²⁴⁶ *Ulus Gazetesi*, 24 Ekim 1962, s. 1-3.

²⁴⁷ *Zafer Gazetesi*, 29 Ekim 1962, s. 1.

²⁴⁸ *Ulus Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1-5.

²⁴⁹ *Ulus Gazetesi*, 27 Ekim 1962, s. 1-8.

²⁵⁰ *Ulus Gazetesi*, 26 Ekim 1962, s. 1.

mermiler, bombardıman uçakları, bombalar, havadan karaya güdümlü mermiler gibi birçok silahlar bulunmaktadır. Küba'da yaşanan durumu ortaya koymak için Amerika Birleşik Devletleri Savunma Bakanlığı Küba'daki Sovyet üsleri ile ilgili dört adet fotoğraf yayınlamış, Savunma Bakanı McNamara düzenlediği basın toplantısında ablukanın nasıl uygulanacağı hakkında bilgiler vermiştir. Savunma Bakanı basın toplantısında; yaşanan durumun ABD güvenliğini tehdit edici bir gelişme olduğunu ve bu yüzden ABD donanmasının buraya gelecek Sovyet gemilerini arayacağını, arama sırasında bir mukavemet olursa da karşılık verileceğini belirtmiştir. ABD'nin almış olduğu önlemlerin Birleşmiş Milletler tarafından nasıl karşılanacağı konusundaki sorulara ise cevap vermemiştir. Küba'ya uygulanacak ablukayı Oramiral Robert Denilson kumanda edecektir. Abluka sırasında 2000 uçak, aralarında nükleer enerji ile çalışan 85000 tonluk uçak gemisinin de bulunduğu 400 harp gemisi ve denizaltılar kullanılacaktır. Ayrıca Pearl Harbour'da bulunan deniz piyadeleri, İskoçya'da bulunan ve atom enerjisiyle çalışan denizaltısı da savaşa hazır hale getirilmişlerdir.²⁵¹

Amerika Birleşik Devletleri eski başkanı Dwight D. Eisenhower yaptığı konuşmada Küba Konusunda alınan kararlara tüm ülke olarak katıldıklarını ve bu kararları onayladıklarını belirtmiştir. Küba'ya karşı alınan abluka kararından sonra konuşan Küba lideri Castro, ABD'nin abluka uygulama konusunda ortaya koymuş olduğu sebeplerin asılsız olduğunu belirtmiş, bu hareketin İkinci Dünya Savaşından beri yaşanan en tehlikeli durum olduğunu belirtmiştir. Küba sahillerine, ülkeye giriş yollarına makineli tüfekler ve uçaksavarlar yerleştirilmiş, ülkeye giriş çıkışlar engellenerek dış dünya ile ilişkisi kesilmiştir.²⁵² Amerika, Küba'yı tam bir abluka altına almıştır. Başkan Kennedy, Küba'ya, hangi milletten olursa olsun, gelecek silâh yüklü geminin geri çevrileceğini açıklamıştır. Başkan, açıklamasında Küba'dan Batı yarım küresinde bulunan herhangi bir memlekete atılacak her mermiden doğrudan doğruya Rusya'yı sorumlu tutacağını ve bunu Rusya'nın Amerika'ya bir taarruzu olarak kabul edeceğini ve misliyle mukabele edileceğini bildirmiştir. Alınan tedbirle ilgili olarak Amerikan Silahlı Kuvvetlerine hazır ol emri verilmiştir.²⁵³ Küba krizi ile ilgili açıklamalar yapan Amerika ve Rusya hükümetleri birbirlerini Atom Harbi ile tehdit etmişlerdir. Amerika, Küba'ya giden 4 Rus gemisini batıracağını belirtmiştir. Bütün yabancı üslerdeki askerlerine hazır ol emrini veren Amerika, Küba'da genel

²⁵¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Ekim 1962, s. 1.

²⁵² *Ulus Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1.

²⁵³ *Milliyet Gazetesi*, 23 Ekim 1962, s. 1.

seferberlik ilan etmiş, Birleşmiş Milletler Güvenlik konseyini acil toplantıya çağırmıştır. Önümüzdeki 24-48 saat içerisinde bazı Rus gemilerinin Küba kara sularına yaklaşmasının beklendiğini belirten Amerika, gemileri aramak istediğini belirtmiş, Rusya ise bu konuda bir açıklamada bulunmamıştır. Bu konuda açıklama yapmayan Rusya, Amerika'nın Rus gemilerini batırması halinde, kendilerinin de Amerikan gemilerini batıracağını açıklamıştır. Küba'da seferberliğin ilanını bildiren Havana Radyosunda herhangi bir taarruzu püskürtme konusunda hazır olduğu açıklaması yapılmıştır. Radyo yayını zaman zaman keserek eli silâh tutan bütün vatandaşları derhal askerlik şubelerine başvurmağa çağırılmıştır. Küba makamları ise yabancı nakliye şirketlerine Havana havaalanının kapatıldığını bildirmiştir. Sovyet hükümeti de yayınladığı bir bildiride Kennedy'nin kararını bir tecavüz hareketi olarak vasıflandırmış ve bu tedbirin dünya çapında bir atom savaşının patlamasına sebep olabileceğini ifade ettikten sonra, Amerikan hükümetinin, Küba hakkında tasarlanan tedbirleri gerçekleştirmesi halinde dünyanın kaderi konusunda ağır bir sorumluluk alacağını vurgulamışlardır.²⁵⁴ Sovyet Başbakanı Hruşçov, Küba olayları ile ilgili olarak Rusya'nın pervasız bir karar vermeyeceğini, Amerika'nın hareketleri dolayısıyla da tahrik olmayacaklarını bildirmiştir. Başkan Kennedy'ye bir Amerikalı iş adamı ile mesaj da gönderen Hruşçov, bir zirve konferansı toplanmasını da teklif etmiştir. İngiliz Filozofu Russel'e gönderdiği mesajda Sovyet Başbakanı, harbin patlamasına mani olmak için elimizden gelen her şeyi yapacağız demiştir.²⁵⁵

Küba'nın petrol ihtiyacının Sovyet gemileri ile karşılanması ve Sovyet gemilerine yapılacak engelleme ile Küba'da yaşanacak sorunun boyutu ileriki zamanda daha çok kendini hissettirecektir. Sovyetler Birliği Küba'ya ambargo konusunda ABD tarafından verilen notayı reddetmiş, nota Moskova'daki ABD elçiliğine iade edilmiştir. Küba'da yaşanan gelişmelerden sonra Doğu Almanya'da bulunan Sovyet kuvvetleri de Batı Almanya'ya doğu yola çıkmışlardır.²⁵⁶ Amerika'nın aldığı abluka kararından sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U. Thant, Küba'da yaşanan abluka ve diğer gelişmeler konusunda görüşmek üzere Rusya ve Amerika Birleşik Devletleri devlet başkanlarını müzakere etmeye çağırmıştır.²⁵⁷

²⁵⁴ *Milliyet Gazetesi*, 23 Ekim 1962, s. 1.

²⁵⁵ *Milliyet Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1.

²⁵⁶ *Ulus Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1.

²⁵⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1.

Birleşmiş Milletlerin yaptığı arabuluculuk faaliyetleri sonrasında Kennedy ve Hruşçov Küba krizi konusunda müzakere yapmayı kabul etmişlerdir. İki ülke arasındaki müzakerenin kabulünden sonra Küba'ya hareket eden Rus gemileri Küba'ya gitmekten vazgeçmişlerdir. Müzakere öncesinde Amerika tarafından yapılan açıklamalarda ise müzakerelerin kabul edilmesinin yanında Küba'ya uygulanan ablukanın devam edeceği vurgulanmıştır.²⁵⁸ ABD ve Sovyetler Birliği arasında geçen müzakerelerden sonra Hruşçov, Türkiye'deki füzelerden bahsetmeden Küba'daki füzelerin çekileceğini belirtmiştir.²⁵⁹

Ulus Gazetesinden Ahmet Şükrü Esmer, Küba krizinin Hruşçov'un taarruza geçmesi ile başlayan krizin yine Hruşçov'in geri çekilmesi ile sona erdiğini yazmıştır. Küba'da yaşananları İkinci Dünya savaşıdan sonra barış için en büyük tehlike olarak yorumlayan Esmer, Hruşçov'in kararından sonra Kennedy'nin de bu hareketin dünya barışına hizmet ettiğini söylediğini yazmıştır. Castro'nun kriz ile ilgili yaptıklarına değinen Esmer, 24 saat önce hiçbir Birleşmiş Milletler yetkilisinin Küba'ya glemeyeceğini söylemesine rağmen, 24 saat sonra Küba'daki Gauntanamo üslerini kaldırması gibi bazı şartlar öne sürerek Birleşmiş Milletler yetkililerini ülkeye almasını eleştirmiştir. Sovyetlerin Küba'ya füze yerleştirirken nasıl bir düşünce ile hareket ettiğini sorgulayan Esmer, Sovyetlerin yanlış hesap yaptıklarını, Krize Türkiye'yi de kattıklarını fakat yaptıklarının yanlış olduğunu anladıklarını vurgulamıştır. Sovyetlerin geri çekilme kararının arkasında ABD'nin Türkiye'yi koruyacak şekilde hareket ettiğini ve Küba'nın güvenliğine bir zararlarının olmadığını vurgulaması üzerine Hruşçov'in geri çekildiğini yazan Esmer, Hruşçov ve bazı İngiliz gazetelerinin yaptığı Türkiye'yi krize karıştırma düşüncesinin abes olduğunu söylemiştir. ABD ile Küba arasında geçmişte yaşananlara değinen Esmer, ABD'nin Küba'ya düşmanlık yapmayacağını, fakat Sovyetlerin tarihte Türkiye'ye birçok düşmanca hareketinin olduğunu vurgulamıştır. Krizin atlatıldığını belirten Esmer, batının kriz atlatıldı düşüncesi ile rehavete kapılmaması gerektiğini, kuvvetli bulunmaya devam etmesi gerektiğini vurgulamıştır. Esmere göre Küba'da yaşananlardan ders çıkartılarak bundan sonra yaşanabilecek krizler için hazırlıklı olunması gerekmektedir.²⁶⁰ Hruşçov, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne riayet edecekleri konusunda Birleşmiş Milletlere söz verdiklerini belirterek, Amerika'nın da

²⁵⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ekim 1962, s. 1.

²⁵⁹ *Tercüman Gazetesi*, 29 Ekim 1962, s. 1.

²⁶⁰ *Ulus Gazetesi*, 26 Ekim 1962, s. 1.

Küba'nın toprak bütünlüğü konusunda Birleşmiş Milletler nezdinde söz vermesi gerektiğini belirtmiştir. Hruşçov'un bu sözleri Amerika tarafından derhal reddedilmiştir.

Vatan Gazetesinde yapılan haberde Jüpiter füzelerinin Türk topraklarına konuşlandırılmasına izin verilmesinden dolayı Türkiye'nin Sovyetlerin hedefi haline geldiği, Sovyetler ile aramızdaki ilişkilerin gerildiği belirtilmiştir.²⁶¹ Rusya'nın Küba krizine Türkiye'yi de çekmesi ile ilgili Cumhuriyet gazetesinde çıkan haberde, Hruşçov'in krizin bitirilmesi ile ilgili teklifin ayrıntılarına yer verilmiştir. Haberde Hruşçov'in Küba'daki silahları kaldırmaları karşılığında Türkiye'deki füzelerinde kaldırılması şartını koştuğu vurgulanmıştır.²⁶² Haberde yapılan yorumda Küba'daki silahlanma ile ilgili güvenlik sorununun aslında batı yarım kürede bulunan devletler ile ilgili olduğu, Türkiye'nin konu ile ilgisinin olmadığı vurgulanmıştır. Konuşmasının başlangıcında Küba krizi ile ilgili bilgiler veren İnönü, Amerika'nın Küba'da yaşananları barışçıl yolla çözmek istediğini kendilerine bildirdiklerini belirtmiştir. Bu bildirimden hareketle Amerika Birleşik Devletlerinin sulh içerisinde yaşama gayreti içerisinde olduğunu düşündüğünü belirten İnönü, Türkiye olarak bütün temennilerinin Küba krizinin barış içerisinde çözüme kavuşturulması olduğunu açıklamıştır. Küba krizinin başlamasından sonra yaşanan bütün olayları ülke olarak takip ettiklerini belirten İnönü, ülke olarak barış içerisinde yaşamak isteyen bir millet olduğumuzu vurgulamıştır.²⁶³ Sovyetlerin Küba krizinin içerisine Türkiye'yi çekmeye çalışmasının ardından Amerika, Sovyetlerin Küba'daki üsleri ile Amerika'nın Türkiye'deki üsleri arasındaki farkları anlatmıştır. Amerika'nın, Türkiye ve İtalya'da Jüpiter güdümlü mermi bulundurmaları ile Rusların Küba'da stratejik nükleer füze üsleri kurmalarının tamamen farklı bir şeyler olduğu belirtilmiştir. Komünistler iki durum arasında bir benzerlik kurmağa çalışırlarsa Amerikan sözcüleri bahse konu farkı Birleşmiş Milletlerde veya bir başka beynelmilel forumda savunacağı vurgulanmıştır. Amerika hiçbir ülkeye, Rusya'nın Küba'ya yaptığı gibi, el altından veya gizlice füzeler veya atom silâhları göndermemiştir. İtalya ve Türkiye'ye Jüpiter güdümlü mermili füzelerin gönderilmesi NATO'nun 1956 senesinde Paris'te yaptığı toplantıda kararlaştırılmış ve bu durum dünyaya ilân edilmiştir. Türkiye ve İtalya'daki füzeler Amerikan kontrolü altında ve Birleşmiş Milletler Yasasına uygun olarak sırf

²⁶¹ *Vatan Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1.

²⁶² *Tercüman Gazetesi*, 27 Ekim 1962, s. 1.

²⁶³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ekim 1962, s. 1-3.

kolektif emniyet amacıyla kurulmuş, hukuken ve fiilen tanınmış milletlerarası teşkilât NATO'nun hizmetindedir. NATO ülkelerinin Sovyet hedeflerine ulaşmaya muktedir orta menzilli füzelerle teçhizi kuran Sovyet Başbakanı Hruşçov'un Rus kıtalararası roketlerinin hemen hemen bütün Avrupa başkentine tevcih edilmiş vaziyette beklediği tehdidin her vesileyle sık sık tekrarlaması üzerine 1957 Aralığında NATO Başbakanlarının yaptığı olağanüstü toplantılarda alınmış olduğu vurgulanmıştır.²⁶⁴

Ulus gazetesinden İffet Aslan, Küba krizinin Türkiye'de sokağa yansımaları incelediği makalesinde, sokaktaki vatandaşın Küba krizi konusunda "Türkiye'nin bu çatışmada yeri ne?" şeklinde bir tavrının olduğunu belirtmiştir. İsmet İnönü'nün, barış içerisinde yaşamak isteyen bir millet olduğumuzu vurgulayan konuşmasına atıf yapan İffet Aslan, sokaktaki vatandaşın İnönü'nün yaklaşımından dolayı Türkiye'nin bir maceraya atılmasının söz konusu olmadığına kani olduğunu belirtmektedir. Aslan ayrıca aydın çevreler olarak tarif ettiği kesimin Türkiye'de bulunan füze üslerinin NATO'nun olduğunu düşündüklerini ve NATO ülkelerinin bir bütün halinde katılacakları bir harpte kullanılması gerektiğini ve roket üslerinin korumasının da birlikte yapılması gerektiğini vurgulamıştır. Aslan'a göre Hükümete yakın çevrelerin görüşlerini de köşesinde açıklamış ve Amerika ile Sovyetlerin pazarlıklarının kendi aralarında olan bir durum olduğunu, Türkiye hakkında yalan yanlış düşüncelerin olmaması gerektiğini, Hükümetin Küba krizi konusundaki tutumunun iyi incelenmesi gerektiğini belirtmiştir.

ABD'nin Küba'ya olan ablukasının devam etmesi sırasında ablukayı aşan iki Rus gemisi Havana'ya gelmiştir. Ayrıca füze yüklü olan bir Rus şilebi de Atlantik'te ilerlemektedir. Bu gelişmeler sonrasında Sovyet Hükümeti Moskova'daki batılı diplomatların şehir dışına çıkmalarını yasaklamıştır.²⁶⁵

Tercüman Gazetesinden Ahmet Kabak'ta Hruşçov'un Küba krizi konusundaki tutumunu eleştirmiş ve Türkiye'deki üslerin Amerikan üssü değil NATO üssü olduğunu ve Türkiye'nin kendi kararlarını kendisinin alabildiği bağımsız bir ülke olduğunu belirtmiştir.²⁶⁶

Abluka kararı ile ilgili Bakanlar Kurulu İsmet İnönü başkanlığında iki toplantı yapmış, toplantıya Genelkurmay Başkanı Cevdet Sunay'da katılmıştır. Dışişleri

²⁶⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ekim 1962, s. 1.

²⁶⁵ *Ulus Gazetesi*, 27 Ekim 1962, s. 1

²⁶⁶ *Tercüman Gazetesi*, 31 Ekim 1962, s. 1.

Bakanı Feridun Cemal Erkin Kennedy'nin Küba'ya karşı olan tutumunu Hükümetin tasvip etmediğini açıklamıştır. Toplantıdan yapılacak olan sabotajlara karşı kuvvet kullanılması kararı çıkmıştır.²⁶⁷ Bu konuda açıklamalarda bulunan İsmet İnönü'de ülke içerisindeki sabotaj hareketlerine karşılık vaziyetin alınacağını, Türkiye'yi zayıflatmak amacıyla yapılacak olan sabotaj faaliyetlerine kuvvet ve sakinlikle karşılık verilerek mücadele edileceğini belirtmiştir.²⁶⁸

Bakanlar Kurulu toplantısına katılmak üzere Köşke gelen Dışişleri Bakanı Cemal Erkin Çankaya, toplantıda Küba meselesinin konuşulacağını belirtmiştir. Bakanlar Kurulunun toplantısından sonra açıklama yapan İçişleri Bakanı Küba krizi konusunda görüşüklerini, konu üzerindeki görüşmelerinin devam edeceğini belirtmiştir. Toplantı sonrasında İmar ve İskan Bakanı Kerim Gökay'a Kennedy'nin tutumunu tasvip etmedikleri yönünde bir soru sorulmuş, Bakan böyle bir şeyin olmadığını belirtmiştir. Akşam yapılan toplantıya Amerika Büyükelçiliği Müsteşarı G. Barners da katılmıştır.²⁶⁹

Dışişleri Bakanı Erkin Sovyetlerin Türkiye'deki üslere dair taleplerini yenileme ihtimali üzerine dün gazetecilere bir demeç vermiş, Erkin demecinde bizdeki üslerin kaldırılmasını isteyenler, öncelikle Türkiye'ye karşı tehdit teşkil eden daha büyük ölçü ve miktardaki Rus üslerinin de kaldırılacağını kendilerinin vaat etmesi ve bunu gerçekleştirmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁷⁰ Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Türkiye'deki üslerin kaldırılabilmesi için öncelikle Türkiye'yi çevrelemiş olan komünist üslerinin kaldırılmasının şart olduğunu söylemiştir. Üslerin bizim için hem tehlike (paratoner vazifesi görmesi itibariyle), hem de garanti teşkil ettiğini belirten Erkin, bizimkiler kurulduğu zaman Rusya'da bize karşı üslerin mevcut olduğunu belirtmiştir.²⁷¹

Küba'da yaşananlar konusunda Türkiye'de barış içerisinde yaşamak isteyen bir millet olarak görünme düşüncesi, yaşanan sorunun barış yoluyla çözülmesi gerektiği ön plana çıkmıştır. İsmet İnönü'nün TBMM'de yaptığı konuşmada ABD'nin Türkiye'nin müttefiki olduğu, yaşananların metanetle karşılanması gerektiği vurgulanmış, bu düşünce meclisin tamamı tarafından alkışlanmıştır. İnönü

²⁶⁷ *Ulus Gazetesi*, 24 Ekim 1962, s. 1.

²⁶⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1.

²⁶⁹ *Ulus Gazetesi*, 24 Ekim 1962, s. 1.

²⁷⁰ *Milliyet Gazetesi*, 01 Kasım 1962, s. 1.

²⁷¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 01 Kasım 1962, s. 1.

konuşmasında Türkiye'nin durumunu özetlemiştir. İnönü'ye göre, Türkiye barış içinde yaşamak isteyen bir millettir ve milletlerarası ihtilafları barış içerisinde çözmeyi arzu etmektedir. Tehlikelere maruz kalan ve aynı kaderi paylaşan ülkeler ile ittifaklarımızın bulunduğunu belirten İnönü, müttefiklerimizden savunmamız için gerekli müdahaleleri yapmalarının isteyebileceği, müttefiklerin böyle bir talebinin olması durumunda ise yine ülke olarak gerekenin yapılacağını belirtmiştir. Memleket olarak yaşanan gelişmeleri metanetle karşıladıklarını belirten İnönü, bu gibi buhran günlerinde temkinli ve barışçıl davrandıklarını belirtmiştir. Aynı gün Bakanlar Kurulu ikinci toplantısını yapmış, toplantı sonrasında İçişleri Bakanı ve Hükümet sözcüsü Hıfzı Oğuz Bekata yaptığı konuşmada Küba krizi sebebiyle dünyada yaşanan siyasi gelişmeleri yakından takip ettiklerini konu ile ilgili İsmet İnönü'nün TBMM'ye izahatta bulunmasını kararlaştırdıklarını belirtmiştir. Bakanlar Kurulu Toplantısına daha sonra Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'da katılmıştır.²⁷²

Küba'da yaşanan krizde Japonya hükümeti Kennedy'yi haklı bulmakla beraber konu hakkında Birleşmiş Milletlerin hızla bir çare bulması gerektiği vurgulanmıştır. İngiltere ve Fransa Küba sorunu konusunda ABD'yi destekleme kararı almıştır.²⁷³

Küba'dan çekilme ile ilgili Sovyet lider Hruşçov radyodan verdiği beyanatta ABD Başkanı Kennedy'ye hitabetmiş, ABD'nin güvenliğinin tehdit edilmesi düşüncesini anladığını belirterek Türkiye ve İtalya'daki füzelerin de kendilerinin güvenliğini tehdit ettiğini vurgulamıştır. Türkiye ile ortak sınırlarının olduğunu belirten Hruşçov, Türk hükümetinin de bu konuda hassas davranmasını, Türkiye ve diğer ülkelerin güvenliği konusunda kendilerinin de hassas davrandığını belirtmiş, bu konuda Birleşmiş Milletler nezdinde söz verebileceklerini açıklamıştır. Konuşmasının devamında ABD'nin de Küba ambargosunu kaldırması gerektiğini vurgulayan Hruşçov bir an evvel anlaşmaya varılması gerektiğini söylemiştir. Hruşçov'un açıklamalarından sonra ADB, Sovyet gemilerinin abluka bölgesinden uzak durması şartıyla kendilerinin de bir sorun yaşanmaması şeklinde hareket edeceklerini açıklamış, Küba'daki füze üslerinin inşaatının hala devam ettiğini vurgulamıştır. Hruşçov'un açıklamalarından sonra Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U. Thant'da

²⁷² *Ulus Gazetesi*, 25 Ekim 1962, s. 1-3.

²⁷³ *Ulus Gazetesi*, 26 Ekim 1962, s. 1.

barışa yönelik tehdit olan Küba'daki taarruz silahlarının kaldırılmasını talep etmiş, ABD abluka bölgesinden uzak durulması halinde bu teklife uyacağını belirtmiştir.

Sovyetler Küba'daki füzelerin kaldırılması karşılığında Türkiye'deki füzelerin kaldırılması şartını öne sürmüştür. Fakat Kennedy teklifi reddetmiştir.²⁷⁴ Hruşçov, ABD'nin güvenlik tehdidi düşüncesini anladığını, yaşananların Küba'nın kendisini koruma düşüncesinden kaynaklandığını, ABD'nin Küba'nın güvenliğine karşı bir müdahalesinin olmayacağı konusunda söz vermesi sebebiyle füzelerin Küba'dan sökülerek ülkelerine getirileceğini vurgulamıştır. ABD Başkanı Kennedy'de Sovyetlerin aldığı bu karardan duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Bu gelişmelerden sonra Küba Lideri Castro yaptığı konuşmada ABD'den bazı taleplerinin olduğunu belirtmiştir. Castro'nun talepleri arasında, Guantanamo üslerinin tahliye edilmesi, ABD üslerinin hâlâ Küba'yı tehdit edecek şekildeki uçuşların durdurulması, ABD'nin Porto Riko'da bulunan üslerini tahliye edilmesi ve ablukanın kaldırılması çağruları bulunmaktadır. ABD Milli Savunma Bakanlığı yaptığı açıklamada bölgenin kontrolünün devam edeceği vurgulanmıştır.

ABD Başkanı Kennedy, Rusya'nın Küba'daki füzeleri kaldırma kararının barış için atılmış önemli bir adım olduğunu vurgulamıştır. Sovyetlerin Küba'daki füzeleri kaldırma kararından sonra ABD Küba'ya olan ambargoyu kaldırma kararını almıştır.²⁷⁵ Rusya tarafından atılan bu adım karşısında Amerika Birleşik Devletleri başkanı Kennedy, memnuniyetini açıklamıştır. Bu gelişme üzerine Amerika Birleşik Devletlerinin de Birleşmiş Milletler nezdinde Küba'nın toprak bütünlüğünün korunacağı konusunda söz vermesi beklenmektedir.²⁷⁶

Ulus gazetesinden İffet Aslan'a göre, Türkiye kamuoyunda krizde ABD'nin haklı olduğu, Sovyetlerin yaptıklarının NATO'yu tehdit etmek anlamına geldiği görüşü hakim olmuştur. Ayrıca Türk Hükümetinin kriz sırasında yaptıkları da takdir edilmiş, Türkiye'deki roket üslerinin NATO'nun üsleri olduğu, bu üslerin kullanılmasının ancak NATO'nun katılacağı bir harpte kullanılabileceği aydın çevreler tarafından vurgulanmıştır.

²⁷⁴ *Ulus Gazetesi*, 28 Ekim 1962, s. 1.

²⁷⁵ *Ulus Gazetesi*, 29 Ekim 1962, s. 1.

²⁷⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ekim 1962, s. 1.

Küba'daki füzelerin sökülmesinin kararlaştırılması ve bu füzelerin Birleşmiş Milletler kontrolü altında kaldırılmasının talep edilmesine rağmen ABD Küba'daki ablukayı kaldırmayacağı yazılmıştır.²⁷⁷

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U. Turant Castro tarafından Küba'ya davet edildiğini, kendisinin bu daveti kabul ettiğini belirtmiş, Küba'nın güvenliği konusunda hassas olduklarını vurgulamıştır. Küba'daki üslerin kaldırılması aşamalarının Birleşmiş Milletler tarafından denetleneceğini vurgulayan Turant, bu konuda kendisine yardım için gönderilen Rusya Dışişleri bakanı yardımcısının New York'a gönderilmiş olması konusunda da memnuniyetlerini belirtmiş, barış için bu işbirliğinin önemli olduğunu vurgulamıştır.

Amerika Birleşik Devletleri uçakları Küba üstünde keşif uçuşları yapmaya devam ederken ABD Küba'ya uygulanan ablukayı iki günlüğüne kaldırmıştır.

Ulus Gazetesinden Ahmet Şükrü Esmer, Küba krizinin ABD'yi dört yıldan beri uğraştırdığını belirtmiş, Castro'nun Moskova'nın askeri, teknik ve iktisadi yardımlarına kandığını yazmıştır. Kennedy'nin Küba'daki silahların savunma amaçlı değil, taarruz amaçlı olduğunu ve bunun kabul edilemeyeceğini yazan Esmer, Küba'ya uygulanan ablukanın taarruz silahlarının Küba'ya sokulmasını engelleyecek bir karantina olduğunu belirterek ablukanın sadece silah geçişleri için olduğunu, gıda geçişleri için abluka uygulanmadığını vurgulamıştır. Guardian gibi bazı İngiliz gazeteleri tarafından ABD'nin yaptıklarını Sovyetlerin çevresindeki ülkeler için de yapabileceğini yazdığını belirten Esmer, ABD'nin Küba'nın da imzasının olduğunu 1947 Rio Anlaşması hükümlerine uyararak bu ablukayı yaptığını, iki durum arasında benzerlik olmadığını belirtmiştir. Esmer'in yorumuna göre yaşananlar Rusya'nın 139 yıl sonra tekrar Amerika Kıtasına girme çabasından ibarettir.²⁷⁸

Küba'daki füzelerin kaldırılması sırasında bazı kaynaklardan alınan bilgilere göre füzeler hızla sökülmekte, bazı kaynaklara göre ise Sovyetler Birleşmiş Milletler nezdinde yapmış olduğu çalışmalarda Küba'nın da itibarını korumaya çalışacak görüşmeler yaptığı belirtilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri füzelerin sökülmesi sırasında keşif uçuşlarını sürdürmektedir. ABD yaptığı açıklamada bölgeye gemilerin gelmemesi gerektiğini

²⁷⁷ *Ulus Gazetesi*, 30 Ekim 1962, s. 1.

²⁷⁸ *Ulus Gazetesi*, 31 Ekim 1962, s. 1.

buna Çin gemilerinin de dâhil olduğunu vurgulamıştır. Küba'ya giderek Castro ile görüşen Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U Thant Küba'daki füzelerin sökülmesi için hazırlıkların yakında başlayacağını bildirmiştir.

Dış yardım konusundaki kanunun 23 Ekim tarihinde yürürlüğe girdiğini vurgulayan ABD hükümetinin bu açıklamasının karşısında Türk hükümetinden Küba'ya giden şilepler hakkında bir açıklama gelmiş, şileplerin ablukadan önce yola çıktığı belirtilmiştir.²⁷⁹

Füzelerin sökülmesi konusunda Sovyetler Birliği Başbakanı birinci yardımcısı Birleşmiş Milletler genel sekreteri ile görüşmüştür. Bu görüşmeden sonra konuşan Castro, yaşananların kendi ülke kanunlarına aykırı olmadığını, güvenlik düşüncesi ile hareket ettiklerini vurgulamıştır. Kennedy'de Sovyetlerin füzeleri sökme kararından dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir. Füzelerin sökülmesi sırasında Küba'nın karşısına isabet eden bölgelerde Amerikan tedbirleri arttırıldı. Bu gelişme üzerine Castro, Rusya ile Küba arasında görüş ayrılığı olduğunu belirtmiştir.²⁸⁰

Sovyetlerin Küba'daki üslerini kaldırmasından sonra Amerika'da Küba üzerinde kurulmuş olan ablukayı kaldırmıştır. Başkan Kennedy düzenlediği basın konferansında, halen Küba'da bulunan Sovyet bombardıman uçaklarının 30 gün içinde geri çekileceğine dair teminat aldığını bildirmiş ve Amerikan Savunma Bakanı Robert McNamara'ya, Küba etrafındaki deniz ablukasının kaldırılması hususunda emir verdiğini açıklamıştır. Sovyet silâh ve füzelerinin Küba'ya yığılmaya başladığı tarihten beri kendisiyle Sovyet lideri ile yaptığı görüşmeleri anlatan Kennedy, Sovyetlerin tecavüzi silahlarını geri çekmeye razı olduklarını söyleyerek, Küba'da halen Sovyet teknisyenlerin olduğunu bunların da bir an evvel çekilmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Kennedy ayrıca bölgede tehlikenin hala devam ettiğini Karaibler bölgesinde suların durulmasına kadar dikkatli davranmaya devam edeceklerini söylemiştir. Kennedy, Küba topraklarında kontrol yapmak istediklerini belirterek, kendilerine böylesi bir izinin verilmesi halinde diğer istihbarat çalışmalarını durduracaklarını da vurgulamış, Küba'ya bir daha bu tür silahların getirilmeyeceğine dair de teminat istediklerini belirtmiştir. Kennedy, Küba konusunda başarı

²⁷⁹ *Ulus Gazetesi*, 01 Kasım 1962, s. 1.

²⁸⁰ *Ulus Gazetesi*, 03 Kasım 1962, s. 3.

sağlanmasının Doğu ile Batı arasında diğer sorunların çözümünün de önünü açacağını söylemiştir.²⁸¹

Gazetelere yansıyan haberlere göre Amerika, Türkiye’de bulunan Jüpiter füzelerini kaldırmayı planlamaktadır. Haberlerin yapılma zamanına bakıldığında Rusya ile yaşanan Küba krizinden sonra olduğu görülmektedir. Amerika’nın Türkiye’deki füzelerin sökülmesi kararını Sovyetlerin Küba’daki silahlarını kaldırması ile ilgili karşılıklı bir anlaşma gibi görünmemesi için Küba krizinin yaşandığı dönemde gizli tuttuğu haberleri de gazetelere yansımıştır.

Amerika, Türkiye’de bulunan orta menzilli Jüpiter füzelerinin 1963 sonundan önce kaldırılması planlanmaktadır. Bir İngiliz gazetesinde çıkan habere dayandırılarak Cumhuriyet Gazetesinde yapılan haberde Türkiye’deki Amerikan Jüpiter füze Üslerinin Amerikan hükümeti tarafından söktürüleceği belirtilmiştir. Gazetenin haberinde Amerikan Hükümetinin Jüpiter - füze üslerinin Türkiye’den tahliyesinin 1964 senesinden önce tamamlanacağı ifade edilmektedir. Amerikan Hükümeti, Jüpiter füze üslerinin sökülmesi ile ilgili planı, daha Küba buhranı ortaya çıkmadan hazırlamış olduğunun belirtildiği haberde, Küba krizinin patlak vermesi ile bu planın açıklanmasından vazgeçildiğini, aksi takdirde bu kararın Hruşçov’un isteği üzerine alındığının düşünüleceği belirtilmiştir. Jüpiter füzelerinin Türkiye’den kaldırılması basit bir askeri tahliye olarak adlandırmaktadır. Çünkü Jüpiter füzelerinin artık modası geçmiş durumdadır. İngiliz gazetesinde çıkan bu haber Amerikalı yetkililere sorulmuş ama yetkililer kararı ne onaylamış ne de reddetmişlerdir.²⁸²

NATO Konseyinin gizli toplantısında konuşan Erkin, Amerika’nın Küba krizi sırasındaki tutumunu övdü. Dışişleri Bakanı Erkin, Küba krizinin Amerika’nın tavırları sayesinde aşıldığını belirtmiştir. Toplantıda söz alan Feridun Cemal Erkin son dünya olaylarına temasla Küba buhranı sırasında Amerika’nın azimli ve barışçı tavrının krizin bitmesinde etkili olduğunu söylemiştir. Erkin ayrıca Türkiye’nin dış politikasının hedefinin barış halinin sürekliliğinden yana olduğunu belirtmiştir. Erkin ayrıca, NATO’nun bir bütün olarak başarılı bir imtihan verdiğini vurgulamış, Küba buhranının en nazik alanlarında Türk hükümetinin kararlı tutumumuzu yüksek meclis huzurunda bildirmiş olması, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere ittifak camiasında Türkiye’ye karşı beslenen güven ve takdir hislerinin onaylanmasına vesile

²⁸¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Kasım, s. 1-3

²⁸² *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Kasım 1962, s. 1.

olduğunu belirtmiştir. Daha sonra söz alan Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Dean Rusk, Amerikan hükümetinin Rusya ile olan müzakerelerinde Küba konusundan başka bir konuda görüşme olmadığını belirtmiştir.²⁸³

2.3.3. Siyasi İlişkiler

Türk ve Amerikan polisi işbirliği yaparak afyon kaçırın büyük bir şebeke ele geçirilmiştir. Amerikan Beyaz Zehir Kaçakçılık Masası ajanları, 13 Temmuzda, İzmir yakınlarında bulunan Menye’de 420 kilo afyon ele geçirilmiştir. Ajanların belirttiklerine göre 14 yıl evvel Akdeniz bölgesinde bu çalışmalara başlandığından bu yana ilk defa olarak bu kadar büyük miktarda afyon bulunmuştur. Aynı ajanlar, 8 Temmuz’da, Bolvadin’de silahlı bir çatışma sonrasında 50 kilo afyonun ele geçirildiğini de bildirmişlerdir. Amerikan Kaçakçılık Masası ajanları, Bolvadin’de üç Türk’ün tevkif edildiğini, fakat bazılarının kaçtıklarını da belirtmişlerdir. Amerikalılar, Menye ve Bolvadin’de ele geçirilen 470 kilo afyondan 47 kilo eroin imal edilebileceğini ve bunun Amerikan beyaz zehir piyasasında toptancılara 700 bin dolara satılabileceğini, perakende piyasada ise aynı miktarın birkaç milyon dolar getirebileceğini ifade etmişlerdir.²⁸⁴

Amerikan Başkan yardımcısı Lyndon B. Johnson Beyrut’ta yaptığı konuşmasında Türk - Amerikan ilişkilerinin üzerinde durmuş ve Türk dostluğunun kendileri için büyük bir önem taşıdığını belirtmiş, Türkiye’ye gidecek olduğu için memnuniyet duyduğunu belirtmiştir. Amerika ile Türkiye arasındaki samimi dostluk sebebiyle Amerikan Başkan yardımcısı Lyndon B. Johnson Türk hükümetinin daveti üzerine Türkiye’ye gelecektir.²⁸⁵ Amerikan Başkan yardımcısı Lyndon B. Johnson Beyrut’ta yaptığı konuşmasında Türk - Amerikan ilişkilerinin üzerinde durmuş ve Türk dostluğunun kendileri için büyük bir önem taşıdığını belirtmiş, Türkiye’ye gidecek olduğu için memnuniyet duyduğunu belirtmiştir.²⁸⁶ 26 Ağustos Tarihinde Türkiye’ye gelen Johnson, Ankara’da coşkulu bir şekilde karşılanmıştır.²⁸⁷ Karşılama sırasında açıklamalarda bulunan Johnson, Türkiye’ye gelmekten memnun olduğunu belirtmiş ve refaha erişme gayretinde Amerika’nın Türkiye’nin yanında olduğunu

²⁸³ *Milliyet Gazetesi*, 31 Aralık 1962, s. 1.

²⁸⁴ *Milliyet Gazetesi*, 18 Temmuz 1962, s. 1.

²⁸⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 09 Ağustos 1962, s. 1-3

²⁸⁶ *Milliyet Gazetesi*, 25 Temmuz 1962, s. 1.

²⁸⁷ *Milliyet Gazetesi*, 26 Temmuz 1962, s. 1.

vurgulamıştır. ²⁸⁸ Johnson karşılama sırasında yaptığı konuşmasında Türkiye'ye yapılacak bir saldırıyı Amerika'ya yapılmış olarak algılayacaklarını, Türkiye'de yeni hükümetin kurulması konusunda da memnuniyet duyduklarını belirtmiştir. Başkan yardımcısı, komünizm tehlikesi karşısında, dünya barışını korumak için Birleşmiş Milletlerden Kore'ye kadar Türkiye ile Amerika'nın daima yanında olduğunu gelecek nesillere iyi hayat şartları sunmak için birlikle hareket edeceklerini söylemiştir. Milliyet Gazetesinden Mete Akyol, Johnson'un karşılanması ile ilgili Johnson'un coşkulu karşılanmasına atıfta bulunarak Johnson iki defa karşılanmıştır yorumunu yapmıştır.²⁸⁹ Johnson Türkiye'deki temasları kapsamında Cumhurbaşkanı Gürsel ve Başbakan İnönü ile görüşmüştür. Ayrıca Anıtkabir'e giden Johnson saygı duruşunda bulunmuştur.²⁹⁰ Başkan Yardımcısı İzmir'de de coşkuyla karşılanmış, burada yaptığı konuşmada Türkiye ile olan dostluktan memnuniyetini belirtmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Başkan yardımcısının Türkiye ziyareti ile ilgili görüşlerini açıklayan İnönü, Johnson'un halk tarafından coşkuyla karşılandığını, bu durumun Türk Amerikan ilişkilerinden ve ziyaretten halkın da memnun olduğunu gördüğünü söylemiştir.²⁹¹ Johnson İnönü ile yaptığı görüşmede Türkiye'ye F-104 jet uçaklarının verileceğini açıklamış, Türkiye'nin planlı bir şekilde kalkınması için destek vereceklerini de yinelemiştir.²⁹²

²⁸⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Ağustos 1962, s. 1.

²⁸⁹ *Milliyet Gazetesi*, 27 Temmuz 1962, s. 1

²⁹⁰ *Milliyet Gazetesi*, 28 Temmuz 1962, s. 1.

²⁹¹ *Milliyet Gazetesi*, 29 Temmuz 1962, s. 7.

²⁹² *Milliyet Gazetesi*, 31 Temmuz 1962, s. 1.

3. TÜRK BASININA GÖRE 1963-1964 TÜRK-AMERİKAN İLİŞKİLERİ

3.1. 1963 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri

1952 yılı içerisinde Marshall Planı son bulmuş, Amerika Türkiye'nin de içerisinde bulunduğu ülkelere yapacağı yardımlar konusunda yeni çalışmalar yaptığını açıklamıştır. Bu açıklamaya yapılan yorumlarda Amerika'nın Türkiye'ye yapacağı yardımları keseceği söylentileri çıksa da bu söylentiler Amerikalı ve Türk yetkililer tarafından yalanlanmıştır. Bu yıl içerisinde ayrıca Amerika'ya krom madeni satışı konusunda anlaşma imzalanmıştır. NATO nükleer kuvvetinin oluşturulması kapsamında Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kaldırılarak yerine Polaris denizaltılarının getirilmesi de bu yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Bu yılın en önemli gelişmesi ise Amerikan başkanı Kennedy'nin bir suikastla öldürülmesidir.

3.1.1. Ekonomik İlişkiler

Maliye Bakanı Ferit Melen 1962 yılında NATO tarafından Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılan yardımın başladığını belirtmiştir. Melen'in açıklamasına göre NATO yardımı için oluşturulan konsorsiyum tarafından 220 milyon dolarlık yardım yapılmıştır. Türkiye'nin 282 milyon Liralık yardım istediğini belirten Melen, konsorsiyumun 250 milyon dolarlık yardım yapmayı kabul ettiğini, bunun da 220 milyon dolarlık kısmının geldiğini söylemiştir.²⁹³

1952 yılında Marshall Planı faaliyetlerinin son bulmasını müteakip Avrupa ülkelerinden ziyade Hindistan, Kore, Güney Vietnam ve Türkiye gibi ülkelere verilen ekonomik yardımlara Kennedy hükümeti yeni bir düzenleme getirerek Amerikan yardımı alan ülkelerin sayısını azaltmak istemektedir. Kennedy, Amerika'dan aldığı yardımları iyi bir şekilde kullanamayan ülkelerin ve Amerikan yardımı alarak kalkınmasını sağlamış ülkelerin yardım programından çıkartılacağını belirtmiştir. Amerika'nın yardımı kesmeyi düşündüğü ülkeler arasında Libya, Tayland, İsrail ve Yunanistan bulunmaktadır. Kennedy'nin açıklamalarına göre Hindistan, Pakistan,

²⁹³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Ocak 1963, s. 1.

Nijerya ve Kolombiya Amerikan yardımlarından olumlu şekilde faydalanmışlardır.²⁹⁴ Amerika'nın yaptığı yardımların yardımı alan ülkelerde nasıl kullanıldığına ilişkin bir rapor hazırlanmıştır Clay Raporu adı verilen bu rapor Kennedy'ye sunulmuş ve Amerikan dış yardımları ile yeni çalışmalar başlatılmıştır.²⁹⁵

Amerika'nın bazı ülkelere ekonomik dış yardımı keseceğini duyurmasının üzerine Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Amerikan Elçisi ile görüşmüş, Amerika'nın Türkiye'ye yaptığı yardımlarda bir kesilme olmayacağını söylemiştir. TBMM'de konuşan Erkin, Türkiye'ye yardım konusunda Amerika'nın tutumunda bir değişikliğin olmadığını açıklamıştır. Türkiye'deki füzeler ile ilgili soruya da Erkin, Türkiye'nin coğrafi olarak önemli bir yerde olduğunu bu sebeple Amerika'nın silah yardımı konusunda da Türkiye'ye yardımlarının devam edeceğini belirtmiştir.²⁹⁶ Amerikan İktisadi Yardım Heyeti Başkanı Stuart Van Dyke, Milliyet Gazetesine yaptığı açıklamada Türkiye'nin ekonomik hayatının iyi yönde gittiğini ve Amerikan yardımlarının devam edeceğini belirtmiştir. Türkiye'nin 5 yıllık kalkınma planının finansmanını sağlamanın kolay olmadığını belirten Dyke, planın hedefine ulaşmasının zor olmadığını, fakat bu finansmanın vergi ile elde edilmesinin de zor olduğunu vurgulamıştır.²⁹⁷ Amerika Başkanı Kennedy, Amerikan Kongresinde yaptığı konuşmasında, Türkiye'ye yapılan yardımların Sovyet tazyiki karşısında Türkiye'nin ayakta kalması için şart olduğunu vurgulamıştır. Kennedy, dış yardım için Amerikan Kongresinden 4 milyar 500 milyon dolarlık bir bütçe talep etmiştir.²⁹⁸

13 Mayıs 1963 günü Amerikan hükümeti Karşılık Para Fonundan 917 milyon Liralık bir fonu Türkiye'ye verilmek üzere ayırmıştır.²⁹⁹ Milliyet Gazetesinde 917 milyon Lira olarak belirtilen yardım miktarı 15.11.1963 tarih 6/2374 sayılı Başbakanlık kararnamesinde 905 milyon Lira, bu miktarın da 505 milyonu yatırım projelerinde kullanılmak üzere devlet bütçesine, 90 milyonu Toprak Mahsulleri Ofisine, 80 milyonu kalkınma hibelerine, 230 milyonu ise özel sektöre aktarılacağı belirtilmektedir.³⁰⁰ Milliyet Gazetesinde çıkan habere göre ise Amerika tarafından verilen bu para Toprak Mahsulleri Ofisince tahakkukuna çalışılan 300 bin tonluk

²⁹⁴ *Milliyet Gazetesi*, 19 Şubat 1963, s. 1-3.

²⁹⁵ *Milliyet Gazetesi*, 22 Mart 1963, s. 3.

²⁹⁶ *Milliyet Gazetesi*, 19 Şubat 1963, s. 1-3.

²⁹⁷ *Milliyet Gazetesi*, 13 Mart 1963, s. 1-3.

²⁹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 03 Nisan 1963, s. 1.

²⁹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 14 Mayıs 1963, s. 1-3.

³⁰⁰ Başbakanlık Devlet Arşivi, *Kararname*, Sayı: 6/2374, 15.11.1963.

stokun finansmanı için kullanılacaktır. Anlaşma nedeniyle Maliye Bakanı Ferit Melen ve Amerikan Büyükelçisi Raymond Hare birer konuşma yapmışlardır.³⁰¹ Zirai maddeler ticaretinin geliştirilmesi ve yardım hakkındaki Amerikan kanununun vermiş olduğu imkandan yararlanarak 14/02/1963 tarihli ve 252.21/5/2066 sayılı yazısı ile 1.300.000 ton buğday,³⁰² 21 Şubat 1963 tarihli kararname ile de 18.000 tonluk mısırın Amerika'dan alınması Bakanlar kurulunca kararlaştırılmıştır.³⁰³

Amerika Türkiye'den krom alacak. İsmet İnönü'nün başkanlığında yapılan toplantıda Dışişleri Bakanı Erkin, Amerika'da bu konuda yaptığı temaların sonuçlarını anlatmış ve prensip olarak Amerika'nın Türkiye'den krom almayı kabul ettiğini açıklamıştır. Daha sonra Sanayi Bakanı Fethi Çelikbaş, krom maliyet fiyatlarının inebileceği son hâd üzerinde ve krom istihsalimiz ile Rusların dünya piyasasına yaptığı teklifler konusunda geniş açıklamalarda bulunmuştur. Maliye Bakanı krom satışından yapılabilecek fiyat indirimin ne olacağını izah etmiştir. Turhan Feyzioğlu ise Amerika'nın da krom alması halinde yıllık krom ihracatımızın 10 milyon doları bulacağını bildirmiştir Dışişleri Bakanı da Amerika'nın 250-400 bin ton krom alma yolundaki kararını açıklamış ve toplantının devamı pazartesi gününe bırakılmıştır. Pazartesi günü ilgili Bakanlık uzmanlarının hazırlayacakları raporlar da incelenmesine karar verilmiştir.³⁰⁴ Sovyet Rusya'nın dünya krom piyasasında yaptığı indirim karşısında büyük düşmeler kaydeden Türkiye'nin krom ihracatının artırılması konusunda Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'in Amerika ve NATO nezdinde yaptığı teşebbüslerin olumlu bir sonuca yönelmiştir. Amerikan Hükümeti vasıtalı (üçlü takas) ile vasıtasız (ikili takas) şekillerinin birlikte yürütülmesini Erkin'e teklif etmiştir. Hatırlanacağı üzere, Türk Hükümetinin bundan bir süre önce yaptığı üçlü takas teklifi, Amerikan Hükümeti tarafından benimsenmeyerek, ikili takas teklifinde bulunmuş, fakat Hükümetimiz bu teklife yanaşmamıştır. Son temaslarda Amerikan Hükümeti, mevcut teklifleri bağdaştırıcı bir hal şekli olarak belirli oranlar içinde üçlü ve ikili takas şekilleriyle Türkiye'den krom almayı kabul etmiştir. Bu teklif Hükümetimiz tarafından kabul edildiği takdirde Türkiye, Amerika'ya. 250 - 400 bin ton arasında krom satabilecektir.³⁰⁵

³⁰¹ *Milliyet Gazetesi*, 14 Mayıs 1963, s. 1-3.

³⁰² Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Kararname*, Sayı: 6/1441, 14.02.1963.

³⁰³ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Kararname*, Sayı: 6/2205, 13.09.1963.

³⁰⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 15 Haziran 1963, s. 1-3.

³⁰⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Haziran 1963, s. 1-3.

3.1.2. Askeri İlişkiler

Kaldırılmasına 1961 yılında karar verilen Türkiye'deki füzelerin yerine Polaris denizaltılarının Türkiye'ye getirilmesi bu yıl içerisinde gerçekleşmiştir. Polaris füzelerinin Türkiye'ye getirilmesi ile NATO nükleer kuvveti oluşturulmaya çalışılmıştır.

Kennedy'nin özel temsilcisi Türkiye'deki füzeler konusunu görüşmek üzere Türkiye'ye gelecektir. Aynı konuyu istişare etmek için Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, İtalya Hükümeti Dışişleri Bakanının davetlisi olarak 18 Mart 1963 günü uçakla Roma'ya gitmiştir. Erkin, bu gezinin iki dost ülke arasındaki bağları kuvvetlendireceğini belirtmiş ve Türkiye ile İtalya ilişkilerinde hiçbir sorun olmadığını vurgulamıştır. İtalya ile Türkiye arasında görüş birliğinin olduğunu belirten Erkin, bu ilişkilerin de devamlı gelişme halinde olan kültürel ve iktisadi bağlar ile daha da kuvvetlendiğini söylemiştir. Dışişleri Bakam, Jüpiter füzelerinin yerine Polaris denizaltılarının ikamesi ile ilgili olarak Türkiye'ye döndükten sonra Amerika ile görüşüleceğini de vurgulamıştır.³⁰⁶

Dışişleri Bakanı Erkin, füze üsleri ile ilgili olarak Sovyetlerin pazarlık konusu yapmaya teşebbüslerinin Amerika Birleşik Devletleri tarafından reddedildiğini, bir kısım gazetelerde çıkan Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin kıymeti ve NATO'da Türkiye'nin ifa ettiği mühim vazifelerde büyük bir değişiklik olabileceği şeklindeki yorumların gerçeğe uymadığını, füze üslerinin ancak NATO savunma sistemi içerisindeki değerleri ile oranlı olarak görüşme yapılacağını ifade etmiş, güvenliğimizle ilgili herhangi bir kararın bizim iznimiz olmadan alınamayacağını söylemiştir. NATO içinde Türkiye'nin fedakârlığına karşılık şimdiye kadar değeri milyarları bulan askerî malzeme ve iki buçuk milyar Türk lirası civarında askeri tesislerine kavuştuğumuzu açıklamıştır.³⁰⁷ Füzelerin kaldırılması ile ilgili Yön Dergisinde yapılan haberde böylesi bir gelişmenin planlarının 1961 yılında yapıldığı haberi yapılmıştır. Füzelerin kaldırılmasının aslında bir savunma önlemi olduğunu

³⁰⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 19 Mart 1963, s. 1-3.

³⁰⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 29 Temmuz 1963, s. 1-3.

yazan Yön dergisi, Sovyetlerin Jüpiter füzelerini yok edebilecek teknik bilgiye sahip olduğunu, bunun da Amerika Birleşik Devletleri tarafından bilindiğini belirtmiştir.³⁰⁸

Çok taraflı bir NATO nükleer kuvveti kurulması konusunda müzakereler yapmak üzere Amerika Başkanının özel temsilcisi Merchant Ankara'ya gelecektir. NATO üyesi ülkeler ile görüşmekte olan Merchant, Yunanistan'dan sonra Türkiye'ye gelerek Polaris denizaltıları ile ilgili görüşmeler yapacaktır.³⁰⁹ General Taylor ile birlikte Türkiye'ye gelen Merchant nükleer silahlara sahip olma ve kullanma yetkisi konusunda NATO üyesi ülkelere askeri ve sivil idarelerin zihin yordugunu belirtmiş, bu sebepten dolayı NATO nükleer kuvvetinin kurulması gerektiğini belirtmiştir.³¹⁰ Bu kapsamda Dışişleri Bakanı Erkin ile görüşen Merchant, Türk Dışişleri Bakanı ile Amerika'nın teklif ettiği NATO nükleer gücünü müzakere ettiklerini belirtmiştir. Merchant daha sonra Genel Kurmay Başkanı Orgeneral Cevdet Sunay'ı ziyaret etmiştir.³¹¹ Merchant Sunay'dan sonra İnönü ile görüşmüş, görüşmede NATO nükleer gücüne Türkiye'nin katılması halinde hangi yardımlarda bulunulacağı tespit edilmiştir. Görüşme sonrasında Türkiye'nin NATO nükleer gücüne katılması kararlaştırılmış ve bu konuda bir tebliğ yayınlanmıştır. Tebliğde Türkiye olarak NATO nükleer gücünün içerisinde olmaktan mutluluk duyulduğu belirtilmiştir.³¹²

NATO tarafından Türkiye'ye Jüpiter füzeleri yerine daha etkili olacak silahlar teklif edilmiştir. NATO'nun bu teklifi Türk genelkurmayı tarafından görüşülerek ve karara bağlanacaktır. Türkiye'deki Jüpiter füzelerinin sökülmesinden sonra Türkiye'ye yeni silahlar verilmesi konusu Türk Genel Kurmayında görüşüldükten sonra NATO askeri komitesine götürülecek, teklifin son durumu burada karara bağlanacaktır. Jüpiter füzelerinin gözden düşmelerinin sebebi bu füzelerin saklanamayacak kadar büyük olması ve tesir kabiliyetinin az olması ve modasının geçmiş olmasıdır.³¹³ Bunların yerine "Skybolt" gibi ağır bombardıman uçakları ve modern füzelerin verilmesi düşünülmektedir. Ayrıca NATO tarafından tasarlanan ve denizaltılar tarafından kullanılması planlanan Polaris projesi tamamlandığında bu silahların da Türkiye'ye verilmesi düşünülmektedir.³¹⁴ Türkiye'deki üslerin

³⁰⁸ Yön Dergisi, 30 Ocak 1963, s. 3.

³⁰⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 21 Nisan 1963, s. 1.

³¹⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Nisan 1963, s. 1.

³¹¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 24 Nisan 1963, s. 1-3.

³¹² *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Nisan 1963, s. 1-3.

³¹³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 22 Ocak 1963, s. 1.

³¹⁴ *Milliyet Gazetesi*, 16 Ocak 1963, s. 1-3.

kaldırılarak yerine Amerikan Polaris denizaltılarının geleceği haberi 1962 yılının Temmuz ayında Cumhuriyet gazetesinde bir İngiliz gazetesinin haberi kaynak gösterilerek haber yapılmıştır.³¹⁵ Yine Cumhuriyet gazetesinde yapılan bir haberde İngiliz Daily Sketch gazetesinde yer alan Polaris denizaltıları ile ilgili haberin Türk yetkililer tarafından da memnuniyetle karşılandığı belirtilmektedir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberde Türkiye’de bulunan Thor füzelerinin yerine Polaris denizaltılarının geleceği açıklanmış, bu konuda Genel Kurmaydan bir yetkilinin Polarislerin geleceğini fakat Thorların yine de kalacağını söylediği belirtilmiştir.³¹⁶ Bu tarihten yaklaşık altı ay sonra Türkiye Dışişleri Bakanı Erkin, Türkiye’deki Jüpiter füzelerinin 1 Nisan’da görev dışı kalacağını belirtmiştir. İtalya’ya giderken havaalanında konuşan Erkin, Jüpiterlerin kaldırılmasının nisan ayı sonlarına doğru olacağını söylemiştir. Bakan ayrıca İtalya’ya füzelerin kaldırılması ile ilgili İtalyan yetkililerle görüşmeye gittiğini vurgulayarak, füzelerin değiştirilmesi ile ilgili Amerikalı yetkililerle uzlaştıklarını açıklamış, bu konuda NATO ile görüşmelerinin devam edeceğini söylemiştir.³¹⁷ Amerika Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Lincoln White, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında Türkiye’ye modern silâhlar verilmesi konusunda önemli askerî müzakereler cereyan etmekte olduğunu açıklamıştır. Lincoln White; ayrıca Türkiye’deki Jüpiter füze üslerinin kaldırılması konusunda yapılmakta olan görüşmelerin devam etmekte olduğunu, sözlerine eklemiştir. Türkiye’ye verilecek olan modern silâhların kapsamı içine polaris atom füzeleri de girmektedir. Lincoln White, Türkiye ile yapılmakta olan şimdiki görüşmeler de nihâî bir anlaşmaya ulaşıp ulaşılmadığını bildirmekten kaçınmıştır. Öte yandan B.B.C. radyosu, Türkiye Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin’in bir demecini yayınlamıştır. Erkin bu demecinde, Türk topraklarındaki Amerikan füze üslerinin tamamen söküleceğini bildirmiş ve üslerin kaldırılması işine pek yakında başlanacağını açıklamıştır. Feridun Cemal Erkin, kaldırılacak bu üslerin yerine bundan böyle atom denizaltılarından fırlatılacak Polaris füzelerinin kullanılacağını da ileri sürmüştür. Türkiye Dışişleri Bakanının bu açıklaması hakkında ne düşündüğü sorulan Birleşik Amerika Dışişleri Bakanlığı ilgililerinden biri, şimdiki halde Erkin’in bu sözleri üzerinde herhangi bir yorumda bulunmayı kabul etmemiştir.³¹⁸

³¹⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Ocak 1963, s. 1.

³¹⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Temmuz 1962, s. 1.

³¹⁷ *Milliyet Gazetesi*, 19 Mart 1963, s. 1-3.

³¹⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 25 Ocak 1963, s. 1.

Türkiye’de bulunan Jüpiter füzelerinin sökülmesine 10 Nisanda başlanmıştır. Jüpiterlerin sökülmesinden sonra açıklama yapan Amerikan Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, Akdeniz’de görevlendirilen üç Polaris denizaltısından birinin İzmir limanını ziyaret edeceğini belirtmiştir.³¹⁹ Polaris denizaltısı 14 Nisan günü İzmir’e gelecektir. İnfilak gücü İkinci Dünya Savaşı’nda patlatılan bombalardan daha fazla olan Polaris taşıyan atom denizaltısını Meclis ve Sanayi Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Dışişleri Bakanı, Genel Kurmay Başkanı olmak üzere elli kişilik bir heyet ziyaret edecekler, ziyaret sırasında bir dalış yapılacaktır.³²⁰ Polaris denizaltısı içerisinde 16 Polaris füzesi taşımaktadır ve dünyanın en modern savaş aracıdır. Polaris Denizaltısı hakkında konuşan Amerikalı yetkili William Willis, İzmir’e gelmekten duyduğu memnuniyeti belirterek, kendisinin silah kullanılmasından memnun olmadığını, fakat bir savunma gereksiniminde silahların gerekli olduğunu vurgulamıştır.³²¹

Polaris füzelerinin Türkiye’ye verilmesi konusunda Amerika Birleşik Devletleri ve Türk yetkililer görüşeceklerdir. Henüz başlangıç aşamasında olan bu görüşmeler 1963 yılı Aralık ayında başlayacaktır. Halen 58 tane olan Jüpiter füzesinin yerine verilecek olan Polaris füzelerinin manevra kabiliyeti daha fazladır. Polarisler denizaltından atılabilmektedir. Polarislerin menzilinün geniş olması sebebiyle Türkiye’de bulunan NATO üslerinin kapanması bile gündeme gelebilecektir.³²² 1963 yılı Şubat ayında Polarislerin Akdeniz’e getirileceği, buraya kadar gelince de Türk limanlarına uğranacağı açıklanmıştır. Amerikan basınında yer alan bir habere dayandırılarak Milliyet Gazetesinde yapılan bir haberde Türk yetkililerin bu ziyarete itiraz etmeyecekleri belirtilmiştir. Türkiye’den kaldırılacak olan Jüpiter füzeleri ile ilgili Amerikan Temsilciler Meclisinde konuşan Amerikan Savunma Bakanı, Türkiye ve İtalya’daki füzelerin Sovyetlerle Küba konusunda yaşanan krizde pazarlık konusu olmadığını, füzelerin Polarislerle değiştirilmesinin muhtemel denizaltı saldırılarına karşı bir önlem olduğunu belirtmiştir. Bakan ayrıca ani bir saldırıda Polarislerin Jüpiterlere göre daha uzun süre dayanabileceğini ve isabet gücünün yüksek olduğunu vurgulamıştır. Amerikan Savunma Bakanı McNamara, Sovyetlerden gelecek bir nükleer saldırının öncelikle Amerika’nın önemli şehirlerine olacağını düşündüğünü

³¹⁹ *Milliyet Gazetesi*, 11 Nisan 1963, s. 1.

³²⁰ *Milliyet Gazetesi*, 14 Nisan 1963, s. 3.

³²¹ *Milliyet Gazetesi*, 15 Nisan 1963, s. 1-3.

³²² *Milliyet Gazetesi*, 22 Ocak 1963, s. 1-3.

belirterek, Sovyetlerin akıllıca düşünmesi halinde kendileri ile savaşa girmek istemeyeceklerini vurgulamıştır.³²³

Türkiye, NATO içerisinde kendisinin üzerine düşen bütün çalışmalarının içerisinde olacağını, bu konuda etkinliğinin artması için çalışacağını vurgulamıştır. Amerikan Milli Savunma Bakanlığında yapılan toplantıda da Türkiye'nin bu tavrı Kennedy'ye bildirilecek ve Türkiye'nin NATO kuvvetlerine vereceği destekler için silah ihtiyacının giderilmesi gerektiği söylenecektir. Kennedy, NATO içerisinde bir nükleer kuvvet kurmak istemektedir ve bu konuda görüşmeler yapmak için bir Amerikalı yetkili Türkiye'ye gelerek Dışişleri Bakanı Erkin ile görüşmüştür. Kennedy'nin bu teklifi Mayıs ayı sonunda Ottawa'da yapılacak olan NATO Bakanlar Konseyinde görüşülecektir. Bu tasarı kabul edilirse, 25 gemiye Polaris füzeleri yüklenerek NATO üyelerine gönderilecektir. Türkiye'nin NATO'nun savunma kanadında olmak konusundaki tutumu hakkında konuşan Amerika Birleşik Devletleri Genelkurmay Başkanı Taylor, Türkiye'nin gerek NATO ve CENTO üyeliği ve gerekse coğrafi konumundan dolayı vazgeçilmez durumda olduğunu belirtmiş, Jüpiter füzelerinin çekilmesinin Türkiye'nin önemini azaltmadığını vurgulamıştır. Taylor ayrıca Türk askerinin tek ihtiyacının teçhizat olduğunu, bu ihtiyacın giderilmesi durumunda dünyanın en önemli askeri güçlerinden biri olacağını vurgulamıştır.³²⁴ Türk ve Amerikan heyetlerinin görüşmeleri sonrasında yayınlanan bildiri de Türkiye'nin NATO nükleer gücünün oluşturulmasını desteklediği belirtilmiştir. Konu hakkında görüşlerini açıklayan Kennedy'nin özel temsilcisi Marchant, Türk heyeti ile yaptıkları görüşmeden sonra, Türkiye'nin dünya barışına katkı sağlamak için NATO'nun yanında hareket edeceğini bildirmesinden duyduğu memnuniyeti belirtmiştir. Marchant'ın sözünü ettiği toplantıya Başbakan İsmet İnönü, Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin ve Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sunay da katılmıştır.³²⁵

27 Nisan 1963 tarihinde Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanı Rusk, Türkiye'nin emniyet ve refah içerisinde olması için Amerika olarak beraber olduklarını belirtmiştir. Havaalanında Dışişleri Bakanı Erkin tarafından karşılanan Rusk, Amerika'nın savaşta ve Barışta Türkiye ile olan önemli ilişkilerinden dolayı

³²³ *Milliyet Gazetesi*, 19 Mart 1963, s. 1-3.

³²⁴ *Milliyet Gazetesi*, 24 Nisan 1963, s. 3.

³²⁵ *Milliyet Gazetesi*, 25 Nisan 1963, s. 3.

burada olduğunu vurgulamıştır.³²⁶ Amerika ile işbirliği yaptığı için Türkiye'ye teşekkür eden Rusk, Türkiye'nin hür dünyanın güvenliğine önemli hizmetler yaptığını söylemiştir. Rusk'un konuşmasından sonra söz alan Dışişleri Bakanı Erkin'de Türk Amerikan ilişkilerinden duyduğu memnuniyeti bildirmiş, iki ülke arasındaki ilişkilerin devamlılığını arzu ettiğini söylemiştir.³²⁷

Amerika tarafından Türk hava kuvvetlerine yapılan uçak yardımı kapsamındaki F-104'lerin ilk filosu 10 Mayıs 1963 günü Türkiye'ye gelmiştir.³²⁸ Türkiye'ye gelen uçaklar hakkında konuşan Amerika Askeri Yardım Kurulu başkanı Messinger, F-104'lerin Türkiye'ye verilmesinin iki ülke arasındaki işbirliğinden kaynaklandığını vurgulamıştır. Messinger ayrıca Amerika'nın Türk deniz kuvvetlerine de yardım yapacağını açıklamıştır.³²⁹

Türk Silahlı kuvvetlerinin modernleştirilmesi kapsamında Amerika tarafından 300.000 adet M1 tipi 30 kalibrelik piyade tüfeği verilmiştir. Milletlerarası Güvenlik işleri ile görevli Savunma Bakan Yardımcısı William J. Zusy, Amerikan Temsilciler Meclisi Dış Münasebetler Komitesinde yaptığı açıklamada, tüfeklerin tanesinin değerinin 33-44 dolar arasında değişeceğini söylemiştir. Dış yardım müzakereleri münasebetiyle konuşan Zusy, Türk ordusunun eski tüfeklerini bırakıp yenisini, benimsemesi kararının 1961 Aralığında alındığını belirterek, halen M-1'lerden bir miktarının teslimatının yapıldığını söylemiştir.³³⁰

3.1.3. Siyasi İlişkiler

Amerikan hükümeti Türkiye ile dostane ilişkilerini teyit eden bir mektubu Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Hare aracılığıyla Dışişleri Bakanı Erkin'e iletmiştir. Türk Hükümetine verilen bu özel mektupta, Amerikan Hükümetinin Türkiye'nin meselelerine karşı gerekli ilgiyi gösterdiği, NATO içindeki kolektif savunmada Türkiye'nin öneminin her zaman benimsendiği ve Amerika'nın Türkiye'nin daima yanında olacağını bir kere daha garanti edildiği bildirilmiştir.³³¹

³²⁶ *Milliyet Gazetesi*, 28 Nisan 1963, s. 1-3.

³²⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Nisan 1963, s. 1.

³²⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1963, s. 1.

³²⁹ *Milliyet Gazetesi*, 11 Mayıs 1963, s. 1-3.

³³⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Haziran 1963, s. 1.

³³¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 13 Ocak 1963, s. 1.

Yaklaşık olarak üç yıl süren Kennedy dönemi Texas'ta yaşanan bir suikast olayı ile son bulmuş, Kennedy'nin yerine yardımcısı Johnson geçmiştir.³³² Kennedy'nin katili olan 24 yaşındaki Oswald yakalanmıştır.³³³ Bu gelişme, ılımlı politikaları ile bilinen Kennedy dış siyasetinin son bulmasına sebep olmuştur. Kennedy'nin cenaze törenine Türkiye Cumhuriyetini temsilen Başbakan İsmet İnönü başkanlığında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Washington Büyükelçisi Turgut Menemencioğlu ile Bşbakanlık Özel Kalem Müdürü Necdet Calp ve özel doktor Profesör Zafer Paykoç'tan oluşan bir heyetin katılmasına karar verilmiştir.³³⁴

3.2. 1964 Yılı Türk-Amerikan İlişkileri

1964 yılı içerisinde Türk Amerikan ilişkilerine Kıbrıs'ta yaşanan kriz damga vurmuştur. Bu yıl içerisinde iki ülke arasında ekonomik ilişkiler kapsamında Türk basınına yansıyan haberlerden en çok dikkat çeken Amerika tarafından Türkiye'ye verilmesi kararlaştırılan 70 milyon dolar ile ilgilidir. Uzun vadeli bir geri ödeme planı ile parçalar halinde verilecek olan yardım, Amerikan ve Türk heyetler arasında yapılacak olan anlaşmalar neticesinde serbest bırakılacaktır.

1964 yılı içerisinde yaşanan Kıbrıs sorunu Yunanistan ve Türkiye arasında yaşanmış olsa da adada güvenliğin sağlanması için NATO güçlerinin gönderilmesinin kararlaştırılması, Rusya'nın Rum tarafını tutacak görüşler açıklaması, gibi sebeplerden dolayı Amerika'nın da görüşmelerin içerisinde olmasını sağlamıştır. Krizin başladığı dönemlerde pasif kalmayı tercih eden Amerika, krizin derinleşmeye başlaması ve adadaki güvenlik sorununun NATO'ya intikal etmesinden sonra daha aktif hale gelmiştir.

Amerika ile Türkiye arasında 1964 yılı içerisinde yaşanan siyasi gelişmelerden sadece Türkiye'de suç işleyen Amerikalıların yargılanma mercii hakkında daha önce iki ülke arasında yapılmış olan anlaşmanın iptal edilmesi konusu Türk basınına yansımıştır.

3.2.1. Ekonomik İlişkiler

³³² *Cumhuriyet Gazetesi*, 23 Kasım 1963, s. 1.

³³³ *Milliyet Gazetesi*, 24 Kasım 1963, s. 1.

³³⁴ Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, *Kararname*, Sayı: 6/2376, 24.11.1963

27 Ocak 1964 tarihinde Paris'te yapılan konsorsiyumda Amerika, Türkiye'ye 70 Milyon dolar yardımda bulunacağını vadedmiştir. Amerika Birleşik Devletleri Delegeleri, toplantıda vadettikleri tutarın daha sonra Türkiye ile Amerika arasında tasarlanacak bir kredi anlaşmasından sonra sağlanacağını açıklamışlardır. Bu yardımın geri ödemesi ise bir yıl sonra başlayacak ve kırk yılda geri ödenecektir.³³⁵ Amerika tarafından yapılan bu yardım, Türkiye'nin 1964 yılı ithalat programının finansmanı için kullanılacaktır.³³⁶ Amerika'nın yardım olarak vereceğini duyurduğu 70 milyon dolarlık bedel bir önceki yıla göre yüzde yüz fazla durumdadır.³³⁷ Amerika'nın Türkiye'ye açacağı kredi konusunda ilk anlaşma, 8 Nisan 1964 tarihinde yapılmış, anlaşmayı Amerika Birleşik Devletleri adına Büyükelçi Raymond Here imzalarken Türkiye adına ise Maliye Bakanı Ferit Melen imzalamışlardır.³³⁸

Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye arasında yapılması planlanan Amerika tarafından Türkiye'ye yapılacak olan yardımın 18 milyon dolarlık kısmı için anlaşma sağlanmıştır. Anlaşmayı Türk Hükümeti adına Maliye Bakanı Ferit Melen, Amerika Birleşik Devletleri adına ise Büyükelçi Raymond Here imzalamıştır. Amerika'dan alınan bu kredi ile karayollarının bakım ve onarımı için kullanılacaktır.³³⁹

3.2.2. Askeri İlişkiler

Londra'da ikili temasların da yapıldığı konferans başlarken Kıbrıs'ta Rumlar Dr. Küçük'ün resmi dairesini yağmaladılar. Kıbrıs'tan yapılan açıklamalarda Rumların Türk mezarlığını bile ortadan kaldırdıkları belirtilmiştir. Türklerin ve Rumların birlikte yaşadıkları köylerde Türkler Rum zulmünden dolayı evlerinden çıkamamaktadırlar.³⁴⁰ Larnaka'da iki köye saldıran EOKA'cı Rum çeteciler Türkleri silah kuvveti ile evlerinden çıkartarak başka yerlere göçe zorlamaktadırlar. Türklerle karşı bir tehdit olması durumu ile ilgili konuşan Yunan Dışişleri Bakanı Palamas ise bu tehdit konusunu yalanlamış, böylesi bir durumun olmadığını belirtmiştir³⁴¹

Kıbrıs konusunda açıklamalar yapan İnönü, vaziyetin çıkmaza girdiğini, Rumların Türkleri köylerden çıkarttığını belirtmiştir. Amerikan Ajansına

³³⁵ *Akşam Gazetesi*, 28 Ocak 1964, s. 1.

³³⁶ *İstanbul Postası*, 28 Ocak 1964, s. 1.

³³⁷ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ocak 1964, s. 1.

³³⁸ *İstanbul Postası*, 9 Nisan 1964, s. 1.

³³⁹ *Vatan Gazetesi*, 19 Ocak 1964, s. 1.

³⁴⁰ *Vatan Gazetesi*, 14 Ocak 1964, s. 1.

³⁴¹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Ocak 1964, s. 1.

açıklamalarda bulunan İnönü, Türkiye'nin Kıbrıs konusunda hassas olduğunu vurgulamıştır.³⁴² Rumların daha farklı şiddet hareketlerine geçmesi ihtimali İngiltere'nin de dikkatini çekmiş ve Amerika'dan bu konuda yardım istenmiştir.³⁴³

Genel Kurmay Başkanlığında yapılan toplantıda Kıbrıs'ta yaşanan gelişmeler incelenmiş, durumun içinden çıkılmaz bir hal aldığı konuşulmuştur. Akşam Gazetesinden Ali Utku'nun haberine göre, 27 Ocak 1964 tarihinde Bakanlar Kurulunun toplantısında Amerika ile yapılacak temastan sonra Londra Konferansından çekilme kararı alınmıştır. Saat 20.30'a kadar İsmet İnönü'nün başkanlığında devam eden toplantıda toplantıdan sonra Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Fuat Bayramoğlu Londra Konferansının safhaları konusunda bilgiler vermiştir. Fuat Bayramoğlu'ndan alınan bilgilerde göre İngiltere direkt olarak Yunanlıları ve Makarios'u destekleyerek açıkça taraf tutmaktadır.³⁴⁴

NATO, Kıbrıs'a gönderilecek askeri kuvvet için Türk Dışişleri Bakanı ile görüşmüştür. Görüşmede Kıbrıs'a gidecek olan 10 bin NATO askerinin 1000 tanesi Türk askeri olacağı konuşulmuştur. Bakanlar Kurulu 29 Ocak 1964 tarihinde yaptığı toplantıda Amerikan Büyükelçisi ile yapmış olduğu görüşmede öne çıkan görüşleri aktarmıştır. İnönü'nün aktardığına göre Kıbrıs'taki kuvvetlerin sayısının artırılması görüşü öne çıkmıştır. Kıbrıs'a gönderilecek askerler konusunda Genel Kurmay Başkanlığı ülkedeki siyasi partilere bilgi vermiştir. Genel Kurmay toplantı salonunda yapılan brifingte konuşan Genel Kurmay ikinci başkanı Kıbrıs davasının askeri ve siyasi yönünü anlatmıştır.³⁴⁵

Kıbrıs'ta yaşananlar konusunda İnönü, Federal idarenin şart olduğunu belirtmiş, Londra Konferansı sırasında İngilizlerin tutumundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmiştir. Kıbrıs meselesi hakkında kendisine sorulan soruları cevaplayan İnönü, Kıbrıs'taki güvenliğin yeterli olup olmadığı, yeterli değilse ne gibi önlemlerin alınması gerektiği konusunda görüşmeler yaptıklarını açıklamıştır.³⁴⁶ Kıbrıs'taki güvenlik önlemlerinin yeterli olmadığını vurgulayan İnönü, Kıbrıs halkının can ve mal güvenliği konusunda şikayetlerinin olduğunu dile getirmiştir. Kıbrıs'taki durum konusunda Londra'da açıklamalarda bulunan Robert Kennedy, Başkan Johnson'un

³⁴² *Vatan Gazetesi*, 27 Ocak 1964, s. 1.

³⁴³ *Tercüman Gazetesi*, 28 Ocak 1964, s. 1.

³⁴⁴ *Akşam Gazetesi*, 28 Ocak 1964, s. 1.

³⁴⁵ *Akşam Gazetesi*, 30 Ocak 1964, s. 1.

³⁴⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 28 Ocak 1964, s. 1.

yirmi dört saat içerisinde bir açıklama yapacağını vurgulamıştır. Kıbrıs'taki durum konusunda açıklamalarda bulunan Amerika, Kıbrıs'a asker göndereceğini ve güvenliği sağlayacağını açıklamıştır. Amerika'nın İngilizlerin teklifine uyarak Kıbrıs'a birlik gönderilmesi kararını değerlendiren İngiliz Sömürgeler Bakanı Sandays, bu gelişmenin olumlu olduğunu vurgulamıştır. Amerika'nın bu açıklamasından sonra İnönü'nün başkanlığında Genel Kurmay Başkanı ve İkinci Ordu komutanının katıldığı yapılan toplantıda Türklerin adadaki birliğinin artırılması ve Kıbrıs'a gidecek NATO kuvvetlerinin üç garantör devlete karşı sorumlu olması konusu görüşülmüştür.³⁴⁷ Yapılan görüşmelerden sonra Amerika Kıbrıs'a askeri kuvvet gönderilmesini kabul etmiş ve bu kapsamda NATO bünyesinde bir kuvvet oluşturulması kararını Amerika'nın Londra büyükelçisi açıklamıştır.³⁴⁸ Amerika Kıbrıs'a 3 deniz piyade taburunu göndermeye karar vermiştir. Amerika'nın bu kararı Rusya tarafından tenkit edilmiş, Amerika suçlanmıştır. NATO tarafından adaya asker gönderilme konusunda konuşan İnönü'de NATO kuvvetlerinin nasıl oluşturulacağı konusunun müzakere edilmesi gerektiğini belirtmiştir.³⁴⁹

NATO Daimi Konseyi 29 Ocak 1964 tarihinde yaptığı toplantıda İngilizlerin Kıbrıs'a milletlerarası bir kuvvet gönderilmesi yönündeki teklifini görüşmüştür. The Times gazetesinde çıkan bir haberde de Türk halkının belli bölgelerde toplanmış olması ve kalıcı barışın sağlanabilmesi için Kıbrıs'ta milletlerarası bir birliğin bulundurulması gerekliliği üzerinde durulmuştur.³⁵⁰

Londra Konferansında Kıbrıs'a NATO kuvvetlerinin çıkması konusu Yunanistan ve Makarios tarafından kabul edilmemiştir. Yaşanan bu gelişmelerden sonra Londra Konferansı bir sonuca ulaşamayarak dağılma aşamasına gelmiştir. Hükümetin yaptığı açıklamaya göre Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin Türkiye'ye dönecektir.³⁵¹ Kıbrıslı Rumlar, Sovyetler Birliğine başvurarak NATO kuvvetlerinin adayı istila edeceğini belirtmişlerdir. NATO'yu adaya sokmak istemeyen Rumlar NATO ve Amerika'nın yanında olmak yerine Rusya tarafında olmayı seçmişlerdir.³⁵² Bunun yanında Yunanistan Kıbrıs'ta can ve mal emniyetini sağlamayı hedef tutan planı da benimser görünmektedir. Londra'da bir komisyonun emrinde olacak NATO

³⁴⁷ *Vatan Gazetesi*, 30 Ocak 1964, s. 1.

³⁴⁸ *Cumhuriyet Gazetesi*, 30 Ocak 1964, s. 1.

³⁴⁹ *Cumhuriyet Gazetesi*, 31 Ocak 1964, s. 1.

³⁵⁰ *Akşam Gazetesi*, 30 Ocak 1964, s. 2.

³⁵¹ *Akşam Gazetesi*, 01 Şubat 1964, s. 1.

³⁵² *Tercüman Gazetesi*, 31 Ocak 1964, s. 1.

birlikleri toplam 10.000 kişi olacak şekilde planlanmaktadır. Kararlaştırılan ikinci konu ise Türk, Yunan ve Amerikan devletlerinden başka bir ülkenin arabulucu görevini üstlenmesidir. Yunanlılar bu teklife de sıcak bakmışlardır.³⁵³

28 Şubat 1964 tarihinde İnönü'nün yaptığı açıklamada gerekirse Kıbrıs'a müdahale edileceğini açıklamıştır. Denктаş, 800 ölü ve yaralı verildiğini açıkladıktan sonra Kıbrıs'ta bulunan Türk birliğinde görevli bulunan subay ve astsubayların ailelerinin Türkiye'ye gönderilmesi kararlaştırılmıştır. Mersin limanından Kıbrıs'a yardım götüren 27 Mayıs şilebi ile Türkiye'ye dönmesi kararlaştırılan ailelerin bir kısmı getirilmiştir.³⁵⁴

Kıbrıs'ta yaşananlardan sonra NATO Güvenlik Konseyinde Kıbrıs konusunun konuşulması kararlaştırılmış, bu durum barış için bir umut olmuştur. Amerika'nın teklifi Türkiye tarafından da kabul edilmiş fakat bazı düzenlemelerin yapılması talebinde bulunulmuştur. Türkiye'nin talep ettiği değişiklikleri görüşmek üzere Amerikan Dışişleri Müsteşarı Ball Ankara'ya gelmiştir. Türk hükümeti tarafından yapılan, NATO birliklerinin Güvenlik Konseyine bilgi vermesi gerekliliği Yunan tarafınca da kabul edilmiştir.³⁵⁵ Güvenlik Konseyinde yapılan görüşmelerden sonra komisyon tarafından hazırlanan Karar Tasarısı birkaç küçük değişiklikten sonra kabul edilmiştir.³⁵⁶

11 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'ta yaşananlardan sonra İngiltere ve Amerika'ya nota verilmiştir. Notada Kıbrıs'taki katliamın bir an evvel bitirilmesi istenmiş, vahim sonuçları olacak olan çarpışmaların önlenmemesi halinde Türk hükümetinin tek taraflı müdahale hakkını kullanacağı belirtilmiştir.³⁵⁷ Türk hükümetinin nota vermesine sebep olan gelişmelerden biri ayrıca Baf'ta mahsur kalan 4000 Türk açlık ve sarı hastalık tehlikesi altında olmasıyken diğeri de Yunanistan'ın Sisam Sakız ve Midilli adalarına hücumbot göndermesi ve Makarios'un seferberlik ilan etmesidir.³⁵⁸

Türkiye'nin Kıbrıs konusundaki isteklerinin kabul edilmemesi üzerine NATO Genel Sekterine gönderilen mesajda Kıbrıs'a kuvvet gönderilmesine karar verilmiş, Ankara'da toplanan halk da Kıbrıs'taki olaylara müdahale edilmesi için toplanıp

³⁵³ *Cumhuriyet Gazetesi*, 02 Şubat 1964, s. 1.

³⁵⁴ *Akşam Gazetesi*, 29 Şubat 1964, s. 1.

³⁵⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 10 Şubat 1964, s. 1.

³⁵⁶ *Akşam Gazetesi*, 02 Mart 1964, s. 1.

³⁵⁷ *Akşam Gazetesi*, 12 Mart 1964, s. 1.

³⁵⁸ *Tercüman Gazetesi*, 7 Mayıs 1964, s. 1.

gösteri yapmışlardır. Bu karar üzerine konuşan Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Raymond Hare, Dışişleri Bakanlığını ziyaret ederek Birleşmiş Milletler Barış Kuvvetlerinin ilk öncüleri olarak Kanada ve İsveç askerlerinin Adaya sevk edilmek üzere uçaklara bindirildiğini söylemiştir. Hare, olayların çok hızlı geliştiğini belirterek büyük ihtimalle Türkiye'nin tedbirlerine gerek kalmayacağını belirtmiştir.³⁵⁹ 15 Mart 1964 tarihinde Kıbrıs'a asker gönderme konusunda görüşmek ve yetki almak konularını ele almak için TBMM olağanüstü toplantıya çağırılmıştır.³⁶⁰ 16 Mart 1964 tarihinde TBMM'de Başbakan İsmet İnönü'nün isteği üzerine beş buçuk saat süren olağanüstü gizi toplantıda hükümete gerekli gördüğü taktirde Kıbrıs'a Türk Silahlı Kuvvetlerini gönderme yetkisi verilmiştir. Türkiye Büyük Millet Meclisinde yapılan toplantıda "Garanti" anlaşmasına dayanılarak 4 çekimser oya karşılık 487 oyla Kıbrıs'a çıkartma yapma yetkisi verilmiştir.³⁶¹ TBMM'de alınan kararı Meclis başkanı Sirmen açıklamıştır. Meclis tarafından alınan bu karar yurt içinde yoğun bir destek görmüş, İstiklal gazileri bile Kıbrıs'a gitmek istediklerini belirtmişlerdir.³⁶² Bakanlar Kurulu Türkiye ile Yunanistan arasında 30 Ekim 1930 tarihinde yapılan bir anlaşmayı feshederek Türkiye'de bulunan Yunanlıların Türkiye'den çıkartılmalarına karar vermiştir. Kararı açıklayan Dışişleri Bakanlığı karara gerekçe olarak Yunanistan'ın anlaşmanın gereklerini yerine getirmemesini göstermiştir.³⁶³ Rum tarafı da "Garanti" anlaşmasını fesih etme konusunu Nisan ayında görüşmüş, Makarios'un fesih kararından sonra Başpapazın da anlaşmayı feshetmesi beklenmiştir.³⁶⁴ Türkiye'nin müdahale düşüncesi konusunda görüşme yapan Güvenlik Konseyinde Türkiye'nin müdahalesi konusunda esaslı görüş ayrılıkları olduğu belirtilmiştir.³⁶⁵ Kıbrıs'a gönderilecek birliklerden bir kısmı olan 296 kişilik Kanada bölüğü 16 Mart 1964 tarihinde adaya ulaşmıştır.³⁶⁶

Kıbrıs'ta Türk evlerine Rumlar tarafından makineli tüfeklerle ateş açılmıştır. Bu ve benzeri olaylardan sonra Kıbrıs'a giden Türk alayı tatbikatlar yapmaya başlamıştır.³⁶⁷ Kıbrıs'taki Birleşmiş Milletler Karargahı, Lefkoşe içinde Yeşil Hat üzerinde üç kilometrelik bir bölgeyi tarafsızlaştırmaya karar vermiştir. Makarios,

³⁵⁹ *Akşam Gazetesi*, 14 Mart 1964, s. 1.

³⁶⁰ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Şubat 1964, s. 1.

³⁶¹ *Zafer Gazetesi*, 17 Mart 1964, s. 1.

³⁶² *Akşam Gazetesi*, 17 Mart 1964, s. 1.

³⁶³ *Zafer Gazetesi*, 17 Mart 1964, s. 1.

³⁶⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 04 Nisan 1964, s. 1.

³⁶⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, 26 Şubat 1964, s. 1.

³⁶⁶ *Cumhuriyet Gazetesi*, 17 Mart 1964, s. 1.

³⁶⁷ *Zafer Gazetesi*, 21 Mart 1964, s. 1.

Birleşmiş Milletler Barış Gücü Karargahı ile İngiliz Yüksek Komiserliğini de içine alan Ledra Palasın da bulunduğu bölgenin tarafsız bölge ilan edilmesini ve gerek Türk gerek Rum siperlerinin buradan kaldırılmasını kabul etmiştir.³⁶⁸

Kıbrıs'taki gelişmeleri değerlendiren Sovyetler Birliği Başkanı Hruşov, Kıbrıs'a müdahaleye karşı olduklarını Türk ve Rum halkının Kıbrıs'ta barış içerisinde yaşamalarını arzu ettiklerini açıklamıştır. Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin'de yaptığı açıklamalarda Kıbrıs konusunda Amerika'nın pasif politikadan vazgeçerek, adadaki barış konusunda Türk görüşünü kabul ettiğini belirtmiştir.³⁶⁹

Kıbrıs'ta 4 silahsız Türk işgenceye tabi tutularak öldürülmüştür. Türk hükümeti Yunanistan'a Kıbrıs'ta üstlenmiş Türk alayına Ada Rumları tarafından yapılacak bir saldırının Türkiye'ye karşı bir tecavüz olarak algılanacağı belirtilmiştir. Türkiye'nin Atina büyükelçisi Nedim Veysel İlkin gece saat 3.00'de Yunanistan Dışişleri Bakanını ziyaret ederek Türk hükümetinin bu kesin ihtarını iletmiştir.³⁷⁰

Makarios 29 Nisan 1964 tarihinde bir gazeteye verdiği beyanatta Türkiye ile Yunanistan arasında çıkacak bir savaşın dünya savaşına yol açacağını belirtmiştir. Türk Dışişleri Bakanı da yaptığı açıklamasında Adanın, Akdeniz'in Küba'sı haline gelebileceğini belirtmiştir.³⁷¹

Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçisi Yunan Hükümetine saldırıları durdurması konusunda ihtarda bulunurken Rumlar Girne'de Türklere saldırmış, Türk tarafında iki asker şehit olmuştur. Hilarion kalesine havadan top atan Rumlar Yeşilova köyündeki Türk evlerini ateşe vermişlerdir.³⁷²

Kıbrıs konusunda Amerika, Johnson'un temsilcisi aracılığıyla Türkiye'ye teminat vermiştir. Kıbrıs'ta yaşanan ihtilafın uzun sürmesi halinde Türkleri rencide edecek bir formülün Amerika Birleşik Devletleri tarafından asla desteklenmeyeceği belirtilmiştir. Johnson'un temsilcisi iradeli duruşundan dolayı İnönü'yü tebrik etmiştir.³⁷³ Johnson ayrıca Kıbrıs sorununun büyümesini Amerika'nın istemediğini vurgulamıştır.³⁷⁴

³⁶⁸ *Akşam Gazetesi*, 21 Nisan 1964, s. 1.

³⁶⁹ *Akşam Gazetesi*, 05 Mayıs 1964, s. 1.

³⁷⁰ *Zafer Gazetesi*, 05 Mayıs 1964, s. 1.

³⁷¹ *Akşam Gazetesi*, 30 Nisan 1964, s. 1.

³⁷² *Zafer Gazetesi*, 06 Mayıs 1964, s. 1.

³⁷³ *Akşam Gazetesi*, 08 Mayıs 1964, s. 1.

³⁷⁴ *Zafer Gazetesi*, 08 Mayıs 1964, s. 1.

Kıbrıs'ta Rumları yaptıkları yeni bir dünya savaşının çıkmasına sebep olacak nitelikte olmuştur. Limasol'da Türkiye'nin Kıbrıs'ı istila iddiaları ortaya atılmış, Limasol'daki İngiliz Orduevi bombalanmıştır. Bu gelişmeler üzerine Amerika Birleşik Devletleri Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı George Ball, Londra'ya gitmekten vazgeçerek Ankara ve Atina'ya gelmiş ve Amerika ve NATO'nun bir savaş çıkmasına asla izin vermeyeceğini vurgulamıştır.³⁷⁵

19 Haziran 1964 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisinden güvenoyu alan İnönü, 31 Haziran günü Amerika'ya gitmiştir.³⁷⁶ Amerika'ya gitmeden önce açıklamalar yapan İnönü Amerika ile müzakerelerin kısır ve zor olabileceğini fakat taviz verilmeyeceğini belirtmiştir.³⁷⁷ Amerika Birleşik Devletlerine giden İnönü, görüşmeler ile zor konulara bir çıkar yol bulabileceklerini, ihtilafların barış yoluyla halledilebileceğini söylemiştir.³⁷⁸ Beyaz Sarayın bahçesine helikopterle inen İnönü, kendisini karşılayan Johnson'a dostluğun çetin şartlarda ispat edileceğini belirtmiş ve Amerikalı yetkililerle yapmış olduğu ilk görüşmelerden memnun ayrılmıştır.³⁷⁹

Kıbrıs'ta yaşananlar konusunda aktif rol oynamaktan önceleri geri duran Amerika aylar sonra aktif rol oynamaya başlayarak, Kıbrıs'a kan dökülmeden müdahale edileceğini açıklamıştır. Bu konuda açıklamalar yapan Johnson Amerika'nın iki müttefiki arasında yaşanan bu soruna seyirci kalmayacaklarını NATO ittifakının dağılmasını istemediklerini, sorunu barışçı yollarla aşacaklarını belirtmiştir.³⁸⁰ Yunanistan ise Kıbrıs konusunda Rusların fikirlerini savunmuştur.³⁸¹

Rumlar tarafından kaçırılan Türklerin ölü ya da diri iadesi istenmiştir. Rumların elinde rehin olarak tutulan Türklerin Aileleri iadelerin yapılması için protesto yürüyüşleri gerçekleştirmişlerdir. Lefkoşe'nin Türk kesiminde yapılan protestolarda konuşan Dr. Fazıl Küçük rehinelere iadesi için girişimlerde bulduklarını açıklamıştır.³⁸² Amerika'nın Kıbrıs konusunda Türk menfaatlerine uygun davranmadığını düşünen halk Ankara'da da gösteriler yapmışlardır. Gösterilerde "Amerika Evine Dön", "Dolar bizi satın alamaz" gibi sloganlar bulunan

³⁷⁵ *Zafer Gazetesi*, 11 Mayıs 1964, s. 1.

³⁷⁶ *Akşam Gazetesi*, 21 Haziran 1964, s. 1.

³⁷⁷ *Tercüman Gazetesi*, 21 Haziran 1964, s. 1.

³⁷⁸ *Akşam Gazetesi*, 22 Haziran 1964, s. 1.

³⁷⁹ *Akşam Gazetesi*, 23 Haziran 1964, s. 1.

³⁸⁰ *Zafer Gazetesi*, 13 Ağustos 1964, s. 1.

³⁸¹ *Zafer Gazetesi*, 21 Haziran 1964, s. 1.

³⁸² *Zafer Gazetesi*, 22 Haziran 1964, s. 1.

dövizler taşınmıştır.³⁸³ İsmet İnönü'de Amerika'nın Kıbrıs Politikasını eleştirmiş, Amerika'nın önderliğine inandığını, şimdi bu inanmanın cezasını çektiklerini belirtmiştir.³⁸⁴

Kıbrıs'ta yaşanan buhranın baş sorumlusu olan Makarios, Kıbrıs'ta tam olarak bir zaferden söz edilebilmesi için Yunanistan'a ilhak (Katılma) olması gerektiğini açıklamıştır. Bu açıklama üzerine Türk Dışişleri bakanı Erkin ise artık sabrın kalmadığını Kıbrıs meselesinin bitmesini istediklerini vurgulamıştır. Rusya hükümeti ise Rumları her konuda destekleme kararı almıştır.³⁸⁵

3.2.3. Siyasi İlişkiler

Dada önceki dönemde Amerika ile Türkiye arasında imzalanan anlaşmaya göre Türkiye'de suç işleyen Amerikalıların yargılanma mercii olarak Amerikan makamları olacağı şeklindeki anlaşmanın yakında iptal edileceği açıklanmıştır. Feridun Cemal Erkin'in yaptığı açıklamalara göre Türkiye'de görevli olan Amerikalılar Amerikan makamları tarafından yargılanmaktadır. Türk makamları ise Amerikalı ve NATO'ya üye diğer ülkelerin askerlerin Türkiye'de işledikleri suçlardan dolayı Türk mahkemelerinde yargılanmaları şeklinde anlaşmanın değiştirilmesi gerektiğini belirtmektedirler.³⁸⁶

³⁸³ *Akşam Gazetesi*, 28 Ağustos 1964, s. 1.

³⁸⁴ *Cumhuriyet Gazetesi*, 16 Eylül 1964, s. 1.

³⁸⁵ *Zafer Gazetesi*, 02 Ekim 1964, s. 1.

³⁸⁶ *Zafer Gazetesi*, 02 Ekim 1964, s. 1.

SONUÇ

Türk – ABD ilişkileri çok eskiye dayanmaktadır, Amerika, henüz bağımsızlığını ilan etmediği dönemlerde İngiliz bayraklı gemilerle taşımacılık ve ticaret yapmak amacıyla Akdeniz'e gelmesine karşılık, iki ülkenin arasındaki mesafenin uzak olmasından dolayı önceleri çok yakın ilişkiler kurulamamıştır. Bağımsızlığını kazandıktan sonra 1820 yılında Amerika, Osmanlı topraklarında misyonerlik faaliyetlerine başlamış ve Ermenileri destekleyen çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu kapsamda Osmanlı topraklarında birçok ilde misyonerlik merkezi kuran Amerika, Osmanlı'ya yaklaşmak için Osmanlı donanmasının yeniden inşasına kadar birçok girişimde bulunmuştur. Türk topraklarının Karadeniz'e, Akdeniz'e ve Balkanlara yakın olmasından dolayı bu bölgede kalmak isteyen Amerika, 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren okullar açmaya ve kendisine sempatican bir nesil oluşturmaya çalışmıştır.

I. Dünya Savaşı dönemi Almanya ile Osmanlı'nın yaklaşması Amerika ile bağların zayıflamasına sebep olurken, Almanya'ya savaş ilan eden Amerika, Osmanlı'ya savaş ilan etmemiştir. Türkiye Cumhuriyetinin ilk yıllarında Türk Amerikan ilişkileri tekrar bir canlanma sürecine girmiş, iki ülke arasındaki ticaretin geliştirilmesi amacıyla 1 Ekim 1929'da Ticaret ve Seyr-i Sefain (ticaret ve denizcilik) Anlaşması imzalanmıştır. Atatürk döneminde dostane devam ederken ilişkiler, II. Dünya Savaşı sonrasında ekonomik ilişkilerin yanında siyasi ve askeri ilişkilerin yoğunlaştığı bir hal almıştır. Güvenlik ihtiyacı sebebiyle yaklaşan iki ülke arasındaki ilişkiler, Türkiye'nin NATO'ya üyeliği sonrasında, Amerika tarafından Türkiye'ye verilen askeri ve ekonomik destekler ön plana çıkmıştır. II. Dünya Savaşından itibaren ortak çıkarlar doğrultusunda gelişmeye devam etmiş, diğer devletler gibi Amerika'da Türkiye'nin savaşa girmesi yönünde görüş bildirseler de Türkiye savaşa girmemiştir. II. Dünya Savaşı'nda ortak düşman Almanya ile mücadele eden SSCB ve Amerika savaş sonrası oluşan kutupların da baş aktörü konumuna gelmişler, Türkiye'de bu kutuplardan birine yaklaşmak durumunda kalmıştır. Savaş sonrası ortaya çıkan konjonktür ve SSCB'nin Türkiye'den talepleri

Türkiye'nin SSCB'den uzaklaşmasına, iki kutuplu dünyada güvenlik ve ekonomik endişelerle ABD'ye yakınlaşmasına sebep olmuştur.

II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde ekonomisi dar boğaza giren İngiltere'nin Türkiye ve Yunanistan gibi ülkelere verdiği yardımları kesmek zorunda kalması üzerine Amerika, Truman Doktrini, Marshall Planı, ekonomik ve askeri yardımlar yaparak komünizm karşıtı politikalarına taraftar bulma yoluna gitmiştir. SSCB'nin batı için tehdit unsuru olduğunu her fırsatta vurgulayan Amerika, SSCB ile giriştiği üstünlük mücadelesinin ve güvenlik ihtiyacının de etkisiyle yanına batılı ülkeleri de alarak NATO'yu oluşturmuştur. İlk başta NATO'ya alınmayan Türkiye, aslında batı için SSCB'ye en yakın yerde olan bir karakol görevini üstlenecek bir ülke görülmüştür. 1951 yılında düzenlenen bir protokolle Türkiye ve Yunanistan'ın NATO'ya davet edilmesi, Türk Amerikan ilişkilerinin artık askeri işbirliğine dönüşmesini sağlamıştır. Önceden de önemli olan Türkiye'nin konumu NATO üyeliğinden sonra daha da artmıştır. Çünkü Türkiye artık bir müttefikti, güvenliği için silah, kalkınması için de ekonomik yardıma ihtiyacı vardı. Bu durumun farkında olan iki ülke yöneticileri 1950'li yıllar boyunca birçok ikili anlaşma yapmış, Amerika Türkiye'ye askeri ve ekonomik yardım konusunda eli açık davranırken, Türkiye'de Amerikan dış politikasını öven ve kabullenen bir ülke haline gelmiştir. Amerika ile Türkiye arasında yapılan anlaşmalar ve NATO'ya üyeliği Amerika'nın Türkiye'nin bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü dostane görünerek hiçe saymasına ve Türkiye topraklarına üs açmasına kadar giden bir süreci başlatmıştır. Amerika, Türkiye'ye yaptığı askeri yardımlar ile Türkiye'yi koruyormuş gibi görünse de aslında en büyük düşman olarak gördüğü SSCB'ye karşı Türkiye'yi bir kalkan olarak kullanmıştır. Amerika tarafından Türkiye'ye verilen mali destek o dönemde "hibe" olarak adlandırılmışsa da aslında bu desteklerin bazen sadece bir kısmı karşılıksız olurken, çoğunlukla da tamamı geri ödemeli, yani borç olarak verilmiştir.

1960 yılı, Türkiye ve Amerika'da siyasi iktidarın değiştiği, Türk Amerikan ilişkilerinin yeni bir boyut kazandığı yıldır. 1960-1963 yılları arasında Amerika'da başkanlık yapmış olan ve kendisinden önceki başkan Eisenhower'a göre daha ılımlı bir politika izlemiş John F. Kennedy'nin başkan seçilmesi Rus haber ajansında "Amerikan halkının soğuk harpten bıktığına alamet" olarak yorumlanmıştır. Kennedy'nin izlediği dış politika, Amerika'nın diğer dünya ülkeleri ile olduğu gibi

Türkiye ile olan ilişkilerinde de önceki döneme göre değişimlerin yaşanmasına sebep olmuştur.

1960 yılı iki ülke için de yönetimin değiştiği bir yıl olmuştur. Türkiye’de on yıllık DP Hükümeti yaşanan askeri müdahale sonrası iktidar görevini İsmet İnönü hükümetine bırakmış, yine aynı yıl Amerika’da yapılan seçimlerle Amerikan başkanı Eisenhower, başkanlık koltuğunu Kennedy’ye devretmiştir. Yaşanan bu iki gelişme, Türk Amerikan ilişkilerinin de yeni bir boyut kazanmasına yol açmıştır.

1960 yılı içerisinde Amerika tarafından Türkiye’ye mali ve askeri yardım yapılmıştır. Bazı yardımlar Türkiye ve Amerika’nın anlaşmalarından dolayı yapılırken, bazı yardımlar da Türkiye’nin talebi üzerine gerçekleşmiştir. Tabiidir ki Amerika, Türkiye’nin kendisine bağımlılığını arttırmak ve uyguladığı dış siyaseti başarılı kılmak amacıyla Türkiye’nin istediği kredileri fazlasıyla vermiştir. Bu yıl içerisinde Türkiye’nin NATO’ya olan üyeliği ve güvenlik ihtiyacı bahane edilerek Nike füzeleri Türkiye’ye yerleştirilmiş, adına da “NATO’nun savunma gücünü arttırmak” denilmiştir. 1960 yılı içerisinde Amerika ile SSCB arasında yaşanan casus uçak krizi gibi konularda Türkiye SSCB tarafından krizin içerisine çekilmeye çalışılmışsa da Amerika tarafından Türkiye’yi koruma yönünde açıklamalar eksik edilmemiştir. 27 Mayıs askeri müdahalesi öncesi DP hükümeti ile Amerika arasında yapılan ve ülkede silahsız bir hareketlenme olması durumunda Amerika’dan yardım istenebileceğine dair anlaşma DP hükümetini sevindirirken, muhalefetin yoğun tenkidine uğramış ve kamuoyunun –zaten kötü olan- Amerika’ya bakışını daha da kötü hale getirmiştir. 1960 yılı içerisinde ayrıca, Türkiye’de bulunan Amerikan askeri personelinin yargılanması ve cezalandırılması konusu da gündeme gelmiş, Amerikalı askeri personelin Türkiye’de işledikleri suçlar dolayısıyla Türk mahkemelerinde yargılanıp cezalandırılmıyor olması Türk basınında günlerce haber olmuştur.

1961 yılı dünya siyasetinde –Küba’daki iç çatışmaları bahane ederek- Amerika ve SSCB’nin çekişmesine sahne olmuş, SSCB Türkiye’deki NATO silahlarını bahane ederek Türkiye’yi krize çekmeye çalışmıştır. Bu yıl içerisinde Amerika tarafından Türkiye’ye yapılan mali yardımlar yine devam etmiş, verilen ve verilmesi planlanan yardımlar Amerikalı yetkililer tarafından sürekli dile getirilmiştir.

1962 yılında Amerika Türkiye’ye yaptığı mali yardımların yanında Türkiye’nin talebi ile buğday yardımında da bulunmuş, askeri yardım olarak da

Türkiye'ye F – 104 uçakları verilmiştir. Dünya ve Türkiye gündemi açısından bu yılın en önemli gelişmesi Küba krizi olmuştur. İki kutbun restleşmesinin arasına çekilmek istenen Türkiye, NATO ve Amerikan taraftarı tutumunu devam ettirerek, barış mesajları ile krizden uzak kalmaya çalışmıştır.

NATO nükleer gücünün oluşturulması düşüncesi kapsamında 1963 yılında Türkiye'deki Jüpiter füzeleri kaldırılarak yerine Polaris denizaltıları getirilmiştir. NATO'nun savunma gücünü iyiden iyiye arttıracak olan Polaris denizaltıları gelmesine karşılık Türkiye'deki Thor füzeleri yerinde kalmıştır. Bu yılın sonunda ılımlı siyaseti ile öne çıkan Kennedy bir suikastla öldürülmüş ve yerine başkan yardımcısı Johnson geçmiş ve Türk Amerikan ilişkilerinde bir dönem kapanmıştır.

1964 yılı içerisinde Türk Amerikan ilişkilerine Kıbrıs'ta yaşanan kriz damga vurmuş, ABD Başkanı Johnson'un sonraki yıllarda basında gündeme gelecek olan diplomatik üsluptan uzak olan mektubunu Başbakan İsmet İnönü'ye göndermiştir. Türkiye'de suç işleyen Amerikalıların yargılanma mercii hakkında daha önce iki ülke arasında yapılmış olan anlaşmanın iptal edilmesi konusu Türk basınına yansımıştır.

1960-1964 yılları arasındaki Türk Amerikan ilişkilerine bakıldığında karşılıklı çıkarların söz konusu olduğunu ve iki ülkenin de birbirinden farklı beklentilerinin olduğu görülmekle birlikte, Amerikalıların taahhütlerine sadık kalmamaları, uluslararası teamülleri önemsemeden hareket etmeleri, birçok konuda müttefiklere danışmadan karar almaları Türk Basınında Amerika'ya güvenilmemesi algısını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kanun Layihası, Sayı: 2/10890, 28.04.1939
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararname, Sayı: 5/1213, 10.05.1961.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararname, Sayı: 6/1441, 14.02.1963.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararname, Sayı: 6/2059, 10.08.1963.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararname, Sayı: 6/2205, 13.09.1963.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Kararname, Sayı: 6/2376, 24.11.1963
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Telgraf, Sayı: 030/10/235/590/21, 15.08.1945.
- Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Türkiye-Amerika Ticaret Anlaşması Hakkında, Sayı: 030/10/268/804/14, 05/05/1939.
- Başbakanlık Devlet Arşivi, Kararname, Sayı: 6/2374, 15.11.1963.
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivi, Kararname, Karar Sayısı: 4/11376, 04.03.1959.
- Cumhuriyet Arşivi, Muhtıra, Sayı: 030/01/62/380/4, 13.03.1956.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 03.001.7.40.16.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, 03.001.7.40.16. 1960.
- Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi, Eisenhower'ın Şahsi Mesajı, Sayı: 030/01/7/40/16, 16/06/1960.

Kitaplar

- Açıkses, Erdal, *Amerikalıların Harput'taki Misyonerlik Faaliyetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2003.
- Ahmad, Feroz, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, (Çev. Ahmet Fethi), Kayhan Matbaacılık, İstanbul 2015.
- Arığ, Ayten Sezer, *Atatürk Döneminde Yabancı Okullar (1923 – 1938)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014
- Armaoğlu, Fahir, “Yarım Yüzyılın Türk-Amerikan İlişkileri (1947-1997)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi 200: Yıllık Süreç Sempozyuma Sunulan Tebliğler*, (Ed. İsmail Soysal), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Armaoğlu, Fahir, *Belgelerle Türk-Amerikan Münasebetleri*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1991.
- Ataöv, Türkkaya, *Amerika, NATO ve Türkiye*, İleri Yayınları, İstanbul 2006.
- Ayışığı, Metin, *Kurtuluş Savaşı Sırasında Türkiye'ye Gelen Amerikan Heyetleri*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2004.
- Bağcı, Hüseyin, *Türk Dış Politikasında 1950'li Yıllar*, ODTÜ Yayıncılık, Ankara 2014.
- Bulut, Semih, *Atatürk Dönemi Türkiye-ABD İlişkileri*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2010.
- Can, Bilmez Bülent, *Demiryolundan Petrole Chester Projesi*, İmge Kitabevi, İstanbul 2016.
- Erhan, Çağrı, *Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri*, İmge Kitabevi, Ankara 2015.
- Erhan, Çağrı, “Osmanlı Amerikan İlişkilerinin Başlangıcında Temel Faktörler (1776-1830)”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Ed.) İsmail Soysal, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- Erol, Mine, *I. Dünya Savaşı Arifesinde Amerika'nın Türkiye'ye Karşı Tutumu*, Bilgi Basımevi, Ankara 1976.
- Fendoğlu, Hasan, Tahsin, *Modernleşme Bağlamında Osmanlı-Amerika İlişkileri*, Beyan Yayınları, İstanbul 2002.

- Gencer, Ali İhsan, Örenç, Ali Fuat, Ünver, Metin, *Türk Amerikan Silah Ticareti Tarihi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Gönlübol, Mehmet, vd, *Olaylarla Türk Dış Politikası (1919-1995)*, Siyasal Kitapevi, Ankara 2014.
- Gürün, Kâmuran, *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, *Türk Tarih Kurumu*, Ankara 2010.
- Karpat, H. Kemal, *Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012*, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- Köse, İsmail, *Türk – Amerikan İlişkilerinin Şekillenmesinde Amiral Mark L. Bristol'un Rolü (1919-1927)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2016.
- Kurat, Akdes Nimet, *Türk Amerikan İlişkilerine Kısa Bir Bakış*, Doğu Matbaası, Ankara 1959.
- Küçük, Mehmet Alparslan, *Türkiye Protestan Ermenileri*, Berikan Yayınevi, Ankara 2009
- Mütercimler, Erol, *Satılık Ada Kıbrıs*, Alfa Yayınları, İstanbul 2017.
- Nevins, Allan, Commeger, Henry Steele, *ABD Tarihi*, (Çev. Halil İnalçık), Doğu Batı Yayınları, Ankara 2016.
- Oran, Baskın (Ed), *Türk Dış Politikası- Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, İletişim yayınları, İstanbul 2012.
- Sander Oral, Fişek Kurthan, *Türk- ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı (1829-1929)*, *İmge Kitapevi*, Ankara 2007.
- Sander, Oral, *Siyasi Tarih 1918-1994*, İmge Kitapevi, Ankara 2017.
- Sander, Oral, *Türk-Amerikan İlişkileri 1947- 1964*, İmge Kitapevi, Ankara 2016.
- Sezer, Duygu Bazoğlu, “Soğuk Savaş Dönemi ve Türkiye'nin İttifaklar Politikası”, *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*, (Ed.) İsmail Soysal, 15-17 Ekim 1997, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.
- Sonyel, Salâhi, *Kurtuluş Savaşı Günlerinde İngiliz İstihbarat Servisi'nin Türkiye'deki Eylemleri*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2013.
- Sonyel, Selahi, *Gizli Belgelerle Lozan Konferansı'nın Perde Arkası*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2014.

- Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Siyasal Andlaşmaları (1920-1945)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- Soysal, İsmail, *Türkiye'nin Uluslar Arası Siyasal Bağlantıları (1945-1990)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2000.
- Şafak, Nurdan, *Osmanlı Amerikan İlişkileri*, Enes Matbaacılık, İstanbul 2003
- Tanör, Bülent, *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*, İstanbul 2009.
- Tellal, Erel, *Uluslararası Ve Bölgesel Gelişmeler Çerçevesinde SSCB - Türkiye İlişkileri 1953-1964*, Mülkiyeliler Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.
- Uçarol, Rıfat. *Siyasi Tarih (1789-2014)*, Der Yayınları, İstanbul 2010.
- Uslu, Nasuh, *Çatlak İttifak 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkileri*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2016.
- Uslu, Nasuh, *Türk Dış Politikası Yol Ayrımında*, Anka Yayınları, İstanbul 2006.
- Uslu, Nasuh, *Türk-Amerikan İlişkileri*, 21. Yüzyıl Yayınları, Ankara 2000.
- Yetkin, Çetin, *Karşı Devrim 1945- 1950*, Yeniden Anadolu ve Rumeli Müdaafa-i Hukuk Yayınları, Antalya 2006.

Makaleler

- Akgün, Seçil, “Amerikalı Misyonerlerin Ermeni Meselesinde Rolü”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 1(5), 1988, 1-12.
- Alan, Gülbadi, Protestan Amerikan Misyonerleri, Anadolu'daki Rumlar ve Pontus Meselesi, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(10), 2001, 183-208.
- Armaoğlu, Fahir, “Amerika Servis Antlaşması ve "Ermenistan" Sınırları”, *Belleten Dergisi*, 61(230), 1997, 133-145.
- Armaoğlu, Fahir, “Türkiye'deki Amerikan Okulları Krizi 1927-1928”, (Bir Laiklik – Milliyetçilik Olayı), *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 13(37), 1997, 1-29.

- Arslan, Esat, Amerikan İstihbarat Belgelerine Göre Kurtuluş Savaşı'nın Bunalım Dönemindeki Türk Dış Politikası ve "Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal Bey'le Yapılan Görüşmeler", *Belleten Dergisi*, 62(234), 1998, 495-527.
- Atamer, Hamdi, "İlk Türk Amerikan Münasebetleri", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (2), 1967, 20-25.
- Ataöv, Türkkaya, Türk Dış Politikası Üzerine Düşünceler, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 24(1), Ankara 1972, 95-121.
- Aydın, Mithat, Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkisi, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 19(19), 2006, 79-122.
- Aytepe, Oğuz, Milli Mücadele'de Manda Sorunu ve Mustafa Kemal'in Yaklaşımı, *Ankara Üniversite Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 24, 1999, 475-486.
- Beyoğlu, Süleyman, "Sevr ve Lozan'da Ermeni Sorunu", *Gazi Akademik Bakış*, 2(3), 2008, 125-138.
- Erhan, Çağrı, "1830 Osmanlı-Amerikan Gizli Antlaşması'nın Gizli Maddesi ve Sonuçları", *Belleten Dergisi*, 62(234), 1999, 457-465.
- Erol, Mine. "Amerika'nın Cezayir ile Olan İlişkileri (1785-1816)", *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*, 32, 1979, 689-730.
- Ertem, Barış, Türkiye Üzerindeki Sovyet Talepleri ve Türk-Sovyet İlişkileri (1939-1947), *Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(3), 2010, 252-273.
- Eser, Bahadır, Demirkıran, Özlem, Çiçek, Eda, "II. Dünya Savaşı Sonrasında Türk Siyasetinin Liberalleşmesi Bağlamında Türk-Amerikan İttifakının Ortaya Çıkışı: Batı Bloğuna Geçiş", *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(14), 2011, 17-38.
- Ezgü, Fuat, "Türklerin Amerika'ya Askeri Yardımı", *Tarih Dünyası Dergisi*, (1), 1950, 208-218.
- Gönlübol, Mehmet ve Ülman, Haluk, Türk Dış Politikasının Yirmi Yılı 1945-1965, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, , 21(1), 1966, 143-182.

- Güler, Yavuz, II. Dünya Harbi Sonrası Türk – Amerikan İlişkileri (1945-1950), *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 2004, 227-240.
- Kasalak, Kadir, “Birinci Dünya Savaşı Yıllarında Osmanlı ABD İlişkileri”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi* (55), 2014, 108-124.
- Köprülü, Orhan, “Tarihte Türk-Amerikan Münasebetleri”, *Belleten Dergisi*, 52(200), 1987, 927-945.
- Kurat, Akdes Nimet, “Berberi Ocakları ile Amerika Birleşik Devletleri Münasebetleri (1774 -1916)”, *Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2-3), 1964, 175-214.
- Kurat, Akdes Nimet, Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri Arasındaki Münasebetlere Ait Arşiv Vesikaları, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, 5(8-9), 1967, 288-373.
- Kurşun Zekeriya, Bilgili Ahmet Emre, Kahraman Kemal, Güngör Celil, “Üsküdar Amerikan Kız Kolejinin Kısa Tarihi”, (Ed.) Teyfur Erdoğan, *Üsküdar Sempozyumu I 23-25 Mayıs 2003 Bildiriler, Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi*, 1(10), 2004, 302-324.
- Kürkçüoğlu, Ömer, "Dış Politika" Nedir? Türkiye'deki Dünü ve Bugünü, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35(1), 1980, 309-335.
- Mantran, Robert XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Doğu Akdeniz’de Ticaret, Deniz Korsanlığı ve Gemiler Kafileleri, *Belleten Dergisi*, 52(203), 1988, 685-695.
- Ortaylı, İlber, Osmanlı İmparatorluğunda Amerikan Okulları Üzerine bazı Gözlemler, *Amme İdaresi Dergisi*, 14(3), 1981, 87-98.
- Polat, İlknur, Osmanlı İmparatorluğu'nda Açılan Amerikan Okulları Üzerine Bir İnceleme, *Belleten Dergisi*, 52(203), 1988, 627-652.
- Sever, Ayşegül, Yeni Bulgular Işığında 1962 Küba Krizi ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 52(1), 1997, 647-660.
- Soysal, İsmail, Türk-Amerikan Siyasal İlişkileri, *Belleten Dergisi*, 41(162), 1977, 257-276.

Şahingöz Mehmet, Keleşyılmaz Vahdet, Milli Mücadele Dönemi Türk Basınında Wilson Prensipleri, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 12(35), 1996, 357-378.

Ülman, Haluk, Nato ve Türkiye, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 22(04), 1967, 134-149.

Yavuz, Bilge Sükan Fransız Arşiv Belgelerinin Işığında Chester Demiryolu Projesi, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (6)24, 1999, 527-561.

Sürelî Yayınlar

Akşam Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Cumhuriyet Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

İstanbul Postası, 1960-1964 Arası Nüshaları

Milliyet Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Son Havadis Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Tercüman Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Ulus Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Vatan Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Yön Dergisi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Zafer Gazetesi, 1960-1964 Arası Nüshaları

Tezler

Arda, Furkan, *1950-1960 Döneminde Türkiye – ABD İlişkilerinin İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Edirne, 2018.

Ekler

16 Haziran 1960

Ankara, A.A.- Amerika Birleşik Devletleri Reisi cumhuriyeti
Sayın Dwight D. Eisenhower tarafından Devlet ve Hükümet Reisi-
miz Sayın Orgeneral Cemâl Gürsel'e/11 Haziran 1960 tarihli
gönderilmiş olan
şahsî mesajın metni:

"Muhterem Devlet Reisi,

Türkiye'ye vaki ziyaretlerim, Türk Milletine ve yıllar
boyunca karşılaştığı meselelere karşı bende derin ve devamlı
bir alâka uyandırmıştır. Ahiren Devlet Reisliği'ni deruhte
ettiğinizde, vatandaşlarınıza ve dış dünyaya vaki yapıcı beyan-
larınızı hususî bir alâka ile takip ettim.

Seçimler yapmak ve Hükümet idaresini yeni seçilecek
makamlara devretmek hususunda izhar ettiğiniz azim, Türkiye'nin
bütün dostları tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Bu seçim
lerin ve idareniz altında hazırlanmakta olan yeni Anayasanın,
Türkiye'de demokrasinin gelişmesinde yeni bir merhale teşkil
edeceğini hepimiz candan ümit ediyoruz.

Hükümetinizin, Türkiye'nin NATO ve CENTO ile bağlarını
muhafaza etmek hususundaki azmi, benim için ve hür dünyanın
müdafaası gayesi ile kurulmuş bulunan bu müşterek emniyet te-
şekküllerinde Türkiye ile teşriki mesai edenler için keza büyük
bir memnuniyet kaynağı teşkil etmiştir. Hükümetim, Türk ve Ame-
rikan milletleri arasındaki münasebetlerin ötedenberi mümeyyiz
vasfını teşkil etmiş olan dostluk ve işbirliği an'anesine uy-
gun olarak, Türkiye ile samimi münasebetlere devamdan memnuni-
yet duyacaktır.

Kendinizi ve Hükümetinizi hizmetine vakfetmiş olduğunuz
yüksek ideallerin gerçekleştirilmesi ve haler karşılaştığınız
meselelerin halli için en hararetli muvaffakiyet temennilerimi
sunarım, Muhterem Devlet Reisi.

Saygılarımla
Dwight D. Eisenhower

030 01 7 40 76

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Karar Sayısı : 6/ 2376

KARARNAME

Amerika Birleşik Devletlerinin Başkanı Miteveffa John F. Kennedy'nin Vaşington'da yapılacak cenaze törenine Türkiye Cumhuriyeti ni temsilen Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Vaşington Büyükelçisi Turgut Menemencioglu ile Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Necdet Calp ve Özel Doktor Profesör Zafer Paykoç'dan kurulu bir heyetin katılması; Dışişleri Bakanlığınının 24/11/-1963 tarihli ve 311.506.365 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 24/11/1963 tarihinde kararlaştırılmıştır.

İsmet İnönü
CUMHURBAŞKANI

030 18 01 02 174 52 75

Dosya No :

105-4

1459

Başbakan	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı
Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Devlet Bakanı	Adalet Bakanı
İçişleri Bakanı	Dışişleri Bakanı	Maliye Bakanı	Millî Eğitim Bakanı
Ticaret Bakanı	Sa. ve So. Y. Bakanı	Güm. ve Tekel Bakanı	Bayındırlık Bakanı
Çalışma Bakanı	Satın Al. Bakanı	Turizm ve Tanıtma Bakanı	Ulaştırma Bakanı
			İmar ve İskân Bakanı

Gönderen	Carhi		Alınanlar	Cevap tarihi	15.8.1945
	Numarası			İşin tarihi	
Gönderilen	İsim		Alınanlar		
	İsim				

Sayın Bay Kemal Gedeleş
Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtibi

İSTANBUL

Aşağıdaki malûmatın Cumhurbaşkanımızın Yüksek Katlarına en derin tazimlerle arzına delâletinizi rica ederim .

1 - Bu sabah Dışişleinde toplandık . Zafer münasebetiyle Cumhurbaşkanımız tarafından İngiltere , Amerika , Rusya ve Çin Devlet Reislerine birer tebrik telgrafı çekilmesini ^{faizdal} ~~devlet~~ bulduk . Telgraf suretleri bervechi zirdir :

2 - Büyük Millet Meclisi tarafından İngiltere , Amerika , Rus ve Çin Millet Meclislerine tebrik telgrafı çekilmesini ~~mece~~ zaruri gördük . Bunun için Gurup Reis Vekilleri ile , Müstakil Gurup Reis Vekili meclise bir taktır verecek . Bazı hatipler tarafından söylenecek sözlerden sonra bu taktirin kabulü muamelesi bitince Meclis namına telgraflar çekilecektir .

3 - Başbakan tarafından , resmî olarak İngiltere Başbakanı , Amerika Devlet Reisi ve Dışişleri Nazırına , Çin hükümet Reisine , Mareşal Stalin'e ; Hususî olarak Mr. Churchill'e , Eden'e, Amiral Kelly,ve

6- 030 10 235 590 21

T. C.
Dahiliye Vekâleti
Kalemi Mahsus
Müdüriyeti
Sayı

Yazıldığı yer R. Cümh. Um. Kâ	Telgraf merkezinin numrusu
Tarihi 28 / 9 / 1932	kaleme geldi 29/9/932 19
Numarusu	Açıldı 29/9/932 19

BAS
Dahiliye Vekâletine

ile
I- Gazi Hz. Amerika Erkânıharbiye Reisi arasındaki mülâka-
tın hülâsası zirde maruzdur:
Amerikalı, Türkiyede gördüğü iyi kabulden teşekkür ve Ame-
rika Reisi cumhurunun selâmlarına arz etmiş, Gazi Hz. beyanı
memnuniyet etmiş ve Amerika Reisi cumhuru mukabil selâm-
larının bildirilmesini söylemiş, Amerikalı Ankarayı meth-
ile on sene sonra büyük ve yüz sene sonra pek büyük bir
şehir olacağını söylemiş, çiflik hakkında pek takdirkar
lisan kullanmış, Gazi Hz. çifliğin BEE beş, yedi sene evvel
çaplık ve bataklık bir yer olduğunu, işe bir aygır ve iki kü-
çük traktörle başlanılmış olduğunu ve bunun müteredditlere
Ankara'da yerleşmenin mümkün olduğunu ispat maksadı ile
yaptığını söylemişlerdir. Amerikalı, dünya buhranından
Amerikada on milyon işsiz bulunduğundan ve vaziyetin güc-
lüğünden ve Türkiyede buhran yok denecek kadar hafif ol-
duğundan bahs ve bunun sebebini memleketin bilhassa ziraat
memleketi olmasından görmüştür.

Gazi Hz. dünya ve Amerika buhranının ilim, fen ve gayret
sayesinde çaresi bulunacağını ve vaziyetin normale doğru
gideceğini ümit ettiğini ve Türkiyenin buhrandan daha zi-
yade hissedar olmak bahsına bile inkişaf etmiş bir sanayie
malik olmaya kani olacağını söylemişlerdir. Amerika intihâ-
batında tekrar bu günkü fırkanın kazanması temennisi tara-
fında gösterilmiştir. Dünyadaki harp tehlikeleri mevzu ba-
his olduğunda Gazi Hz., önümüzdeki on sene zarfında cihan-
şumul harbin hemen imkânsız olduğunu söylemiş fakat terki
teşlihatın da esaslı olamayacağını, zira emniyetin teessüs
etmemiş olduğunu ifade buyurmuşlardır.

2- Başvekâlet ve Ha. Vekâletine çekilmiştir.

Ri. Cüm. Kâ. Um.
Hikmet

-5

00	10		1	3	1
----	----	--	---	---	---

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR YETKİLİ DAİRESİ BAŞKANLIĞI

Karar Sayısı : 6/ 2205

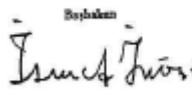

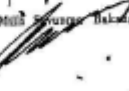
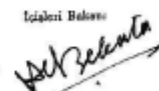
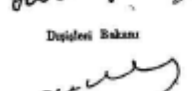

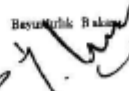
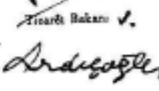
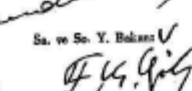
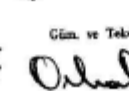

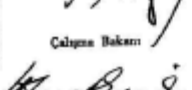

KARARNAME

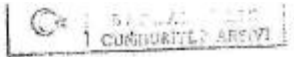
Zirai Maddeler Ticaretinin Geliştirilmesi ve Yardım Hakkındaki (PL 480 sayılı) Amerikan Kanununun verdiği imkânlardan faydalanılarak, memleketimizin ihtiyacı bulunan bazı maddeleri ithâl etmek üzere, imzalanmış olan 21 Şubat 1963 tarihli Andlaşmanın tadili suretiyle takriben 18.000 tonluk mısırın Amerika'dan ithâlini sağlamak için Amerika Birleşik Devletleri Büyükelçiliği ile akdolunacak Ek Andlaşmanın Hükümetimiz adına imzalanması hususunda Ticaret Bakanlığına yetki verilmesi; adı geçen Bakanlığın 12/9/1963 tarihli ve 252.22/5/13353 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 13/ 9 /1963 tarihinde kararlaştırılmıştır.

CUMHURBAŞKANI

030 18 01 2 153 25 4

Dosya No :
118-B
1169

Başbakan 	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı 	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı 	Devlet Bakanı ve Başb. Yardımcısı 	Devlet Bakanı
Devlet Bakanı 	Devlet Bakanı 	Azınlık Bakanı 	Millî Eğitim Bakanı 	İçişleri Bakanı
Değişlik Bakanı 	Maliye Bakanı 	Millî Eğitim Bakanı 	Bayındırlık Bakanı 	Ticaret Bakanı
Sa. ve So. Y. Bakanı 	Gün. ve Tekel Bakanı 	Deniz Bakanı 	Ulaştırma Bakanı 	
Çalışma Bakanı 	Suvarî Bakanı 	Tarım ve Yürütme Bakanı 	İmar ve İkâde Bakanı 	
		N. Arduşoğlu	F. K. Göğ	

T. C.
BAŞBAKANLIK
KANUNLAR VE KARARLAR TETKİK Dairesi Başkanlığı

Karar Sayısı : 6/ 2376

KARARNAME

Amerika Birleşik Devletlerinin Başkanı Müteveffa John F. Kennedy'nin Vaşington'da yapılacak cenaze törenine Türkiye Cumhuriyeti'ni temsilen Başbakan İsmet İnönü'nün başkanlığında Dışişleri Bakanı Feridun Cemal Erkin, Vaşington Büyükelçisi Turgut Menemencioglu ile Başbakanlık Özel Kalem Müdürü Necdet Calp ve Özel Doktor Profesör Zafer Paykoç'dan kurulu bir heyetin katılması; Dışişleri Bakanlığının 24/11/1963 tarihli ve 311.506.365 sayılı yazısı üzerine, Bakanlar Kurulunca 24/11/1963 tarihinde kararlaştırılmıştır.

İsmet İnönü
CUMHURBAŞKANI

030 18 01 02 144 52 75

<i>[Signature]</i> Başbakan	<i>[Signature]</i> Devlet Bakanı ve Baş Yardımcısı	<i>[Signature]</i> Devlet Bakanı ve Baş Yardımcısı	<i>[Signature]</i> Devlet Bakanı ve Baş Yardımcısı
<i>[Signature]</i> Devlet Bakanı	<i>[Signature]</i> Devlet Bakanı	<i>[Signature]</i> Devlet Bakanı	<i>[Signature]</i> Adalet Bakanı
<i>[Signature]</i> İçişleri Bakanı	<i>[Signature]</i> Dışişleri Bakanı	<i>[Signature]</i> Maliye Bakanı	<i>[Signature]</i> Millî Eğitim Bakanı
<i>[Signature]</i> Ticaret Bakanı	<i>[Signature]</i> Sa. ve Şe. Y. Bakanı	<i>[Signature]</i> Gün. ve Tehel. Bakanı	<i>[Signature]</i> Tatire Bakanı
<i>[Signature]</i> Culhane Bakanı	<i>[Signature]</i> Bakary. Bakanı	<i>[Signature]</i> Tarım ve Tarımna Bakanı	<i>[Signature]</i> İmar ve İkân. Bakanı

[Signature] N. Arslanoğlu

Doğru No :
105-4
1459

Amerika Başkan Muavini Türkiyeyi ziyaret edecek

27 ağustos - 1 eylül arasında yurdumuzda bulunacak olan Amerikan Cumhurbaşkanı Muavini Lyndon B. Johnson, Amerikanın milletimize «duyduğu samimi dostluk ve alâka» yı bildirecek

Ankara, 8 (Cumhuriyet - Teleks) — Dışişleri Bakanlığından bildirilmiştir :
Türkiye Hükümetinin daveti üzerine Amerika Birleşik Devletleri Cumhurbaşkanı Yardımcısı Lyndon B. Johnson, 27 ağustos - 1 eylül 1962 tarihleri arasında memleketimize resmi bir ziyaret yapacaktır. Cumhurbaşkanı Yardımcısı, Türkiye'deki ikametleri sırasında Türk devlet adamlarıyla yapacağı temaslardan başka, İmir — Arkası Sa. 3, SÜ. 3 te —

Amerika Cumhurbaşkanı Kennedy ve Muavini Johnson

9 Ağustos 1962 Cumhuriyet Gazetesi

Kruçef Kübadaki Tecavüzî Silâhların Geri Çekilmesi için Dün Emir Verdi

Amerikanın da Küba'daki ablukayı kaldırması muhtemel

Kennedy memnun; Sovyetlerin hareketi karşısında Amerikanın Küba'yı istilâ etmeyeceğine dair Birleşmiş Milletlerde garanti vermesi bekleniyor

Londra 23 (s.a. ve Radyolar) — Sovyetler Birliği Başkanı Nikita Kruçef bugün (Gmt) ayarı ile saat 14 te Başkan Kennedy'ye gönderdiği yeni bir mesajda, Amerikanın «Tevazü» silâhları olarak kabul ettiği nükleer füze üslerini boşaltması ve füze rampalarını geri çekerek, Küba'yı nükleer silâhlardan tecrit etmeyi kabul ettiğini bildirmiştir. Kruçef bu hususta emir verdiğini açıklamıştır.

Sovyetlerin kazaz «anı» ve «baki» bir hareket olarak vaatlandırılmış, bütün Batılı başkentlerde memnuniyet uyandırmıştır. Kennedy de Kruçef'i öven övmüştür.

Bilindiği gibi Sovyet Başkanı Kruçef, dün Kennedy'ye gönderdiği ilk mesajla Küba'daki füze üslerinin geri çekilmesine karşılık, Amerika'nın da Türkiye'deki füze üslerini tahliye etmesi şartını ileri sürmüştü. Buna karşılık Başkan Kennedy, Türkiye'nin sözünden habotmektinin verdiği cevapta, hiçbir taviz ve pazarlığa girişmeye razı olmadığını ima etmiş ve «Sovyetler'in Küba'daki üslerini tahliyesini talep etmiştir».

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri U-Thant

29 Ekim 1962 Cumhuriyet Gazetesi

Öğretmenin Elkitabı
 Her öğretmen için gerekli olan her şeyi içeren, her yıl yenilenen, her öğretmen için vazgeçilmez bir elkitabıdır.
HEMZİ NİTAHEVİ
 İstanbul - Beşiktaş

Cumhuriyet

RESMİ GAZETE
 Sayı: 10.540 - 13.442
 İstanbul - 22 Temmuz 1962
 Fiyatı: 10 kuruş
 Posta: 29 Temmuz 1962

FANTOMA JUVU ÖLDÜRÜYOR
 Fantoma adındaki bu seri film, her hafta yayınlanmaktadır. Her hafta yeni bir bölüm yayınlanmaktadır. Her hafta yeni bir olay, yeni bir macera yayınlanmaktadır. Her hafta yeni bir karakter yayınlanmaktadır. Her hafta yeni bir dünya yayınlanmaktadır.

Bir İngiliz gazetesinin verdiği haber Türkiyedeki füze üsleri kaldırılıyor

Bizi değil, Bari onları Dinleseler

İngilizler, Türkiye'deki füze üsleri hakkında bir haber yayınladı. Habere göre, İngiltere'nin Türkiye'deki füze üsleri hakkında yaptığı araştırmalar, Türkiye'nin nükleer silahları kullanabileceğini göstermiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı yaptığı bu araştırmalar, Türkiye'nin nükleer silahları kullanabileceğini göstermiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı yaptığı bu araştırmalar, Türkiye'nin nükleer silahları kullanabileceğini göstermiştir.

Türkiyede başka bir füze üsü de bulundu. Bu üs, Türkiye'nin nükleer silahları kullanabileceğini göstermiştir. İngiltere'nin Türkiye'ye karşı yaptığı bu araştırmalar, Türkiye'nin nükleer silahları kullanabileceğini göstermiştir.

İçişleri Bakanı valilerle görüşürken Tatvanda on beş kamyon soyuldu

Yapılan tahkikat, suçların Jandarma Bölge Komutanlığına ait bir kamyon tarafından yapıldığını göstermiştir. Suçluların yakalanması için Jandarma Bölge Komutanlığı tarafından bir operasyon başlatılmıştır.

Cezayirde dünkü durum Ben Bella'cılar dün bir şehri daha işgal ettiler

Ben Bella'cılar, Cezayir'de dünkü durum hakkında bir rapor yayınladı. Rapora göre, Ben Bella'cılar dün bir şehri daha işgal ettiler. Ben Bella'cılar, Cezayir'de dünkü durum hakkında bir rapor yayınladı. Rapora göre, Ben Bella'cılar dün bir şehri daha işgal ettiler.

Kayseride kuyu sularında radyoaktifite tesbit edildi

Kayseri'de kuyu sularında radyoaktifite tesbit edildi. Bu durum, Kayseri'de kuyu sularında radyoaktifite tesbit edildi. Bu durum, Kayseri'de kuyu sularında radyoaktifite tesbit edildi.

«Erdek Şenlikleri»ndeki sabotaj davası başlıyor

«Erdek Şenlikleri»ndeki sabotaj davası başlıyor. Davanın başlatılmasıyla ilgili olarak, Erdek Şenlikleri'ndeki sabotaj davası başlıyor. Davanın başlatılmasıyla ilgili olarak, Erdek Şenlikleri'ndeki sabotaj davası başlıyor.

Adapazarında 8 bin esnaf Belediyeyi protesto etti

Türkiye Yapı İş Federasyonu'nun 12 Ağustos'ta harekete geçmesiyle Adapazarı'nda bir miting ve yürüyüş yapıldı. Mitingte, Adapazarı Belediyesi'ne karşı protestolar yapıldı.

Dün gece Vatın caddesinde yukubulan bir kazada 4 kişi öldü 9 kişi de ağır yaralandı

Dün gece Vatın caddesinde yukubulan bir kazada 4 kişi öldü 9 kişi de ağır yaralandı. Kazanın meydana gelmesiyle ilgili olarak, Vatın caddesinde yukubulan bir kazada 4 kişi öldü 9 kişi de ağır yaralandı.

YTP Yulius kongresinde "Sosyalizm zornaki, denildi"

YTP Yulius kongresinde "Sosyalizm zornaki, denildi". Kongrede, sosyalizm hakkında tartışmalar yapıldı. Sosyalizm hakkında tartışmalar yapıldı.

İhmal edilen İstanbul

İhmal edilen İstanbul. İstanbul'un ihmal edilmesi hakkında bir rapor yayınladı. İstanbul'un ihmal edilmesi hakkında bir rapor yayınladı.

CELLECI MEMET
MEMET YARIN
30. YIL 101. SAYI

Cumhuriyet

Yeni Türk
KURUCUSU KEMALPAŞA İN
MİLLET BAŞKANINDIR

İs politikası ile ilgili genel görüşme dün Mecliste yapıldı

Erkin "füze üsleri rızamız İmmeden sökülemez,, dedi

İs konusuna da temas eden Bakan bir türlü olan
İstisnaların tek tarafı bozulamayacağını belirtti

Şunun otları

İs ile İsleri

konusular

İS KONUSUNDA Meclis'te yapılan görüşme, İS ile ilgili olarak yapılan görüşme, İS ile ilgili olarak yapılan görüşme, İS ile ilgili olarak yapılan görüşme...

İs konusuna da temas eden Bakan bir türlü olan istisnaların tek tarafı bozulamayacağını belirtti

Sağanak ve dolu zarara sebep oldu

Yıldırımın 1. atıştıktan sonra kesilen yağmur, laşları yapıştırmıştı, 6 kilo yağış oldu

Yıldırımın 1. atıştıktan sonra kesilen yağmur, laşları yapıştırmıştı, 6 kilo yağış oldu

Komisyon da Bakanların da mal beyanında bulunmaları istendi

Selik İnan tarafından yapılan bu teklif büyük tasvip gördü ve "bravo,, sesleri ile karşılandı

Şehir hatlarına zam tahakkuk ediyor

İs ile Akademiğin İsmi Devam Ettiler, Başbakan İsmail İnönü'nün...
İsmail İnönü'nün...
İsmail İnönü'nün...

ve Toplu sözleşme üzerinde yapılan

Bir Amerikalı 2 Türk çocuğunu evliktik edindi

Sosyalist Kültür Derneği dün ilk

KENNEDY GALİP
Seçim nihayetlendi, oy farkı 800.000

BU GÜN 6 SAYFA 25 KURUS

SON HAVADİS

YIL: 9 KURUCUSU: CEMAL SAĞIRLAR SAYI: 19

ÇARŞAMBA 9 Kasım 1960

BİR KADIN ARIYORUZ!

Milliyet Adese

Tansel Kazay Analiti

4000 ÖĞRETMEN ANADOLUYA GİDİYOR

Suzan Sözen "Annem Polony Anneannem Rus'tur,, de

AZİZ NESİN

09 Kasım 1960 Son Havadis Gazetesi

Cumhuriyet

19 Şubat 1963

Yeni ve eski Ankara Cumhuriyeti Gazetesi Sayı 10.000

Sabı 19 Şubat 1963

TAKSİM VE LİSTELERİ	
1. KİTAPLIK	100
2. İZMİR	100
3. BURSA	100
4. ANKARA	100
5. İSTANBUL	100
6. SAMSUN	100
7. ERZURUM	100
8. VAN	100
9. SİRT	100
10. HATAY	100
11. MALATYA	100
12. GAZİANTEP	100
13. KONYA	100
14. ANTALYA	100
15. ADANA	100
16. DİYARBAKIR	100
17. ŞANLIURFA	100
18. ERZİNCAN	100
19. SİĞIR	100
20. TUNCELİ	100
21. BİTLİS	100
22. VAN	100
23. ERZURUM	100
24. ERZİNCAN	100
25. SİĞIR	100
26. TUNCELİ	100
27. BİTLİS	100
28. VAN	100
29. ERZURUM	100
30. ERZİNCAN	100
31. SİĞIR	100
32. TUNCELİ	100
33. BİTLİS	100
34. VAN	100
35. ERZURUM	100
36. ERZİNCAN	100
37. SİĞIR	100
38. TUNCELİ	100
39. BİTLİS	100
40. VAN	100
41. ERZURUM	100
42. ERZİNCAN	100
43. SİĞIR	100
44. TUNCELİ	100
45. BİTLİS	100
46. VAN	100
47. ERZURUM	100
48. ERZİNCAN	100
49. SİĞIR	100
50. TUNCELİ	100
51. BİTLİS	100
52. VAN	100
53. ERZURUM	100
54. ERZİNCAN	100
55. SİĞIR	100
56. TUNCELİ	100
57. BİTLİS	100
58. VAN	100
59. ERZURUM	100
60. ERZİNCAN	100
61. SİĞIR	100
62. TUNCELİ	100
63. BİTLİS	100
64. VAN	100
65. ERZURUM	100
66. ERZİNCAN	100
67. SİĞIR	100
68. TUNCELİ	100
69. BİTLİS	100
70. VAN	100
71. ERZURUM	100
72. ERZİNCAN	100
73. SİĞIR	100
74. TUNCELİ	100
75. BİTLİS	100
76. VAN	100
77. ERZURUM	100
78. ERZİNCAN	100
79. SİĞIR	100
80. TUNCELİ	100
81. BİTLİS	100
82. VAN	100
83. ERZURUM	100
84. ERZİNCAN	100
85. SİĞIR	100
86. TUNCELİ	100
87. BİTLİS	100
88. VAN	100
89. ERZURUM	100
90. ERZİNCAN	100
91. SİĞIR	100
92. TUNCELİ	100
93. BİTLİS	100
94. VAN	100
95. ERZURUM	100
96. ERZİNCAN	100
97. SİĞIR	100
98. TUNCELİ	100
99. BİTLİS	100
100. VAN	100

Heyeti muhtıradan haberdar değilmiş

en istifa ye girdi

Bu hafta muhtıra heyeti hakkında haberler yayılmıştır. Heyet üyeleri muhtıra heyeti hakkında haberdar değildir.

Gürsel'in ihbarı

Gürsel'in ihbarı üzerine muhtıra heyeti hakkında haberler yayılmıştır.

Af tasarısının bugün Mecliste müzakere edilmesi muhtemel

AF İnceleme Komisyonunda olduğu gibi Mecliste de aynı af istiyen bir önerge var.

İhbarından sonra...

Gürsel'in ihbarı

Gürsel'in ihbarı üzerine muhtıra heyeti hakkında haberler yayılmıştır.

Emniyet Müdürlüğü için tayin yapıldı

Emniyet Müdürlüğü için tayin yapıldı.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Gürsel'in ihbarı

Gürsel'in ihbarı üzerine muhtıra heyeti hakkında haberler yayılmıştır.

Senato vergi reform kanun tasarılarından altısını dün onayladı

Kanun koyucuların vergilerinde indirim yapılmasına dair AF senatörü Nurettin Bulak'ın yaptığı teklif reddedildi

Senato, vergi reform kanun tasarılarından altısını dün onayladı.

Feni Toplantı ve Genel Yürüyüşleri Konağı ziyaretine girdi

Feni Toplantı ve Genel Yürüyüşleri Konağı ziyaretine girdi.

De Gaulle'e yapılan son iki suikastin elebaştısı aranıyor

De Gaulle'e yapılan son iki suikastin elebaştısı aranıyor.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta

Polis, Mercedes'in parçalarını aramakta.

Avüsten koruma un teklifi yapıldı

Avüsten koruma un teklifi yapıldı.

Polaris Atom denizaltıları Türk limanlarına uğruyacak

3 Nisan'da Akdeniz'de kullanılmaya başlanacak olan Polaris atom denizaltıları, Türkiye limanlarına uğruyacak.

3 Nisan'da Akdeniz'de kullanılmaya başlanacak olan Polaris atom denizaltıları, Türkiye limanlarına uğruyacak.

Küba hakkında, İnönü görüşümüzü açıkladı

Barış isteyen bir milletiz

Başbakan İnönü "Aynı kaderde bulunan milletlerle tamamiyle tedafüü ittifaklarımız bulunuyor., dedi

Sabotajlara karşı kuvvet kullanılacak

Bakanlar Kurulu, G. Kurmay Başkanının da katıldığı toplantıda olayları görüştü

İstanbul'da Sabotajlar, bu Sabotajlar ve Küba'daki Sabotajlar ile ilgili Bakanlar Kurulu toplantısında, Başbakan İnönü'nün konuşması üzerine, Bakanlar Kurulu toplantısında, Başbakan İnönü'nün konuşması üzerine...

Abluka emri yürürlüğe girdi Amerika ve Rus gemileri karşılaşmak üzere

Ablukaya katılan Amerikan kuvvetleri: 2000 uçak, 400 harb gemisi, atom enerjisi ile çalışan Polaris füzelli denizaltılar

İngiltere, Fransa ABD. ni destekleme kararı aldı

NATO Daimi Konseyi dün de toplandı. Güvenlik Konseyinde karşılıklı ithamlar devam ediyor

BRüksel'de NATO Daimi Konseyi toplantısı yapıldı. İngiltere, Fransa ve ABD'nin Küba'ya karşı ortak bir karar aldığı bildirildi. Güvenlik Konseyi'nde de tartışmalar sürüyor.

Güneli Harb Okulu'nda - Terhennem Harbi Okulu'nda...

Türkiye için televizyon şimdilik lüks sayılıyor

Millî Kurum Komisyonu toplantıda karar çıktı. Fiyatlar çok yüksek, teknik sorunlar çözülmeden...

SON DAKİKA
Küba'ya gitmekte olan

Muhafız Alayında...

...

BU GÜN 11. 04. 60
KURUMSAL BASKI
TAKSİT İZMİR, 11.04.60

BUGÜN
6
SAYFA
25
KURUŞ

SON HAVADİS

AMACIMIZ SOSYAL GÜVENLİKTİR
BİR ÜÇÜ DÜZÜT KİMİ SAĞ BAKARIZ

CUMA
16
EYLÜL
1960

Suçlu Amerikalıların Türk mahkemeleri yargılayacak

Amerika ile müzakere başladı. Anlaşma olduğu takdirde cezalar da Türkiye'de infaz edilecek

Bu fotoğrafta, Amerika'da bulunan bir mahkemede, suçlu Amerikalıların Türk mahkemeleri yargılayacakları müzakere başlatıldı. Anlaşma olduğu takdirde cezalar da Türkiye'de infaz edilecek.

Sabıklar, gaffet ve ihanet içindeydi

Dev. Tutanlar da... Sabıklar, gaffet ve ihanet içindeydi. Dev. Tutanlar da... Sabıklar, gaffet ve ihanet içindeydi.

S. SÖZEN'İ MENDERES'E Piliç Osman tanıştırmış

S. Sözen'in de geçen notlarında diyor ki... Menderes'e piliç Osman tanıştırmış.

Devleteilik Hududu Tesbit Ediliyor

Devleteilik hududu tesbit ediliyor. Devleteilik hududu tesbit ediliyor.

Devleteilik hududu tesbit ediliyor. Devleteilik hududu tesbit ediliyor.

POLİSİN YANINDA METRESİNİ VURDU

Cinayet polis noktasına 10 metre mesafede işlendi. Kadın hastahane'de öldü.

17 ota ve 23 yaralı var

17 ota ve 23 yaralı var. 17 ota ve 23 yaralı var.

Devleteilik hududu tesbit ediliyor. Devleteilik hududu tesbit ediliyor.

16 Eylül 1960 Son Havadis Gazetesi

Amerikan birlikleri Küba'yı ablukaya aldı

Küba'da "harb hâli" ilân edildi. Sovyet ordusuna "hazır ol" emri verildi. A. B. D. de hazır

Dünya barışı tehlikeli bir devre geçiriyor

'HÜKÜMET LAYLARI DİKKATLE TAKİP EDİYOR..'

Ablukaya sebep : Rusya'nın füze üsleri kurmak için malzeme sevki

500 Bin liraya kadarm Maliye, fazlasına B. Kurulu tecil edecek

Sanayi borçları 5 yıl tecil edildi

Kruşev: "Sihh tezvirat genlar batırılacak, Kruşev: "Seroküne oymak makubale nedeceğiz."

SON DAKIKA
G. Konseyi ablukayı görüşüyor

Fuat Arna defnedildi

Küba'da 4yünlü bilâncosu

Çin askerleri Hindistan topraklarında ilerliyor

Senato up çağrısı

Senato up çağrısı

Senato up çağrısı

Eğersizlik		MİLLİYETÇİ		FENİCİ	
1. Sınıf	2. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf	1. Sınıf	2. Sınıf
100	100	100	100	100	100
100	100	100	100	100	100

MAVCUT SEFERLERİ İZLETEN

JET

ANKARA - GEMERİK - KAHKARA
 70000 - 14400 - 24400 - 34400
 44400 - 54400 - 64400 - 74400
 84400 - 94400 - 104400 - 114400
 124400 - 134400 - 144400 - 154400
 164400 - 174400 - 184400 - 194400
 204400 - 214400 - 224400 - 234400
 244400 - 254400 - 264400 - 274400
 284400 - 294400 - 304400 - 314400
 324400 - 334400 - 344400 - 354400
 364400 - 374400 - 384400 - 394400
 404400 - 414400 - 424400 - 434400
 444400 - 454400 - 464400 - 474400
 484400 - 494400 - 504400 - 514400
 524400 - 534400 - 544400 - 554400
 564400 - 574400 - 584400 - 594400
 604400 - 614400 - 624400 - 634400
 644400 - 654400 - 664400 - 674400
 684400 - 694400 - 704400 - 714400
 724400 - 734400 - 744400 - 754400
 764400 - 774400 - 784400 - 794400
 804400 - 814400 - 824400 - 834400
 844400 - 854400 - 864400 - 874400
 884400 - 894400 - 904400 - 914400
 924400 - 934400 - 944400 - 954400
 964400 - 974400 - 984400 - 994400
 1004400

Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak

Küba'ya giden U Thant, dün Castro ile iki saat görüşti

Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak. Küba'ya giden U Thant, dün Castro ile iki saat görüşti. U Thant, Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacağını söyledi. U Thant, Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacağını söyledi. U Thant, Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacağını söyledi.

"Yaz saati faydalı olmuştur,"

Yaz saati uygulaması, Türkiye'de faydalı olmuştur. Yaz saati uygulaması, Türkiye'de faydalı olmuştur. Yaz saati uygulaması, Türkiye'de faydalı olmuştur. Yaz saati uygulaması, Türkiye'de faydalı olmuştur.

Bu füzelerin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak. Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak.

Küba yolundaki Türk şilepleri hakkında açıklamalar yapıldı

"Şilepler ablukadan önce yola çıkmıştı.,

A.B.D. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü dış yardım tahsisatı ile ilgili kanunun 23 Ekim tarihinde yürürlüğe girdiğini açıkladı

A.B.D. Dışişleri Bakanlığı sözcüsü dış yardım tahsisatı ile ilgili kanunun 23 Ekim tarihinde yürürlüğe girdiğini açıkladı. Sözcü, kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Küba yolundaki Türk şileplerinin ablukadan önce yola çıktığını belirtti. Sözcü, kanunun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Küba yolundaki Türk şileplerinin ablukadan önce yola çıktığını belirtti.

Bu grup, Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak. Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak.

Plânda değişiklik önermeleri dün görüşüldü

61 Önergeden 26'ı plânın bütanlığını bozucu görüldü

61 Önerge, hükümetin önüne 23 Ekim tarihinde sunuldu. Hükümet, önermelerin plânın bütanlığını bozucu olduğunu belirtti. Hükümet, önermelerin plânın bütanlığını bozucu olduğunu belirtti. Hükümet, önermelerin plânın bütanlığını bozucu olduğunu belirtti.

Bu kişi, Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak. Küba'da Rus füzelerinin sökülmesi için hazırlıklara yakında başlanacak.

Rıza Pehlevi İran'a döndü

Erkin, Şah'ın ölmesine sebep Yalilak doğum gününe yaklaşıyor ölmesidir, de

Rıza Pehlevi, İran'a döndü. Erkin, Şah'ın ölmesine sebep Yalilak doğum gününe yaklaşıyor ölmesidir, de. Rıza Pehlevi, İran'a döndü. Erkin, Şah'ın ölmesine sebep Yalilak doğum gününe yaklaşıyor ölmesidir, de.

Bu dağlar, Hindistan'da silâh yardımı yapılacak. Hindistan'da silâh yardımı yapılacak.

Hindistan'a silâh yardımı yapılacak

A.S.D. bir Hindistan'a silâh yardımı yapılacak. Hindistan'da silâh yardımı yapılacak.

5. Diksen'in nâyi İstanbul'a götürülecektir. Diksen'in nâyi İstanbul'a götürülecektir.

3 Mart Teftiş

Beş yıllık kalkınma plânı

Vadideki

CHP Genel

23 Kasım 1963 Milliyet Gazetesi

GELİN TASI
Kazakistan, Kazakistan İslamî İttifakı'nın bir üyesi olarak...
DİĞİLİ AKACI ile...
GELİN TASI - Çıktı.
Rasul Kadir Fıkri 18 Lira
1911 1719

Cumhuriyet

TEKNİK EKİPMAN VE YERLİK TEKNİK İZLENİMLERİ
İstanbul, Ankara, İzmir ve diğer şehirlerde...
ALMANCADA TÜRKÇEYE TEKNİK LÖGAT
Büyükşehir Belediye Başkanı...
Mühürler...
1963

39 yıl sayı 15.837
KURUCUSU: MURAT NADİ
Başkanı: Mustafa Kemal Atatürk
Yönetim Kurulu Başkanı: Mustafa Kemal Atatürk
Cuma 8 Şubat 1963

Senatör Humphrey Amerikan Senatosunda açıklama yaptı

Türkiye Amerika'ya kesin teminat verdi

Amerikan Sefirine Türk Parlâmento heyetinin Rusya'yı ziyaretinin NATO'ya karşı olmayacağı belirtildi

Trakya'da Durum — Trakya'da geçen haftanın gıda Tazası sonucu, tahırların durumu iyi. Arda ve diğer tahırların da...
Bazı tahırların da...
Bazı tahırların da...

Cumhurbaşkanının vetosu Meclise verildi

Gürselin vetosunun esasları açıklandı

Başkan gerekçesinde 10 ve 11 inci dönem milletvekillerinin diğer adı borçludan farkı olmadığını söylüyor

YTP de bir af tasarısı hazırlandı
Ankara, 8. Cumhurbaşkanı Gürsel...
YTP'nin af tasarısı...
Af tasarısı...
Af tasarısı...

Profesör İsmail Nispetoğlu (sağda) Ankara'da...

Becekonduların İslahı için 15 milyon lira yardım yapılacak **Bir kadın öğretmenin evi taslandı** **Senato 1963 yılı** **Cumhurbaşkanının vetosu** **Günün**

08 Şubat 1963 Cumhuriyet Gazetesi

19 Şubat 1963 Milliyet Gazetesi

Büyük Ümitler
Ak Kitap ve Kütüphane evi
Akay Cad. 18. No: 10, Beşiktaş, İstanbul
Tic. Sic. No: 10.000

Cumhuriyet

38. yıl Sayı 13.447
Tic. Sic. No: 10.000
KURUCUSU: YUSUF KAZAN
Yönetim Kurulu Başkanı: YUSUF KAZAN
Yönetim Kurulu Üyeleri: İZZET ZENGİN, İZZET ZENGİN, İZZET ZENGİN, İZZET ZENGİN, İZZET ZENGİN
Tel: 9 Ocak 1962

Vahş
AŞK
GÜVEN

Baskente huzur havası tesisine çalışırken

Müfrit Milletvekilleri dün Meclisi kasten karıştırdılar

Gençlik mak nümayışçıl teşhis ve tel'in

A. P. Taksim'deki sırdaş kamusal hafife alınmadılar ve faal rol oynayan için tabii ki

Aybar'ın ordu hakkındaki sözlerine sinirlenen Ataklı, dinleyici locasından salona inerken gücünde durdurulabildi

Kuytak "Demokrasiyi istemiyenlerin boyunları kırılacaktır.. dedi

Tabii Senatörler gürültülü oturumdan sonra gizli bir toplantı yaptılar

Ataklı'nın ordu hakkındaki sözleri, Meclis'te büyük gürültüye sebep oldu. Senatörler, Ataklı'nın sözlerine sinirlenerek, oturumu gürültülü yaptılar. Ataklı, dinleyici locasından salona inerken gücünde durdurulabildi. Kuytak, "Demokrasiyi istemiyenlerin boyunları kırılacaktır.. dedi"

Ülke Hürsâde

Ülke Hürsâde, Türkiye'nin kalkınması için büyük önem taşıyor. Ülkemizin kalkınması için büyük önem taşıyor. Ülkemizin kalkınması için büyük önem taşıyor.

Amerikadan 500 bin ton daha buğday talep ettik

Bu suretle 5 yıllık kalkınma programının ilk yılları için buğday stokumuz tamamlanmıştır

Aybar Haysiyet Divanına veriliyor

Aybar Haysiyet Divanına veriliyor. Aybar Haysiyet Divanına veriliyor.

C.K.M.P. tedbir alınmasını talep etti

C.K.M.P. tedbir alınmasını talep etti. C.K.M.P. tedbir alınmasını talep etti.

Bolu öğretmen okulu dün gece akıllamak istendi

Bolu öğretmen okulu dün gece akıllamak istendi. Bolu öğretmen okulu dün gece akıllamak istendi.

Hollanda'da iki tren çarpıştı. 80 kişi öldü

Hollanda'da iki tren çarpıştı. 80 kişi öldü. Hollanda'da iki tren çarpıştı. 80 kişi öldü.

"Rize,, şilepi, Hollanda açıklarında bir Alman gemisini ağır yaraladı

"Rize,, şilepi, Hollanda açıklarında bir Alman gemisini ağır yaraladı. "Rize,, şilepi, Hollanda açıklarında bir Alman gemisini ağır yaraladı.

Son 24 saat içinde şehirlerimizde vukubulan 8 trafik kazasında 4 kişi öldü, 20 kişi de yaralandı

Son 24 saat içinde şehirlerimizde vukubulan 8 trafik kazasında 4 kişi öldü, 20 kişi de yaralandı. Son 24 saat içinde şehirlerimizde vukubulan 8 trafik kazasında 4 kişi öldü, 20 kişi de yaralandı.

S. B. F.
öğrencilerinin
yürüyüşü

TÜRKİYE'DE

GELİR
DAĞILIŞI

(Amerikan Yardım Teşkilâtının
hazırlattığı ilgi çekici rapor)

Sat: 2 - Sayı: 58

30 Ocak 1963

100 Sayfa

30 Ocak 1963 Yön Dergisi